

**НАЦІОНАЛЬНИЙ ТЕХНІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ УКРАЇНИ
«КИЇВСЬКИЙ ПОЛІТЕХНІЧНИЙ ІНСТИТУТ
імені ІГОРЯ СІКОРСЬКОГО»**

**ФАКУЛЬТЕТ МЕНЕДЖМЕНТУ ТА МАРКЕТИНГУ
КАФЕДРА МЕНЕДЖМЕНТУ**

«На правах рукопису»
УДК 330.3:338

«До захисту допущено»
Завідувач кафедри менеджменту
_____ д.е.н., проф. Дергачова В.В.
«_09_» грудня__ 2018 року

МАГІСТЕРСЬКА ДИСЕРТАЦІЯ
зі спеціальності 073 «Менеджмент»
спеціалізації «Менеджмент і бізнес-адміністрування»

**на тему «Управління економічною безпекою підприємства в умовах
державно-правового партнерства»**

Виконав:	студент 6-го курсу, групи УВ-71мп НАУМЕНКО ЄВГЕНІЙ ЮРІЙОВИЧ	_____
Науковий керівник:	к.е.н., доц. кафедри менеджменту, АРТЕМЕНКО Л.П.	_____
Рецензент:	к.е.н., доц. кафедри теоретичної та прикладної економіки ШЕВЧУК О.А.	_____

*Засвідчую, що у цій магістерській
дисертації немає запозичень з праць інших
авторів без відповідних посилань*
Студент _____

Київ – 2018 року

НАЦІОНАЛЬНИЙ ТЕХНІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ УКРАЇНИ

**«КИЇВСЬКИЙ ПОЛІТЕХНІЧНИЙ ІНСТИТУТ
імені ІГОРЯ СІКОРСЬКОГО»**

ФАКУЛЬТЕТ МЕНЕДЖМЕНТУ ТА МАРКЕТИНГУ

КАФЕДРА МЕНЕДЖМЕНТУ

РІВЕНЬ ВИЩОЇ ОСВІТИ – ДРУГИЙ (МАГІСТЕРСЬКИЙ)

ЗА ОСВІТНЬО-НАУКОВОЮ ПРОГРАМОЮ

СПЕЦІАЛЬНІСТЬ 073 «МЕНЕДЖМЕНТ»

СПЕЦІАЛІЗАЦІЯ «МЕНЕДЖМЕНТ І БІЗНЕС-АДМІНІСТРУВАННЯ»

«Затверджую»

Завідувач кафедри менеджменту

_____ д.е.н., проф. Дергачова В.В.

07 листопада 2017 року

ЗАВДАННЯ

на магістерську дисертацію студенту

Науменку Євгенію Юрійовичу

1. Тема дисертації «Управління економічною безпекою підприємства в умовах державно-приватного партнерства .

науковий керівник дисертації Артеменко Л.П., к.е.н., доц.,
затверджені наказом по університету від 12 вересня 2018 року № 3506-с.

2. Строк подання студентом дисертації 30 листопада 2018 року.

3. Об'єкт дослідження: економічна безпека підприємства.

4. Предмет дослідження: теоретичні, науково-методичні, практичні аспекти розвитку управління економічною безпекою підприємства _____ в умовах державно-приватного партнерства.

5. Перелік завдань, які потрібно розробити:

а) теоретико-методологічна частина:

- розкрити сутність, функціональні цілі та задачі економічної безпеки підприємства;
- охарактеризувати механізм управління економічною безпекою підприємства в умовах державно-приватного партнерства;
- проаналізувати методичні підходи щодо оцінювання ефективності управління економічної безпеки підприємства;

б) дослідницько-аналітична частина:

- провести аналіз особливостей галузі виробництва і технологій в умовах державно-приватного партнерства;
- провести діагностику системи управління економічною безпекою підприємства;
- надати комплексну оцінку ефективності управління економічною безпекою підприємства;

в) проектно-рекомендаційна частина:

- визначити заходи удосконалення системи управління економічною безпекою підприємства в умовах державно-приватного партнерства;
- запропонувати впровадження методики інтегрованої оцінки економічної безпеки;
- надати економічне обґрунтування механізму реалізації запропонованих заходів.

6. Орієнтовний перелік ілюстративного матеріалу

- 1) Структура _____
- 2) Результати діяльності _____ за 2014-2017 роки, млрд. грн.;
- 3) Ієрархія причин виникнення ризиків господарської діяльності _____ SWOT-аналіз _____
- 4) Розподіл працівників _____ у 2015-2017 роки за віковими групами
- 5) Розподіл працівників _____ 2015-2017 роках за освітнім рівнем
- 6) Кількісні показники проектів, реалізованих в Україні протягом 1991-2016 рр. за програмами ДПП, у розрізі галузей національної економіки;
- 7) Розрахунок внутрішньої норми доходу інвестиційного проекту «проект виробництва спеціальної авіаційної техніки в рамках ДПП», грн.

7. Орієнтований перелік публікацій за напрямом роботи:

- 1) Стаття «Механізм управління економічною безпекою підприємства в умовах кризи» у Науковому журналі «Молодий вчений» №6(46)червень 2017р. (фахове видання);
- 2) Стаття «Структура економічної безпеки підприємства в умовах кризи у Науковому журналі «Молодий вчений» №6(46)червень 2017р (фахове видання)
- 3) Тези «Управління економічною безпекою підприємства»участь у III Всеукраїнської науково-практичній конференції з міжнародною участю «Стратегії, проблеми та розвиток економічних систем в умовах глобальної нестабільності» 2червня 2018 року.

8. Дата видачі завдання: 07 листопада 2017 року.

9. Календарний план

<i>№ з/п</i>	<i>Назва етапів виконання магістерської дисертації</i>	<i>Строк виконання етапів магістерської дисертації</i>	<i>Примітка</i>
1.	Збір необхідної інформації, вивчення та аналіз літературних та періодичних джерел з обраної тематики	07.11.2017- 16.03.2018	
2.	Дослідження теоретико-методичних засад управління економічною безпекою підприємства в умовах державно-приватного партнерства	17.03.2018- 26.08.2018	
3.	Дослідження управління економічною безпекою	27.09.2018- 04.10.2018	
4.	Комплексна оцінка ефективності управління економічною безпекою підприємства	05.10.2018- 08.10.2018	
5.	Визначення заходів удосконалення системи управління економічною безпекою підприємства в умовах державно-приватного партнерства	09.10.2018- 19.10.2018	
6.	Впровадження методики інтегрованої оцінки економічної безпеки	20.10.2018- 02.11.2018	
7.	Економічне обґрунтування механізму реалізації запропонованих заходів	03.11.2018- 11.11.2018	
8.	Оформлення магістерської дисертації	12.11.2018- 15.11.2018	

Студент _____ Науменко Є.Ю.

Науковий керівник дисертації _____ Артеменко Л.П.

РЕФЕРАТ

Магістерська дисертація на тему: «Управління економічною безпекою підприємства в умовах державно-приватного партнерства на прикладі: _____ містить 168 сторінок, 45 таблиць, 13 рисунків, 4 додатків. Перелік посилань нараховує 116 найменування.

Актуальність теми. Погіршення економічного розвитку України та загрози економічній безпеці суб'єктів господарювання вимагають прийняття термінових рішень щодо збалансування соціально-економічного розвитку, залучення інвестицій, збільшення продуктивності праці та створення нових робочих місць. Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Магістерську дисертацію на здобуття ступеня магістра виконано в Національному технічному університеті України «КПІ імені Ігоря Сікорського» (м. Київ) відповідно до планів науково-дослідних робіт кафедри менеджменту. Результати дослідження, проведеного в роботі, є частиною наукової теми: «Управління розвитком підприємств в умовах ресурсних обмежень» (№ ДР 0114U001135) – внесок автора полягає в обґрунтуванні

Мета роботи – розробка напрямків удосконалення управління економічною безпекою підприємства _____ в умовах державно-приватного партнерства.

Завдання роботи:

- розкрити сутність, та задачі економічної безпеки підприємства;
- охарактеризувати механізм управління економічною безпекою підприємства в умовах державно-приватного партнерства;
- проаналізувати методичні підходи щодо оцінювання ефективності управління економічної безпеки підприємства;
- надати комплексну оцінку ефективності управління економічною безпекою підприємства;
- визначити заходи удосконалення системи управління економічною безпекою підприємства в умовах державно-приватного партнерства;
- запропонувати впровадження методики інтегрованої оцінки економічної безпеки;
- надати економічне обґрунтування механізму реалізації запропонованих заходів.

Об'єктом дослідження є економічна безпека підприємства

Предмет дослідження є теоретичні, науково-методичні, практичні аспекти розвитку управління економічною безпекою підприємства _____ в умовах державно-приватного партнерства.

Методи дослідження. Для досягнення мети і розв'язання завдань роботи були використані наступні методи наукового дослідження: історико-логічний; аналіз і синтез; системно-структурний аналіз економічних процесів та явищ; методи кількісних та якісних порівнянь; статистичний метод зведення і групування.

Наукова новизна дослідження полягає у такому:

- визначено характерні особливості механізму управління економічною безпекою підприємства в умовах державно-приватного партнерства, що дозволило актуалізувати напрямки управління до сьогоденної потреби у співпраці приватного та державного капіталу;
- запропоновано проект підвищення рівня ефективності управління економічною безпекою в умовах державно-приватного партнерства;

Практична значущість. Результати дослідження, викладені в дисертаційній роботі на здобуття ступеня магістра, дозволяють дійти висновків: розроблений проект підвищення рівня ефективності управління економічною безпекою в умовах державно-приватного партнерства може сприяти підвищенню потенціалу підприємства; рекомендації, розроблені в ході дослідження можуть бути використані під час діагностики та прогнозування рівня економічної безпеки _____

Акт впровадження.

Ключові слова: *економічна безпека, державно-приватне партнерство, концесія, лізинг, управління економічною безпекою, механізм управління, ризик.*

ABSTRACT

Master's dissertation on the subject: "Management of economic safety of the enterprise in the conditions of state-private partnership on the example _____" contains 168 pages, 45 tables, 13 figures, 4 annexes. The list of references has 116 titles.

Actuality of theme. The deterioration of Ukraine's economic development and threats to economic security of economic entities require urgent decisions to balance social and economic development, attract investment, increase productivity and create new jobs. Relationship of work with scientific programs, plans, themes. The master's thesis for master's degree is completed at the National Technical University of Ukraine "KPI named after Igor Sikorsky" (Kyiv) in accordance with the plans of research work of the Department of Management. The results of the research carried out in the work, are part of the scientific topic № DR 0114U001135- the contribution of the author is to substantiate

The purpose of the work is to develop directions for improving the management of the economic security of the _____ in the conditions of public-private partnership.

Tasks of work:

- to reveal the essence and objectives of economic security of the enterprise;
- describe the mechanism of management of economic safety of the enterprise;
- analyze methodological approaches to assessing the effectiveness of security management;
- provide a comprehensive assessment of the effectiveness of management of economic security;
- identify measures to improve the system of economic security management of the enterprise;
- propose the introduction of a methodology for integrated assessment of economic security;
- provide an economic justification for the mechanism of implementation.

The object of research is the economic security of the enterprise

The subject of the research is theoretical, scientific-methodical, practical aspects of the development of management of the economic safety of the enterprise of _____. Under the conditions of public-private partnership.

Research methods. The following methods of scientific research were used to achieve the goal and to solve the tasks: the historical and logical; analysis and synthesis; systematic structural analysis of economic processes and phenomena; methods of quantitative and qualitative comparisons; statistical method of erection and grouping.

The scientific novelty of the study is as follows:

- the specific features of the mechanism of management of economic security of the enterprise in the conditions of public-private partnership were determined- the proposed increase of the level of efficiency of management of economic security in the conditions of public-private partnership;
- ; the recommendations developed during the study can be used during the diagnosis and forecasting of the level of economic security of _____ Implementation Act.

Key words: economic security, public-private partnership, concession, leasing, economic safety management, management mechanism, risk.

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ, СИМВОЛІВ, СКОРОЧЕНЬ І ТЕРМІНІВ

ДАХК - державна акціонерна холдингова компанія

ДК – Державний концерн

ДПП - державно-приватне партнерство

млн. – мільйон

млрд. – мільярд

ПАТ – публічне акціонерне товариство

ПрАТ - Приватне акціонерне товариство

РФ – Російська Федерація

SWOT - strengths, weaknesses, opportunities and threats

ЗМІСТ

ВСТУП.....	11
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ УПРАВЛІННЯ ЕКОНОМІЧНОЮ БЕЗПЕКОЮ ПІДПРИЄМСТВА В УМОВАХ ДЕРЖАВНО-ПРИВАТНОГО ПАРТНЕРСТВА.....	15
1.1. Сутність, функціональні цілі та задачі економічної безпеки підприємства.....	15
1.2.. Механізм управління економічною безпекою підприємства в умовах державно-приватного партнерства.....	28
1.3. Методичні підходи щодо оцінювання ефективності управління економічної безпеки підприємства.....	37
Висновки до розділу 1.....	56
РОЗДІЛ 2 ДОСЛІДЖЕННЯ УПРАВЛІННЯ ЕКОНОМІЧНОЮ БЕЗПЕКОЮ	59
2.1. Аналіз особливостей галузі виробництва і технологій в умовах державно-приватного партнерства.....	59
2.2. Діагностика системи управління економічною безпекою підприємства.....	79
2.3. Комплексна оцінка ефективності управління економічною безпекою підприємства.....	92
Висновки до розділу 2.....	101
РОЗДІЛ 3 УДОСКОНАЛЕННЯ СИСТЕМИ УПРАВЛІННЯ ЕКОНОМІЧНОЮ БЕЗПЕКОЮ	103
3.1. Визначення заходів удосконалення системи управління економічною безпекою підприємства в умовах державно-приватного партнерства. .	103
3.2. Впровадження методики інтегрованої оцінки економічної безпеки	110

3.3. Економічне обґрунтування механізму реалізації запропонованих заходів.....	117
Висновки до розділу 3.....	126
ВИСНОВКИ	128
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	132
ДОДАТКИ	148

ВСТУП

Актуальність роботи. Погіршення економічного розвитку України та загрози економічній безпеці суб'єктів господарювання вимагають прийняття термінових рішень щодо збалансування соціально-економічного розвитку, залучення інвестицій, збільшення продуктивності праці та створення нових робочих місць. В таких умовах можливості здійснювати довгострокові проекти в стратегічних сферах країни істотно знижуються, але масштабні завдання залишаються в порядку денному. Ця обставина вимагає пошуку і впровадження нових можливостей та шляхів співпраці публічної влади, бізнесу та інститутів громадянського суспільства. В сучасних умовах реформування української економіки важливим каталізатором активності утворення різноманітних партнерських структур в соціально-економічній сфері є державно-приватне партнерство. Державно-приватне партнерство є одним з інструментів в арсеналі держави, завдяки якому передбачається збільшити об'єм інвестицій в інфраструктуру і підвищити їх ефективність

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами та темами. Магістерську дисертацію на здобуття ступеня магістра виконано в Національному технічному університеті України «КПІ імені Ігоря Сікорського» (м. Київ) відповідно до планів науково-дослідних робіт кафедри менеджменту. Результати дослідження, проведеного в роботі, є частиною наукової теми: «Управління розвитком підприємств в умовах ресурсних обмежень» (№ ДР 0112U008585) – внесок автора полягає в обґрунтуванні

Мета роботи – розробка напрямків удосконалення управління економічною безпекою підприємства_____ в умовах державно-приватного партнерства.

Завдання роботи:

- розкрити сутність, функціональні цілі та задачі економічної безпеки підприємства;
- охарактеризувати механізм управління економічною безпекою підприємства в умовах державно-приватного партнерства;
- проаналізувати методичні підходи щодо оцінювання ефективності управління економічної безпеки підприємства;
- провести аналіз особливостей галузі виробництва і технологій в умовах державно-приватного партнерства;
- провести діагностику системи управління економічною безпекою підприємства;
- надати комплексну оцінку ефективності управління економічною безпекою підприємства;
- визначити заходи удосконалення системи управління економічною безпекою підприємства в умовах державно-приватного партнерства;
- запропонувати впровадження методики інтегрованої оцінки економічної безпеки;
- надати економічне обґрунтування механізму реалізації запропонованих заходів.

Об'єктом дослідження є економічна безпека підприємства

Предмет дослідження є теоретичні, науково-методичні, практичні аспекти розвитку управління економічною безпекою підприємства_____ в умовах державно-приватного партнерства.

Методи дослідження. Для досягнення мети і розв'язання завдань роботи були використані наступні методи наукового дослідження:

- історико-логічний (під час дослідження сутності, функціональних цілей та задач економічної безпеки підприємства: п.п. 1.1);
- аналіз і синтез (під час обґрунтування підходів до формування механізму управління економічною безпекою підприємства в умовах державно-приватного партнерства; при аналізі особливостей галузі

виробництва і технологій в умовах державно-приватного партнерства; при діагностиці системи управління економічною безпекою підприємства: п.п. 1.2, 1.3, 2.1, 2.2);

- системно-структурний аналіз економічних процесів та явищ (під час комплексної оцінки ефективності управління економічною безпекою підприємства: п.п. 2.3 та під час впровадження методики інтегрованої оцінки економічної безпеки: п.п. 3.2);

- методи кількісних та якісних порівнянь (під час діагностики системи управління економічною безпекою підприємства: п.п. 2.1, 2.2);

- статистичний метод зведення і групування (під час обробки і узагальнення статистичних даних та їх відображення у таблицях і рисунках: п.п. 1.1, 1.2, 2.1, 2.2, 2.3, 3.1, 3.2).

Елементи наукової новизни. Наукова новизна дослідження полягає у такому:

- визначено характерні особливості механізму управління економічною безпекою підприємства в умовах державно-приватного партнерства, що дозволило актуалізувати напрямки управління до сьогоденної потреби у співпраці приватного та державного капіталу;

- обґрунтовано методичні підходи щодо оцінювання ефективності управління економічної безпеки підприємства, зокрема систематизовано методи оцінки та окремо розглянуто інтегральну оцінку;

- удосконалено процедуру оцінювання економічної безпеки підприємств, що спрямована на комплексне оцінювання всіх складових діяльності підприємства;

- запропоновано проект підвищення рівня ефективності управління економічною безпекою в умовах державно-приватного партнерства;

Практична значущість. Результати дослідження, викладені в дисертаційній роботі на здобуття ступеня магістра, дозволяють дійти висновків: розроблений проект підвищення рівня ефективності управління

економічною безпекою в умовах державно-приватного партнерства може сприяти підвищенню потенціалу підприємства; розроблений алгоритм інтегрованої оцінки економічної безпеки дозволить своєчасно контролювати зниження рівня економічної безпеки та оперативно приймати заходи щодо мінімізації негативного впливу; рекомендації, розроблені в ході дослідження можуть бути використані під час діагностики та прогнозування рівня економічної безпеки _____.

Розроблені в магістерській дисертації на здобуття ступеня магістра рекомендації та пропозиції щодо вдосконалення системи управління економічною безпекою підприємства в умовах державно-приватного партнерства були представлені на розгляд ради директорів _____, де було визнано можливість практичного застосування в майбутньому окремих заходів та пропозицій .

(акт впровадження №21/12 від 26.10.2018).

РОЗДІЛ 1.

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ УПРАВЛІННЯ ЕКОНОМІЧНОЮ БЕЗПЕКОЮ ПІДПРИЄМСТВА В УМОВАХ ДЕРЖАВНО-ПРИВАТНОГО ПАРТНЕРСТВА

1.1. Сутність, функціональні цілі та задачі економічної безпеки підприємства

На сучасному етапі в ринкових умовах ведення діяльності суб'єктами господарювання великого значення набуває рівень економічної безпеки підприємств. На думку Шкарлет С.М., економічна безпека підприємства в цілому представляє собою розробку заходів із запобігання різноманітним зовнішнім та внутрішнім негативним впливам (загрозам) із метою подальшого гарантування стабільного та ефективного функціонування таких підприємств та їх соціально-динамічного розвитку. Так, найважливішими факторами, які мають значний вплив на рівень економічної безпеки підприємства, ступеню досконалості нормативно-правової бази, рівня оподаткування, доступу до світових ринків збуту, інвестиційної привабливості регіону або держави [113, с. 104]. В табл. 1.1 висвітлено теоретичні підходи до визначення поняття «управління економічною безпекою підприємства».

Таблиця 1.1

Узагальнення теоретичних підходів щодо визначення поняття «управління економічною безпекою підприємства»

Визначення	Підхід
Управління економічною безпекою підприємства – це захищеність життєво-важливих для підприємства інтересів від недобросовісної конкуренції, протиправної діяльності кримінальних формувань та окремих осіб	Інформаційний

Продовження табл.1.1

Управління економічною безпекою підприємства – це спроможність економічної системи чинити опір загрозам, що можуть призвести до її руйнації або зашкодити досягненню цілей, при цьому предметом економічної безпеки є управління економічними ризиками.	Аналізу управління ризиками
Управління економічною безпекою підприємства – це таке управління, при якому найбільш ефективно використовуються ресурси з метою ліквідації загроз та забезпечення ефективного і стабільного функціонування підприємства в поточному та перспективному періодах.	Ресурсно-функціональний
Управління економічною безпекою підприємства розглядається як управління, при якому найбільш ефективно використовуються корпоративні ресурси для подолання загроз і забезпечення стабільного функціонування підприємства тепер і в майбутньому.	
Управління економічною безпекою підприємства передбачає збалансований безупинний і сталий розвиток, що досягається за використання всіх видів ресурсів і підприємницьких можливостей, за якими гарантується найбільш ефективне використання їх для стабільного функціонування та динамічного науково-технічного і соціального розвитку.	
Управління економічною безпекою підприємства – управління з ефективним використанням ресурсів і існуючих ринкових можливостей, що дозволяє запобігати внутрішнім і зовнішнім загрозам і забезпечувати тривале виживання і стійкий розвиток на ринку відповідно до обраної місії.	
Управління економічною безпекою підприємства – це не тільки управління з використанням корпоративних ресурсів, а й підприємницьких можливостей, за якого гарантується найбільш ефективне їхнє використання для стабільного функціонування та динамічного науково-технічного та соціального розвитку, запобігання внутрішнім і зовнішнім негативним впливам (загрозам).	Ресурсно-функціональний
Управління економічною безпекою підприємства – таке управління господарчого суб'єкта, в якому він при найефективнішому використанні корпоративних ресурсів досягає запобігання, послаблення або захисту від існуючих небезпек та загроз або непередбачених обставин і в основному забезпечує досягнення цілей бізнесу в умовах конкуренції та	

господарчого ризику.	
----------------------	--

Закінчення табл.1.1

Управління економічною безпекою підприємства – це управління щодо захищеності життєво важливих інтересів системи від недобросовісної конкуренції, протиправної діяльності кримінальних формувань та окремих осіб, здатність протистояти внутрішнім та зовнішнім загрозам, зберігати стабільність функціонування та розвитку відповідно до його стратегічних цілей.	Захисту інтересів підприємства
Управління економічною безпекою підприємства – це управління щодо захищеності життєво важливих інтересів підприємства від реальних і потенційних джерел небезпеки або економічних погроз.	
Управління економічною безпекою підприємства – це сукупність чинників, які відображають незалежність, стійкість, можливості зростання, забезпечення економічних інтересів і таке інше.	Суб'єктивно-об'єктивний
Управління економічною безпекою підприємства – це управління оптимальним для підприємства рівнем використання його економічного потенціалу, за якого існуючі та/або можливі збитки виявляються нижчими за встановлені підприємством межі.	Розвитку потенціалу підприємства
Управління економічною безпекою підприємства – це таке управління, що повинно здійснюватися як в організаційному, так і в оперативному змістах та підвищувати адаптованість підприємства до умов оточуючого середовища.	Організаційний
Управління економічною безпекою підприємства – це міра гармонізації в часі й просторі економічних інтересів підприємства з інтересами пов'язаних з ним суб'єктів навколишнього середовища, які діють поза межами підприємства.	Узагальнюючий (системний)
Управління економічною безпекою підприємства – здатність суб'єкта господарювання ефективно та безперервно здійснювати свою статутну діяльність на основі вживання сукупності взаємопов'язаних обліково-аналітичних та контрольних процедур, що дозволяють оптимізувати використання корпоративних ресурсів підприємства та нівелювати вплив загроз внутрішнього та зовнішнього середовища з метою збільшення вартості його капіталу.	Системно-діяльнісний

Джерело: складено автором на основі [31, 8, 107, 80, 11, 42, 55, 32, 26, 114, 41, 36, 68, 79, 49, 23].

Економічна безпека підприємства представляє собою стан захищеності життєво важливих інтересів суб'єкта підприємницької діяльності від впливу нечесної конкуренції на ринку, некомпетентності управлінських рішень, функціонування недосконалих законів, а також здатності підприємства протистояти існуючим загрозам і при цьому реалізувати мету від ведення власної діяльності. Головна мета при формуванні системи управління економічною безпекою на підприємстві полягає у забезпеченні ведення продуктивної роботи операційної системи та раціонального використання ресурсів, певного рівня діяльності персоналу на підприємства та рівня якості господарських процесів на підприємстві, а також проведення роботи зі стимулювання нарощування виробничого потенціалу.

Як зазначає Алькема В.Г., до основних функціональних цілей в сфері економічної безпеки підприємства відносять наступні: організація забезпечення технологічного рівня захищеності та досягнення високого рівня конкурентоспроможності технічного потенціалу суб'єктів господарювання; наявності якісної нормативно-правової захищеності усіх аспектів підприємницької діяльності; організації захисту інформаційного поля підприємства, комерційної таємниці та проведення роботи в сфері досягнення необхідного рівня інформаційного забезпечення роботи усіх підрозділів підприємства; ефективної організації рівня безпеки персоналу підприємства, капіталу та майна підприємства, а також дотримання комерційних інтересів підприємства [3, с. 207].

На рис. 1.1 відображено теоретичні підходи до процесу організації системи економічної безпеки на підприємстві, до яких можна віднести: теорію та методологію економічної безпеки підприємства; міжнародні стандарти економічної безпеки; організаційно-правове супроводження економічної безпеки вітчизняних підприємств; специфічні умови для організації супроводу економічної безпеки підприємства; особливості

організації системи економічної безпеки підприємства; формування механізмів супроводження безпеки підприємства, що відзначається в праці Бурбело О.А. [17, с. 84].

Процесом організації належного рівня економічної безпеки підприємства передбачається проведення роботи із прогнозування та планування рівня економічної безпеки на підприємстві за функціональними складовими; проведення детального функціонального аналізу рівня економічної безпеки на підприємства; проведення загального оцінювання досягнутих рівнів економічної безпеки на підприємстві.

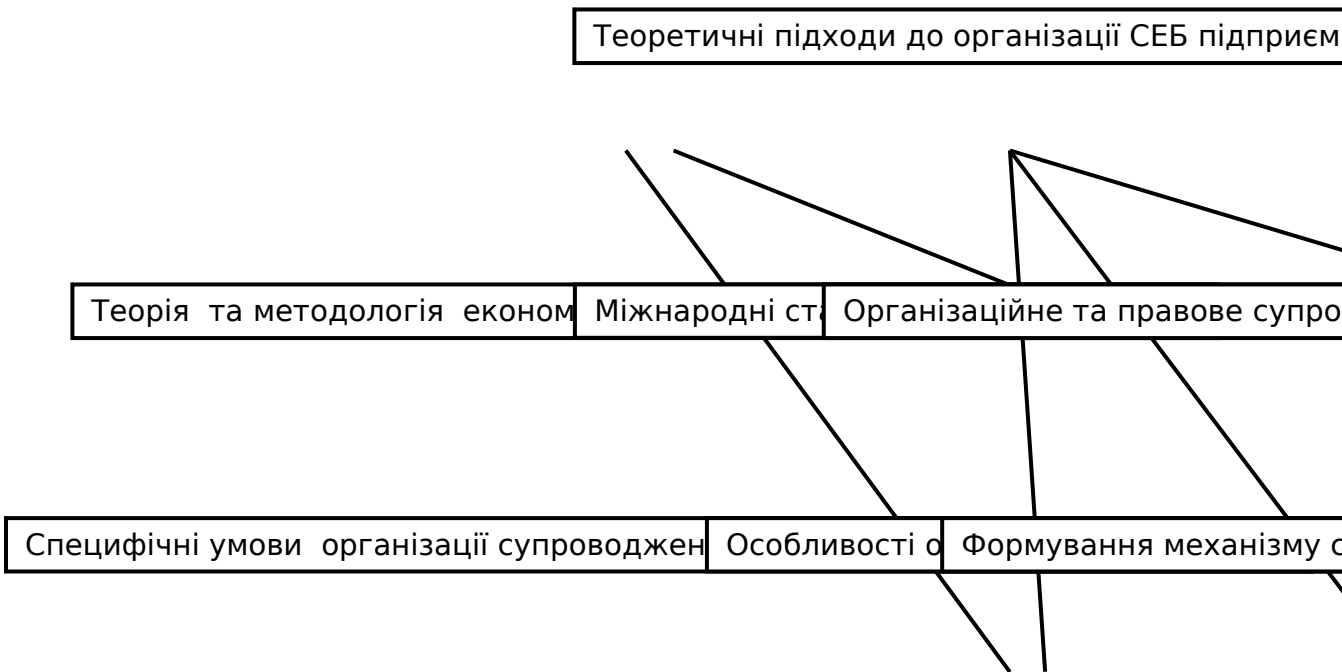

Рис. 1.1. Теоретичні підходи до організації системи економічної безпеки на підприємстві

Джерело: розроблено автором на основі [17]

Зазначимо, що за джерелами походження загроз економічній безпеці підприємства такі загрози можна поділити на зовнішні та внутрішні. Кавун С.В. відмічає, що до зовнішніх загроз економічної безпеки та ефективного

функціонування підприємства відносять: ведення діяльності спеціальних служб іноземних держав із метою здобуття необхідно та актуальної інформації про економічні процеси в сфері ведення підприємництва; організація роботи служб безпеки та формувань суб'єктами підприємницької діяльності із метою подальшого заволодіння майном підприємства та їх ринками для збуту продукції. На рис. 1.2 схематично відображено рівень впливу специфіки діяльності підприємства на систему їх безпеки [45, с. 69].

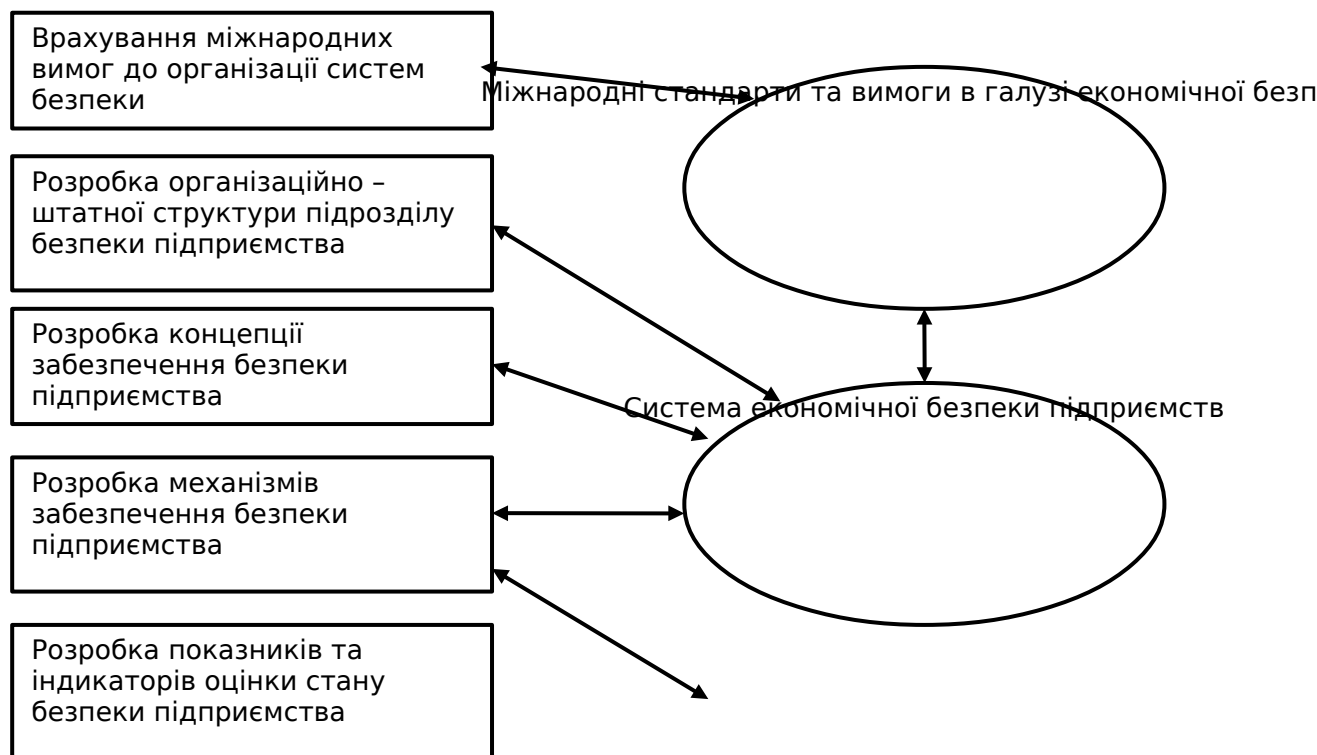

Рис. 1.2. Вплив специфіки діяльності підприємств на систему їх безпеки

Джерело: розроблено автором на основі [45]

До внутрішніх загроз для економічної безпеки підприємства, як відзначає в своїй роботі Яскал І.В., необхідно віднести: протиправні або інші негативні дії персоналу суб'єктів підприємницької діяльності, які загрожують підприємству розвитку та функціонуванню; порушення встановлених режимів захисту економічної інформації із обмеженим доступом для сторонніх осіб; порушення порядку щодо використання технічних засобів в діяльності підприємства; інші порушення правил режиму економічної

безпеки, діловодства, що покликані створювати передумови з метою реалізації протиправних цілей підприємств-конкурентів; показників низького рівня інформаційно-аналітичного забезпечення системи управління щодо існування потенційних ризиків від зовнішніх та внутрішніх загроз [115, с. 39].

Отенко І.П. відмічає, що формуванням належного рівня економічної безпеки підприємства передбачається проведення визначення найважливіших ризиків, що поділяються за сферами їх виявлення, формами інвестування та їх джерелами. Ризики за сферами виявлення включають наступні:

- економічні ризики, це ризики, які пов'язані із змінами економічних факторів під час ведення підприємницької діяльності або реалізації інвестиційних проектів;
- соціальні ризики - це ризики виникнення страйків, здійснення під тиском робітників підприємства незапланованих соціальних програм та інших аналогічних видів ризиків;
- політичні ризики - це ризики, пов'язані із виникненням різноманітних законодавчих обмежень в сфері підприємницької діяльності, що пов'язані із зміною напрямків економічної політики на державному рівні;
- екологічні ризики - це ризики, пов'язані із виникненням екологічних катастроф та різних стихійних лих (землетрусів, лісових пожеж, повеней), котрі мають здатність негативно впливати на ведення господарської діяльності підприємства [81, с. 57].

Дикань В.Л. вказує, що ризики в процесі ведення підприємницької діяльності за формами інвестування поділяють на:

- ризики реального інвестування представляють собою ризики, які в першу чергу пов'язані із порушенням графіків поставок на підприємство необхідних матеріалів та комплектуючих, суттєвим зростанням цін на придбання інвестиційних товарів, неправильного підбору підрядчиків та із

іншими факторами, яка мають здатність знижувати рівень ефективності інвестиційних проектів;

- ризики фінансового інвестування представляють собою ризики, які в першу чергу пов'язані із проведенням непередбаченого вибору фінансових інструментів з метою подальшого інвестування, виникненням фінансових труднощів або банкрутства окремих емітентів, а також непередбаченими змінами для умов інвестування. Ризики інвестицій у фінансові інструменти на підприємстві включають виникнення ризику щодо втрати прибутку; ризики зниження рівня дохідності (відсотковий ризик, кредитний ризик, біржовий та селективний ризики; ризики втрати ліквідності підприємства; ризики виникнення банкрутства) [30, с. 41].

На думку Хуторського П.О., ризики за джерелами інвестування включають наступні:

- системний ризик представляє собою ризик, на який наражаються усі учасники підприємницької діяльності. Такий ризик в значній мірі визначається як зміна стадій в процесі економічного розвитку країни або кон'юнктурних циклів розвитку фінансового ринку;

- несистемний ризик представляє собою ризик, який є притаманним конкретному об'єкту інвестування або діяльності конкретним інвестором. Несистемний ризик може бути пов'язаний із системою некваліфікованого менеджменту проекту, посиленням рівня конкуренції на певних сегментах інвестиційних ринків, нераціональними структурами інвестиційних ресурсів, негативних наслідків, яких в значній мірі можна запобігти за допомогою формування системи ефективного управління інвестиційними процесами.

В цілому можна зазначити, що рівень економічної безпеки підприємства в значній мірі залежить від кадрового складу підприємства, їх інтелекту та професіоналізму. Організацією охорони працівників підприємства та інтелектуальної власності охоплюються взаємопов'язані між

собою та водночас самостійні напрямки діяльності суб'єктів господарювання. На першій стадії процесу охорони даної складової сфери економічної безпеки підприємства оцінюються загрози різноманітних негативних дій та можливої шкоди від таких дій [109, с. 67].

З-поміж основних негативних впливів на формування економічної безпеки підприємства виокремлюється недостатній рівень кваліфікації працівників тих або інших структурних підрозділів підприємства, їх небажання або нездатності приносити максимальну корисність своєму підприємству. Така ситуація може бути зумовлена низьким рівнем системи управління персоналом, наявністю браку коштів на організацію оплати праці окремих категорій персоналу підприємства або нераціональним їх витрачанням.

Процес організації планування та формування системи управління персоналом, який спрямовується на організацію охорони належного рівня економічної безпеки на підприємстві, має охоплювати роботу із організації системи підбору, найму, навчання та мотивації праці усіх необхідних працівників, включаючи при цьому впровадження матеріальних та моральних стимулів, престижності професії, забезпечення працівників підприємства усіма соціальними благами, про що свідчить Сотниченко В.М. [100, с. 136].

Ненашко Б.С. відзначає в своїй роботі, що першим етапом охоплюється проведення аналізу ринку технологій, які мають відношення до виробництва продукції, що є аналогічною профілю даного підприємства або організації-проектувальника (проведення роботи із збирання та аналізу інформації щодо особливостей формування технологічних процесів на підприємствах, які займаються виготовленням аналогічної продукції; проведення аналізу науково-технічної інформації стосовно проведення нових розробок в даній галузі, а також технологій, які є спроможними здійснювати інтервенцію на

формування галузевого технологічного ринку. На другому етапі здійснюються наступні операції:

- а) проведення аналізу товарних ринків за профілем виробництва продукції підприємством та відповідно ринків товарів-замінників;
- б) проведення оцінки перспектив розвитку ринків продукції підприємства;
- в) організація прогнозування можливих специфік усіх необхідних технологічних процесів для подальшого випуску конкурентоспроможних товарів [74, с. 286].

На думку Петренко А., третій етап присвячено розробці технологічних стратегій в сфері розвитку підприємства (як виробника продукції), що в свою чергу має включати: проведення роботи із виявлення перспективних товарів із групи (номенклатура, асортимент), що виробляється підприємством; проведення роботи в сфері планування комплексу технологій для організації процесу виробництва перспективними товарними позиціями; організація роботи в сфері бюджетування технологічного розвитку підприємства на засаді використання підході із оптимізації витрат за програмами технологічного розвитку з метою подальшого вибору альтернатив, організації заходів із опрацювання власних розробок або придбання патентів та необхідного устаткування на ринку; організація роботи в сфері розроблення загальних планів в сфері технологічного розвитку підприємства (із відображенням у них вибору: альтернативних варіантів щодо технологічного розвитку строків та обсягів фінансування діяльності підприємства; визначення відповідальних виконавців); складання планів власного корпоративного впровадження інновацій у відповідності до планів та напрямків технологічного розвитку підприємства [82, с. 16].

На рис. 1.3 відображено основні напрямки формування системи економічної безпеки в рамках ведення боротьби із ризиками, які впливають

на діяльність підприємства. До таких напрямків відносять діяльність служби економічної безпеки підприємства, який включає форми, методи та технології формування системи економічної безпеки підприємства в напрямках закупівлі, транспортування та продажі товарів.

Рис. 1.3. Основні напрями формування системи економічної безпеки підприємств

Джерело: розроблено автором на основі [59]

Кучмеев О.О. пише, що процес організації економічної безпеки підприємства включає до свого складу складові, до яких входить: інформаційна, техніко-технологічна, фінансова, кадрова, екологічна та силова. Інформаційна складова організації економічної безпеки представляє собою діяльність служб підприємства, якими виконуються певні функції та виконання яких в сукупності забезпечують збирання і захист інформації в сфері ведення підприємницької діяльності. До таких належать: організація заходів із збирання та аналізу інформації, яка має пряме відношення до діяльності суб'єктів господарювання; визначення прогнозів щодо тенденцій розвитку науково-технологічних та політико-економічних процесів;

організація оцінювання рівня економічної безпеки підприємства та проведення розробка рекомендацій щодо їх підвищення [59, с. 169].

Плохихом Д.О. відзначається, що на підприємство постійно надходять потоки інформації, які в свою чергу розрізняються за джерелами їх формування та виникнення. В такому випадку в основному виокремлюють: відкриту офіційну економічну інформацію; вірогідну нетаємну економічну інформацію, одержану інформацію через використання неформальних контактів працівників підприємства із носіями такої інформації; нетаємну економічну інформацію, яку було одержану на основі використання спеціальних технічних засобів [83, с. 110].

Провадження оперативної реалізації заходів щодо проведення збирання та відповідно охорони економічної інформації здійснюється із використанням послідовного виконання певних комплексів робіт, а саме: організації збирання різних видів необхідної економічної інформації, систематизації одержаної економічної інформації, яка провадиться відповідними службами підприємства (організації) із метою подальшого впорядкування для проведення наступного та глибокого аналізу. Пожуєва Т.О. зазначає, що для цього відбувається створення класифікаторів економічної інформації, внутрішніх баз даних і каталогів [85, с. 335].

Проведений аналіз отриманої інформації включає організацію всебічного оброблення отриманих даних із використанням різних технологічних засобів та методів проведення аналізу. В процесі реалізації аналітичних робіт виконуються прогностні розрахунки за усіма аспектами інформаційної діяльності на підприємстві та можливими варіантами формування напрямків поведінки підприємств-конкурентів за допомогою використання різної методики моделювання, на думку Гапак Н.М. [21, с. 68].

Організацією захисту інформаційного середовища підприємства традиційно охоплюються заходи в сфері захисту суб'єктів господарювання від

промислового шпіонажу із боку підприємств-конкурентів; технічного захисту приміщень, транспортних засобів, кореспонденції, ділових переговорів, документації від несанкціонованого доступу заінтересованих фізичних і юридичних осіб до закритої економічної інформації; проведення роботи із збирання економічної інформації щодо потенційних ініціаторів організації промислового шпигунства та відповідно, проведення усіх необхідних запобіжних дій і метою припинення спроб. В результаті дослідження Литвиненко Т.М., вона зазначає, що в процесі проведення вдосконалення техніко-технологічної бази підприємства постійно реалізуються заходи щодо забезпечення безпеки такого підприємства. Техніко-технологічна складова представляє собою процес організації охорони техніко-технологічної бази підприємства, при цьому передбачається здійснення таких заходів, що в свою чергу поділяють на декілька етапів [60, с. 93].

Екологічна складова економічної безпеки підприємства включає вирішення проблеми в сфері забезпечення екологічної безпеки суб'єктів господарювання, яким передбачається дотримання національних (міжнародних) норм щодо мінімально допустимого вмісту шкідливих речовин, які можуть потрапляти до навколишнього середовища, а також дотримання екологічних параметрів продукції, яка виготовляється.

Алгоритми процесів організації охорони екологічної складової економічної безпеки підприємства полягають в проведенні наступних послідовних дій: проведення розрахунку рівня ефективності здійснюваних заходів щодо організація забезпечення екологічної безпеки діяльності підприємства; проведення розробки альтернативних напрямів щодо реалізації заходів в сфері дотримання норм екологічної безпеки на підприємстві; практичного здійснення запланованих заходів в процесі діяльності відповідних суб'єктів господарювання [39, с. 410].

Процес організації економічної безпеки підприємств включає використання силових складових, що передбачають впровадження практичних дій спеціальних підрозділів для організації захисту майна, продукції, інформації та персоналу суб'єктів господарювання. Явища та дії, які мають негативний вплив на формування рівня силових складових економічної безпеки підприємств, зумовлюються багатьма чинниками. Згідно Селюченко Н.Є., основними із таких складових виступає: нездатність підприємств-конкурентів до того, щоб мати змогу досягти переваг при використанні коректних методів, які носять ринковий характер, тобто за рахунок підвищення рівня якості власної продукції, зниження рівня поточних витрат на виробництво такої продукції, проведення роботи із вдосконалення маркетингових досліджень ринку та ін. [94, с. 260].

Сформована сукупність силових дій в процесі проведення організації економічної безпеки на підприємстві включає: моральні та фізичні впливи, які спрямовано проти конкретних особистостей; формування практичних дій, які спрямовано на запобігання нанесення шкоди майну підприємства, включаючи при цьому загрози щодо зменшення активів підприємства та втрати таким підприємством фінансової незалежності; перешкоджання впливу на функціонування інформаційного середовища суб'єктів господарювання, як відзначає Фень К.С. [105, с. 231].

Таким чином, можемо зробити висновки, що економічна безпека підприємства представляє собою сформований комплекс дієвих заходів, які покликані на практиці забезпечувати стійкість підприємства до впливу на нього зовнішніх та внутрішніх загроз, характеризують здатність економіки підприємства до розширеного самовідтворення та задоволення потреб підприємства на певному визначеному рівні та часовому проміжку.

1.2. Механізм управління економічною безпекою підприємства в умовах державно-приватного партнерства

На сучасному етапі державно-приватне партнерство представляє собою систему відносин між державними та приватними партнерами, при реалізації яких ресурси обох партнерів можуть об'єднуватись із відповідним розподілом ризиків, рівня відповідальності та винагород (відшкодувань) між ними для ведення подальшої взаємовигідної співпраці на довгостроковій основі в створенні (відновленні) нових та(або) модернізації (реконструюванні) існуючих об'єктів, що в результаті потребують залучення інвестицій, та в користуванні (експлуатації) такими об'єктами.

Існуючий досвід як економічно розвинутих країн, так і країн, які розвиваються та вирішують складні завдання із проведення роботи по відбудові національної економіки в несприятливих умовах, переконливо доводить, що проекти в сфері державно-приватного партнерства (ДПП) дозволяють в стислі строки залучити необхідні обсяги приватного капіталу до інфраструктурних проектів та забезпечити при цьому стрімке економічне зростання навіть за відсутності значних державних інвестиційних вкладень [20, с. 39].

Наростаюча нестабільність усіх процесів, що відбуваються сьогодні в національній, так і світовій економіці, свідчить про посилення взаємозв'язку між економічною безпекою та якістю міжнародного і національного бізнес-середовища в умовах виникнення нових глобальних політичних та економічних ризиків та зростаючу роль держави в епоху глобалізації.

Як відомо, бізнес-середовище може досліджуватись із позиції таких дисциплін, як маркетинг, менеджмент, теорія підприємництва, а також теорія ризиків. При цьому можуть мати місце певні відмінності в розумінні даної категорії, зумовлені специфікою тієї чи іншої галузі наукового знання. У контексті проблеми, що розглядається, економічна безпека підприємства буде

визначена як сукупність інститутів, факторів та умов, що діють на різних рівнях та створюють можливості для реалізації бізнес-ініціатив з метою забезпечення динамічного зростання чисельності, масштабів та результативності бізнес-структур (підприємств), які виступають суб'єктами регіонального, національного та глобального ринкового простору [5, с. 83].

Беручи це до уваги, при дослідженні економічної безпеки підприємства необхідно приділяти найбільшу увагу макрорівню, на якому здійснюється регулюючий вплив держави та державних інститутів, представлених інститутами-правилами та інститутами-організаціями. Так, наряду із прямим, формується і непрямий вплив, в результаті якого відбувається трансформація бізнес-середовища в цілому. Ефект, який при цьому досягається, може оцінюватись як позитивний, негативний, а в ряді випадків - і нейтральний, коли вплив інститутів на діяльність підприємств не проявляється або проявляється в малому ступені.

З точки зору управління розвитком суб'єктами підприємницької діяльності, основний вектор інституційного впливу повинен бути спрямований на зниження (мінімізацію) трансакційних витрат. В результаті цього формуються ефективні інституційні передумови для підвищення рівня конкурентоспроможності вітчизняних бізнесових структур у внутрішньому та глобальному ринковому просторі. Показовим, із цих позицій, є аналіз динаміки різних показників, центральне місце серед яких належить трансакційним витратам. Це відображає процес поглиблення поділу праці між бізнес-структурами і державою, при його зростаючій ролі [67, с. 126].

У таких умовах зусилля усіх учасників даного процесу повинні бути спрямованими на збереження балансу в діяльності держави і бізнесу. Ефективний зворотний зв'язок між державою та бізнесом, формування підходів для захисту інтересів підприємців може забезпечуватись в форматі діяльності різних неурядових організацій, об'єднань та спілок підприємців.

Очікуваним результатом в даному випадку має стати удосконалення функціонування бізнес-середовища та його економічної безпеки.

Зміни, які відбуваються сьогодні, формують певні сигнали, які не завжди однозначно сприймаються представниками бізнесу. Однією із причин цього можна вважати неоднорідність сформованого бізнес-ландшафту - за своїм масштабом, сферам діяльності, ступеню афілірованості із державою, а також за багатьма іншими параметрами, що робить його надмірно чутливим до змін, які відбуваються в світовій економіці і світовій політиці.

В умовах, ускладнених кризовими ситуаціями і новими геополітичними викликами, державним органам необхідно активізувати дії, спрямовані на удосконалення бізнес-середовища, стимулювання інноваційної активності і зміцнення економічної та інших видів безпеки, при оптимізації адміністративних бар'єрів і обмежень і активізації боротьби з корупцією.

Протягом в останніх роки робилися певні кроки, спрямовані на формування інструментів інноваційного розвитку: було засновано інвестиційні фонди та венчурні компанії; збільшувалась кількість особливих економічних зон, з'являлися їх нові види. Однак багато хто із них сьогодні демонструють наявність проблем [16, с. 14].

Діяльність по створенню ефективних комунікативних майданчиків знаходиться тільки на початковій стадії і, в силу цього, потребує подальшого розвитку. Як показує проведений аналіз, у підприємців сьогодні немає впевненості в тому, що правила функціонування бізнес-середовища не змінюється під впливом геополітичних факторів [14, с. 15].

Найважливіше, на наш погляд, сьогодні пов'язано із визначенням комплексу державних послуг, узгодження дій між представниками влади і бізнесом в рамках функціонування ефективної бізнес-середовища та мінімізації втрат бізнесу внаслідок економічних негараздів. Вирішення вказаного питання, зокрема, по відношенню до суб'єктів продовольчого

ринку, може здійснюватись із врахуванням вже наявного досвіду державно-приватного партнерства (ДПП). Сьогоднішню систему ДПП можна охарактеризувати як інструмент, який було створено заново.

В процесі регулювання бізнес-середовища виникає питання про доцільність, а часом - і про необхідність об'єднання фінансових, матеріальних, адміністративних та інших ресурсів держави та бізнесу в рамках державно-приватного партнерства, яке, по суті, виступає механізмом, що дозволяє державі та суб'єктам підприємницької діяльності здійснювати спільне регулювання бізнес-середовища [111, с. 157].

Сьогодні світова практика сформувала досить ефективні інструменти, що дозволяють здійснювати узгодження дій державних структур та представників бізнес-спільноти в рамках здійснення значущих науково-технічних, впроваджувальних та інноваційних заходів. В даному випадку мова йде про консультативні ради, комісії, асоціації, а також нові форми партнерства, пошук яких ще належить здійснити державним органам та представникам бізнес-середовища за участю академічної та вузівської науки.

Такий підхід дозволяє розглядати державно-приватне партнерство як інституційний та організаційний альянс між державою та бізнесом із метою подальшої реалізації суспільно значущих проектів в широкому спектрі сфери діяльності: від фундаментальних та прикладних наукових досліджень до виробництва суспільних благ. Такий альянс діє в рамках певного терміну, необхідного для здійснення конкретного проекту та припиняє своє існування після його реалізації [15, с. 11].

На сьогоднішній день в багатьох країнах світу технологічний масштаб і географічне поширення державно-приватного партнерства до недавнього часу було доволі обмеженим - в силу відсутності надійної мотивації представників влади та бізнесу, а також нерозуміння сутності та перспектив такого виду партнерства. Найчастіше вони представлялись тільки як

можливості для залучення бюджетних фінансів за участю регіональних або національних представників уряду.

Практика реалізації державно-приватного партнерства в зарубіжних країнах свідчить про те, що при виділенні державою коштів в рамках державно-приватного партнерства глибоко аналізується предметний зміст проектів, які повинні знаходитись в руслі національних пріоритетів та володіти великим потенціалом, як, наприклад, при вдосконаленні інститутів бізнес-середовища [96, с. 148].

В даний час виділяють цілий ряд найбільш важливих напрямків розвитку механізму державно-приватного партнерства, в рамках якого державі необхідно посилити ведення своєї роботи із надання якісних послуг. До таких відносяться:

- посилення ефективної державної підтримки та представлення гарантій інноваційному і соціально-значущому бізнесу;
- удосконалення нормативно-правової бази, що забезпечує систему державно-приватного партнерства;
- використання нових та альтернативних фінансових інструментів для залучення інвестицій в інфраструктурні проекти в зв'язку із різким зниженням можливостей зовнішнього запозичення;
- державна підтримка при реалізації найбільш великих та значущих проектів;
- залучення до співпраці широкого кола спонсорів та меценатів;
- реалізація регіональних проектів, спрямованих на розвиток інфраструктури [9, с. 338].

Аналіз наукових і практичних робіт в даній області дозволяє зробити висновок про те, що реалізація зазначених напрямів в області державно-приватного партнерства може здійснюватись в наступних організаційно-правових формах:

1) Виробництво бізнесом робіт та послуг для задоволення потреб суспільства. В рамках даної форми діють такі види контрактів, як контракт на експлуатацію та технічне обслуговування і контракт на експлуатацію, технічне обслуговування та управління.

2) Форма концесії.

3) Форма угоди про розподіл продукції. Ця організаційно-правова форма схожа на концесію, від якої відрізняється відмінностями в фіксуванні права власності на продукцію, що випускається. Якщо в разі концесії концесіонери отримують право власності на всю випущену продукцію, то в разі угоди про розподіл продукції право власність встановлюється лише на її певну частку.

4) Форма оренди. В рамках даної форми покладено такі види контрактів, як контракт на оренду, будівництво, експлуатацію та контракт будівництво, розвиток, експлуатацію.

5) Форма оренди та покупки. В цьому випадку укладаються контракти, які передбачають здійснення державно-приватним партнерством ведення діяльності по фінансуванню та будівництву нових будівель і їх подальшої здачі в оренду замовникам, що діють від імені держави. При цьому відбувається поетапний викуп певної частки майна державних партнерами при внесенні встановлених орендних платежів. Така дія відбувається в період дії контрактів, після закінчення яких об'єкти стають власністю держави.

6) Форма співфінансування проектів під час ведення науково-дослідної діяльності, переважно - в високотехнологічній інноваційній сфері, в доринковій фазі інноваційного циклу. При цьому не відбувається трансформація права власності обох сторін державно-приватного партнерства (в даному випадку має місце, так звана, «нульова трансформація»), за винятком тих випадків, коли розширюється державна власність, наприклад, при створенні нових об'єктів в матеріально-речовій формі.

7) Форма спільних підприємств, які діють в рамках акціонерних товариств на основі пайової участі сторін.

8) Форма портфельних інвестицій. В рамках даної форми приватним партнером здійснюється внесок до статутного капіталу, що дає йому право на експлуатацію об'єкта, створюваного на основі державно-приватного партнерства, за умови контролю із боку державного партнера.

9) Форма лізингу, при реалізації якої партнери зацікавлені в скороченні обсягу державної власності.

10) Форма зворотного лізингу. В рамках даної форми здійснюється продаж майна власником із тим, щоб воно згодом було здано в оренду продавцеві. Зазначені угоди сьогодні є досить затребуваними, оскільки в перспективі несуть переваги як державному, так і приватному партнеру.

11) Форма капітального будівництва за державним замовленням. В рамках даної форми забезпечується державне замовлення із метою нарощування обсягу державної власності, яка згодом буде використовуватись для виробництва продукції (робіт, послуг) із метою задоволення соціальних потреб населення.

12) Форма капітального будівництва та експлуатації як дещо трансформована попередня форма [87, с. 39].

Як показує проведений нами аналіз, головною перешкодою для подальшого використання державно-приватного партнерства, як затребуваного інструменту в рамках діючого бізнес-середовища, виступає наявність асиметричного мислення в керівників державних органів влади, які бачать в веденні бізнесу джерело фінансування, а не партнера, а також ставлення частини підприємців, які розглядають державу в якості дешевого джерела отримання бюджетних коштів і державних послуг, що забезпечують розвиток їх бізнесу.

В багатьох країнах в партнерстві бізнесу та влади головна роль належить державі, яка має взяти на себе функції прогнозування розвитку бізнесу, як елемента державних послуг, на різних рівнях господарської системи: макроекономічному, мезоекономічному та мікроекономічному.

Такий підхід сприятиме формуванню прозорої системи підтримки бізнесу на основі налагоджування ефективного зворотного зв'язку і, в кінцевому підсумку, призведе до удосконалення усього бізнес-середовища [97, с. 61].

У контексті забезпечення економічної безпеки при реалізації державно-приватного партнерства держава не може обмежуватись співпрацею із окремими підприємствами та підприємцями, не враховуючи інтереси національного господарства в цілому. При такому підході до удосконалення бізнес-середовища забезпечується:

- захист інтересів між різними сторонами державно-приватного партнерства;
- пошук перспективних шляхів розвитку в тих сферах господарської діяльності, які можуть відчутти найбільш значимий ефект від використання механізму державно-приватного партнерства;
- формування системи ефективного стимулювання розвитку державно-приватного партнерства в масштабах галузі, регіону і усього національного господарства;
- підготовка пропозицій щодо удосконалення законодавчо-нормативної бази;
- проведення моніторингу результатів роботи державно-приватного партнерства та ефективності застосовуваних при цьому механізмів [72, с. 120].

Реалізації такого підходу дозволяє в цілому розглядати ДПП в якості регулюючого механізму, що забезпечує вплив на бізнес-середовище на основі інтеграції ресурсів і зусиль, а також пошуку взаємовигідних інтересів держави і бізнесу при вирішенні завдань, пов'язаних із розвитком і забезпеченням економічної безпеки країни [96, с. 149].

Таким чином, можемо зробити висновки, що викладені нами напрямки удосконалення бізнес-середовища та підвищення його економічної безпеки виступає підтвердженням того, що проведення роботи в сфері ефективного

формування інституційних основ механізмів щодо забезпечення економічної безпеки в підприємницькій діяльності є можливим лише за умови взаємодії між державою та бізнесом і формування надійних партнерських зв'язків між його учасниками, що є особливо важливим в період нестабільності в світових економічних відносинах та ризиках, які можуть виникати при цьому.

1.3. Методичні підходи щодо оцінювання ефективності управління економічної безпеки підприємства

У наведених нами вище визначеннях щодо економічної безпеки підприємства справедливо зазначено, що при забезпеченні економічної безпеки підприємству не загрожує небезпека або воно захищене як від зовнішніх, так і від внутрішніх загроз. Однак економічна безпека потребує вирішення широкого спектру проблем в різних сферах впливу: інвестиційного, технологічного, фінансового, соціального та ін. Інакше кажучи, кожна із складових економічної безпеки підприємства - це комплекс завдань та критеріїв, які потребують оригінального методичного підходу для їх вирішення [24, с. 39].

У таких умовах підприємство необхідно розглядати у вигляді складної ієрархічної системи, яка тісно взаємодіє із постійно змінним зовнішнім середовищем, яке має безпосередній вплив на процес організації системи управління підприємством та його економічних показників. В таких умовах розробка концепції щодо забезпечення економічної безпеки промислового підприємства набуває виняткової важливості, і в першу чергу тому, що в процесі активно використовується економічний потенціал, який виступає стабілізуючим фактором економічного зростання та безпеки на державному рівні.

Перед підприємством виникає проблема внутрішнього самооцінювання своєї соціально-економічної системи та прогнозування її розвитку в майбутньому із точки зору забезпечення економічної безпеки виробництва від прояву негативних факторів, що впливають на потенціал підприємства, побудови системи критеріїв та індикаторів стану безпеки, обґрунтування їх порогових значень, вживання профілактичних заходів протидії цим загрозам [71, с. 32].

При такому підході сутність поняття «економічна безпека підприємства» розкривається в обґрунтуванні системи критеріїв, показників та порогових значень. При цьому необхідно перш за все класифікувати чинники економічної безпеки як зовнішні так і внутрішні, які мають різну природу виникнення та розробити систему їх моніторингу.

Зовнішнє середовище підприємства необхідно розглядати як сукупність факторів, які знаходяться за межами сфери впливу підприємства, що характеризуються високим рівнем невизначеності, відсутністю загальноприйнятої системи діагностики її стану і прогнозу розвитку. Класифікація факторів зовнішнього середовища дозволяє розділити їх на головні та другорядні, об'єктивні суб'єктивні, контрольовані та неконтрольовані, реально існуючі та потенційні, керовані та некеровані, випадкові та детерміновані [62, с. 37].

Вона дозволяє виділити найбільш значущі чинники і абстрагуватися від малозначущих, сфокусувати аналіз на ключових факторах успіху. Якщо використовувати такий прийом для побудови кількісних і якісних факторів економічної безпеки підприємства, то в неї слід внести фактори зовнішнього і внутрішнього середовища. В умовах ринкових відносин впливу зовнішнього середовища проявляється в різних формах як позитивних, так і негативних.

Завданням підприємства виступає організація контролю впливу зовнішнього середовища та розробки заходів із метою формування впливу на

такі діяльність, що забезпечують рівень захищеності від негативного впливу зовнішнього середовища. У практичній діяльності підприємства досить важко визначити усі фактори зовнішнього середовища, що впливають на економічну безпеку підприємства та ймовірність нанесення ними збитку. Тому серед них слід виділити ті, які можуть контролюватись маркетинговою політикою підприємства, яке веде свою діяльність на ринку (рис. 1.3) [35, с. 112].

Контроль впливу підприємства на фактори економічної безпеки визначається здатністю підприємства впливати на такий вплив. Підприємство може самостійно здійснювати вибір постачальників ресурсів, засобів виробництва, форм стимулювання покупців, формування сегментів та цільового ринку в залежності від кон'юнктури. Однак воно не в змозі контролювати рішення, які приймаються державою в області податкової політики, фінансової підтримки підприємств окремих галузей промисловості, визначення курсу національної валюти. Труднощі в оцінці впливу контрольованих факторів зовнішнього середовища полягає в тому, що вони, як правило, не піддаються формалізації [40, с. 53].

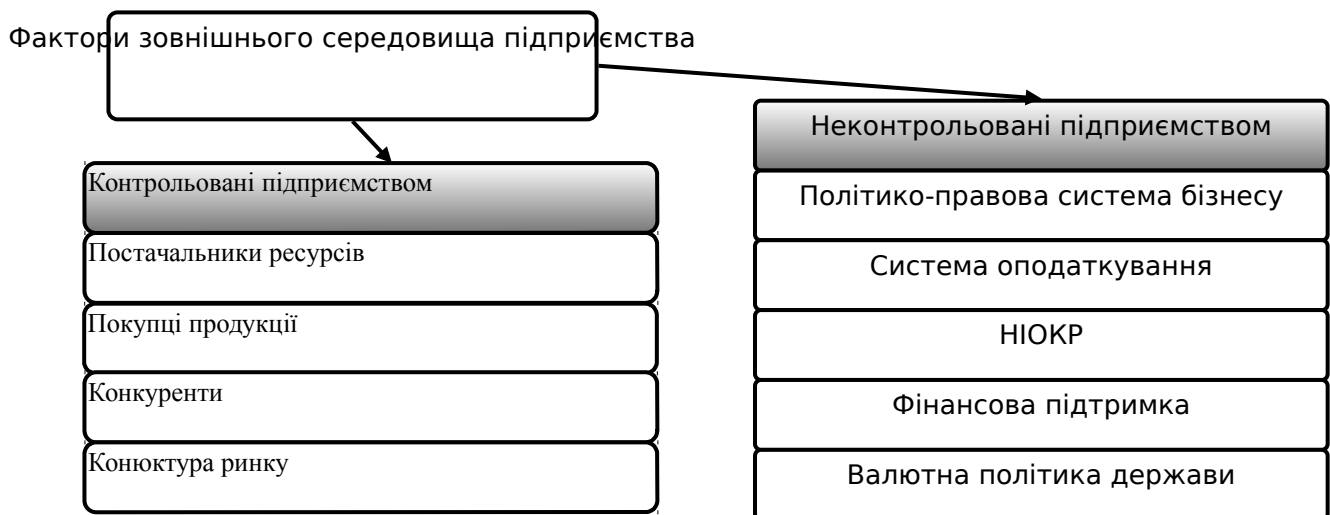

Рис. 1.3. Основні фактори зовнішнього середовища, що впливають на економічну безпеку діяльності підприємства

Джерело: розроблено автором на основі [40, с. 53].

Фактори економічної безпеки внутрішнього середовища доцільно розділити на три групи: виробничі, фінансові та соціальні.

Фактори виробництва визначають динаміку виробництва на підприємстві в заданий період часу, рівень освоєння виробничої потужності, темпи оновлення основних виробничих фондів, прогресивність технології, ритмічність виробництва, технічний ресурс, необхідний обсяг інвестицій в інновації. Фінансова складова економічної безпеки підприємства характеризується продуктивністю праці працівників, фондівіддачею, рентабельністю виробництва, витратами, дебіторською та кредиторською заборгованістю, рівнем інноваційної активності, часткою забезпеченості власними джерелами фінансування оборотних коштів, матеріальних та енергетичних ресурсів для виробництва продукції [63, с. 36-37].

Соціальні фактори визначаються стандартами життєвого рівня населення країни, куди входять рівень та система оплати праці, режим праці і відпочинку, мотивація праці, структура персоналу. Ступінь впливу факторів зовнішнього та внутрішнього середовища на економічну безпеку підприємства визначається системою критеріїв та показників оцінки такого впливу. Для вироблення заходів, покликаних унеможливити зароджування загроз соціально-економічної безпеки підприємства необхідно чітко визначити індикатори (показники) соціально-економічної безпеки підприємства та їх порогові значення. Доцільно розділити усі індикатори, необхідні для моніторингу стану рівня економічної безпеки, розділити їх на дві групи (рис. 1.4): регламентовані державою; аналітичні (розрахункові) [28, с. 74].

Соціально-економічна безпека підприємства представляє собою багатоаспектне поняття, що охоплює різні сфери його діяльності:

технологічні, фінансові, маркетингові, соціальні та економічні. У кожній із сфер можуть бути розроблені та затверджені на різних рівнях стандарти, рівень яких контролюється спеціальними органами. Вимоги стандартів, що мають макроекономічне значення, можуть поширюватись на усі підприємства незалежно від їх галузевої приналежності та форм власності.

Рис. 1.4. Індикатори економічної безпеки підприємства

Джерело: розроблено автором на основі [65, с. 68].

До таких стандартів можуть бути віднесені: рівень оплати праці працюючих, граничним значенням якого повинен бути розмір не нижче прожиткового мінімуму, встановленого державою; собівартість продукції, порогові значення представляють суспільно-необхідні витрати, які визначаються методикою, яка використовується в системі бенчмаркетингу; норма прибутку, нижнє значення якої повинно забезпечити сплату регламентованих податковою службою платіжних зобов'язань; наявність частки ринку (попиту) на поставку продукції в обсязі не нижче критичної точки [65, с. 68].

Регламентовані індикатори визначаються механізмом системи економічної безпеки підприємства та її забезпеченням законодавчої

політикою держави, яка включає сукупність законодавчих актів, правових норм, методів впливу на обсяг із метою дотримання стандартів безпеки в різних сферах діяльності, в першу чергу, в галузі соціальної орієнтації. Багаточисленні дослідження останніх років фіксують роль соціальної політики як фактор успішного економічного розвитку [10, с. 41].

Аналітичні індикатори є розрахунковими. Їх порогові значення встановлюються стосовно специфіки підприємства та відповідно до фактичних і нормативних значень його техніко-технічних показників. Залежно від величини відхилення розрахункових значень від порогового стану підприємства можна характеризувати як нормальний, коли індикатори економічної безпеки знаходяться в зоні порогових значень, а стратегічний потенціал підприємства відповідає заданому рівню; передкризовий, коли хоча б один індикатор не відповідає пороговому значенню, а стратегічний потенціал підприємства може бути підвищено за рахунок тактичних заходів; кризовий, коли не відповідає пороговим значенням кілька основних індикаторів економічної безпеки, а стратегічний потенціал підприємства не може бути поліпшений. При такому концептуальному підході, коли економічна безпека підприємства визначається кількісно шляхом розрахунку значень індикаторів, що формуються державою і стратегічним потенціалом підприємства, вимагає підстави методика розрахунку цих індикаторів [25, с. 64].

Основним пріоритетом в даному випадку повинна бути «економічна стійкість» та «стратегічний розвиток» підприємства. Якщо підприємство економічно не розвивається, то це різко скорочує один із найважливіших компонентів його економічної безпеки - стратегічний потенціал, який представляє собою комплекс можливостей, інтегруючих силу всіх видів ресурсів, взаємодоповнюючих і підсилюють один одного [6, с. 50].

Тоді інтегральний показник економічної безпеки підприємства можна представити таким виразом:

$$I_{\text{ЕБП}} = \sum g_i * \sum \alpha_i * Q_i \quad (1.1),$$

де $I_{\text{ЕБП}}$ - інтегральна оцінка рівня економічної безпеки підприємства;

g_i - індикатор, який свідчить про дотримання регламентованих стандартів економічної безпеки підприємства, при цьому його значення приймається рівним до одиниці в дотриманні стандартів, нуль - в протилежному випадку;

n - кількість індикаторів регламентованих стандартів;

m - кількість аналітичних індикаторів;

α_i - рівень значущості (ранг) i -го індикатора

Q_i - середня бальна оцінка i -го індикатора, виражена в балах.

Для встановлення значущості індикаторів, які увійшли до складу інтегральної оцінки економічної безпеки можуть бути використані різні методи: кореляційний та регресійний аналіз, метод головних компонент, метод розстановки пріоритетів, метод побудови матриці суміжностей та ін. Для кількісної оцінки індикатора щодо його порогового або нормативного значення може бути застосовано метод ідеальної точки або шкалу Р. Лайкерта. Метод ідеальної точки застосовується в разі, коли чітко визначено порогові значення індикаторів [101, с. 97]. В цьому випадку середню оцінку індикатора можна розрахувати за формулою:

$$O_j = \sum_{i=1}^N d_i * |O_i^{\Phi} - O_i^H| \quad (1.2),$$

де d_i - значимість i -го окремого показника, який входить до складу значимого індикатора;

O^F_i та O^H_i - фактична та оптимальна (нормативна) оцінка показника, що входить до складу значимого індикатора, що оцінюється в балах.

Бальні оцінки задаються експертами, узгодженість дій і компетентність яких визначається коефіцієнтом конкордації і перевіряються за критерієм «хі-квадрат». Для оцінки якісних індикаторів, які не мають прямих одиниць виміру, може бути застосована шкала Р. Лайкерта, заснована на ступені згоди експертів з певним твердженням [1, с. 153].

Механізм розрахунку інтегральної оцінки економічної безпеки підприємства при такому методичному підході наведено на рис. 1.5. Складність викликає отримання об'єктивної інформації та розрахунок аналітичних індикаторів економічної безпеки підприємства. Останні істотно залежать від галузевої особливості підприємства і тому вимагають проведення подальших досліджень [43, с. 56].

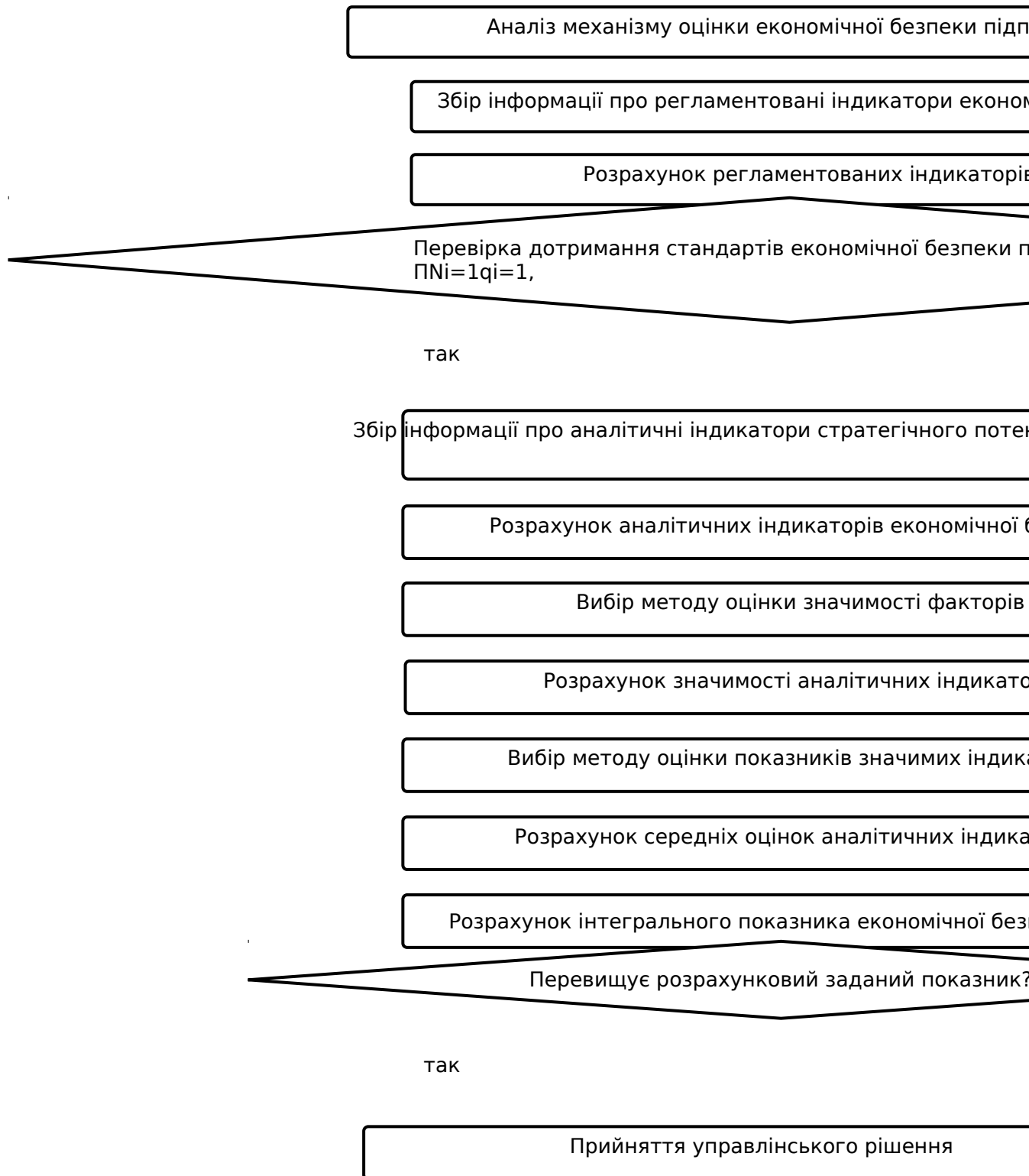

Рис. 1.5. Алгоритм оцінки економічної безпеки підприємства

Джерело: розроблено автором на основі [106, с. 92].

Найбільш універсальним методом щодо оцінки фінансової безпеки є метод, запропонований професором Єпіфановим О. А. [106, с. 92]. Як базу для побудови кількісної методики оцінки фінансової безпеки суб'єктів підприємництва пропонується використовувати метод, що ґрунтується на індикаторному підході і пов'язаний з використанням методики з інтегральним значенням у 100 балів. Для розрахунку показників фінансової безпеки підприємства він пропонує розрахувати наступні показники (індикатори) фінансової діяльності підприємства:

- коефіцієнт зносу – характеризує ступінь зношеності основних засобів підприємства;
- фондоддача основних засобів – характеризує ефективність використання основних засобів;
- рентабельність активів – показує, який прибуток одержує підприємство з кожної гривні, вкладеної в активи. Дозволяє визначити ефективність використання активів підприємства;
- коефіцієнт оборотності активів – визначає потенціал компанії з одержання доходу при існуючих інвестиціях і структурі капіталу;
- коефіцієнт покриття – характеризує достатність оборотних коштів для погашення своїх боргів;
- коефіцієнт фінансування – визначає співвідношення загальної заборгованості та власного капіталу;
- коефіцієнт втрати платоспроможності – показує, наскільки внаслідок негативних факторів можуть бути скорочені надходження коштів, щоб при цьому була можливість здійснювати необхідні платежі.

Основні показники фінансового стану підприємства можна подати вигляді таблиці 1.2, в якій наведено формули розрахунків показників та їх поточні нормативні значення, що рекомендовані як орієнтири в більшості підручників та методик з фінансово-економічного аналізу, зокрема роботах А.М. Поддєрьогіна, В.В. Ковальова, А.Д. Шеремета, Р.С. Сайфуліна.

За обраною методикою, оцінка рівня фінансової безпеки підприємства проводиться за формулою, що пропонує професор А. О. Єпіфанов [59, с. 91]:

$$I = \sum_{i=1}^n MAX_i * P_i$$

$$\begin{aligned} P_i &= 1 & k_i &\geq t_i \\ P_i &= 0,5 & k_i &\in t_i \\ P_i &= 0 & k_i &\leq t_i \end{aligned} \quad (1.3),$$

де I – інтегральна оцінка рівня фінансової безпеки; MAX_i – максимальна кількість балів за i -м коефіцієнтом; P_i – поправочний коефіцієнт; k_i – фактичне значення i -го коефіцієнта.

Таблиця 1.2

Система показники аналізу діяльності підприємства

Назва коефіцієнта	Нормативне значення за основними методиками
Коефіцієнт зносу основних засобів	Менше 0,5
Фондовіддача основних засобів	Більше 1
Рентабельність активів	Більше 0,05
Коефіцієнт оборотності активів	Немає
Коефіцієнт покриття загальний	Критичне значення = 2. Значення = 2-2,5 свідчать, що підприємство вчасно ліквідує свої борги
Коефіцієнт фінансування	Менше 1
Коефіцієнт втрати платоспроможності	Значення не повинно бути менше 1

Джерело : розроблено автором на основі [59]

Пропонується наступний розподіл внеску кожного з семи коефіцієнтів (індикаторів) у загальний результат (табл. 1.3).

Таблиця 1.3

Максимальні бальні оцінки в розрізі окремих коефіцієнтів (індикаторів)

Назва коефіцієнта (індикатора)	Максимальна кількість
--------------------------------	-----------------------

	<i>балів</i>
Коефіцієнт зносу основних засобів	10
Фондовіддача основних засобів	10
Рентабельність активів	10
Коефіцієнт оборотності активів	10
Коефіцієнт покриття	20
Коефіцієнт фінансування	20
Коефіцієнт втрати платоспроможності	20
Максимально можлива кількість балів	100

Джерело : розроблено автором на основі [59]

Наступним кроком є застосування поправочного коефіцієнту. Поправочний коефіцієнт ділиться на три діапазони (0; 0,5; 1) і залежить від того, в якому інтервалі знаходиться значення окремого коефіцієнта (індикатора) (табл. 1.4).

Таблиця 1.47

Визначення поправочного коефіцієнта за ключовими показниками (індикаторами)

<i>Назва коефіцієнта (індикатора)</i>	<i>Поправочний коефіцієнт</i>		
	<i>0</i>	<i>0,5</i>	<i>1</i>
1. Коефіцієнт зносу основних засобів	>0,60	0,45-0,60	<0,40
2. Фондовіддача основних засобів	<1,00	1,00-2,00	>2,00
3. Рентабельність активів	<0,00	0,00-0,05	>0,05
4. Коефіцієнт оборотності активів	<0,50	0,50-0,90	>0,90
5. Коефіцієнт покриття	<0,80	0,80-1,00	>1,50
6. Коефіцієнт фінансування	>1,10	0,90-1,10	<0,90
7. Коефіцієнт втрати платоспроможності	<0,85	0,85-1,00	>1,00

Джерело : розроблено автором на основі [59]

За результатами аналізу рівень фінансової безпеки підприємства може бути: 90 -100 – високий рівень безпеки; 70–90 – нормальний рівень безпеки; 40–70 – передкризовий рівень безпеки; 0–40 – критичний рівень безпеки. У разі отримання значення рівня фінансової безпеки, що є граничним між рівнями, то підприємству присвоюється вищий рівень безпеки. Так, наприклад, якщо рівень

фінансової безпеки підприємства становить 40, то підприємство класифікується як підприємство з передкризовим рівнем безпеки.

Рівень фінансової безпеки в загальному вигляді визначається за формулою:

$$РФБ = f (ФУ/ЕП) \quad (1.4),$$

де РФБ – рівень фінансової безпеки;

ФУ – фінансове управління;

ЕП – економічний потенціал підприємства.

Інноваційна складова. Інноваційна складова характеризує функціонування діяльності підприємства на якісно новому рівні. Стосовно підприємства – це сукупність прогресивних, якісно нових змін, що безперервно виникають у часі та просторі. Для оцінки інноваційної безпеки (конкурентоспроможності) вироблена методика, що дозволяє кількісно і якісно оцінити рівень інноваційного розвитку з використанням факторного аналізу на основі розрахунку 12 показників, а саме:

- 1) частка працівників з вищою освітою в загальній чисельності тих, що працюють на підприємстві;
- 2) співвідношення витрат на навчання і підготовку персоналу, пов'язаних з інноваціями, і загального обороту підприємства;
- 3) співвідношення витрат на дослідження і розробки і загального обороту підприємства;
- 4) співвідношення субсидій з різних джерел (регіонального, місцевого, благодійних фондів) на інноваційну діяльність і загальних витрат на інновації;
- 5) частка впроваджених інновацій на підприємстві в загальному числі інновацій, впроваджених в галузі;
- 6) питома вага контрактів співпраці з підприємствами середньої і малої форм з питань науково-технічного розвитку, що доводяться на дані підприємств, до загальної кількості контрактів;

7) співвідношення витрат підприємства на інновації і загального обороту підприємства;

8) питома вага обсягу продажів продукції, що піддані значним технологічним змінам або знов впроваджено, в загальному обороті продукції підприємства;

9) питома вага об'єму продажів продукції, що була удосконалена, в загальному обороті продукції підприємства;

10) питома вага патентів, що приходяться на дане підприємство, в загальному числі патентів, зареєстрованих в галузі;

11) частка використаних нових торгових марок, що доводяться на підприємство, в загальному числі використаних нових торгових марок в галузі;

12) частка кількості реєстрацій частин проекту, що доводяться на дане підприємство, в загальному числі реєстрацій в галузі.

Аналіз чинників для знаходження інтегрального показника дає можливість отримати відомості, що відображають рівень розвитку сфер життєдіяльності суспільства, які безпосередньо впливають на активізацію інноваційного процесу порівняно з аналогічними господарюючими суб'єктами.

Також пропонується визначати рівень інноваційної безпеки за допомогою нижченаведених показників:

- коефіцієнт впровадження нових інноваційних видів продукції ($Ki.p.$):

$$Ki.p. = \frac{N_{i.p.}}{N_{з.p.}}, \quad (1.5),$$

де $N_{i.p.}$ – кількість інноваційних видів продукції, що випускаються підприємством; $N_{з.p.}$ – загальна кількість видів продукції, що випускається підприємством;

- частка інноваційних підходів, які використовуються у виробничому, управлінському та обслуговуючому процесі ($Ki.під.$):

$$K_{i.nig.} = \frac{\sum B_i}{\sum B_n}, \quad (1.6),$$

де $\sum B_i$ – сума витрат на інновації; $\sum B_n$ – загальна сума витрат на виробництво та реалізацію продукції.

За допомогою методів математичної статистики досліджено та встановлено порогові значення рівнів інноваційної безпеки (табл. 1.5).

Таблиця 1.5

Зведена таблиця показників за рівнями інноваційної безпеки

Показники	Рівень інноваційної безпеки			
	Абсолютна безпека	Задовільна безпека	Незадовільна безпека	Критична безпека
Кі.п.	Кі.п. $\geq 0,272$	$0,183 \leq \text{Кі.п.} < 0,272$	$0,094 \leq \text{Кі.п.} < 0,183$	Кі.п. $< 0,094$
Кі.під.	Кі.під. $\geq 0,138$	$0,09 \leq \text{Кі.під.} < 0,138$	$0,044 \leq \text{Кі.під.} < 0,09$	Кі.під. $< 0,044$

Джерело : розроблено автором на основі [59]

Інтелектуальна складова. Дана складова відповідає за збереження та розвиток інтелектуального потенціалу підприємства, тобто охорону сукупності прав на інтелектуальну власність, а також на використання накопичуваних знань і професійного досвіду працівників підприємства.

Рівень інтелектуальної складової можна визначати за допомогою таких коефіцієнтів: коефіцієнт кваліфікації працівників підприємства (Ккв); інтелектуальноозброєність (Кіо); норма доходності співробітників підприємства від використання інтелектуальної власності (Кд). За допомогою методу математичної статистики досліджені та встановлені порогові значення рівнів інтелектуальної безпеки (табл. 1.6)

Таблиця 1.6

Зведена таблиця показників за рівнями інтелектуальної безпеки

Показники	Рівень інтелектуальної безпеки			
	Абсолютна безпека	Задовільна безпека	Незадовільна безпека	Критична безпека
$K_{кв}$	$K_{кв} > 0,105$	$0,105 \geq K_{кв} > 0,072$	$0,072 \geq K_{кв} > 0,039$	$K_{кв} \leq 0,039$
$K_{іо}$	$K_{іо} > 19,75$	$19,75 \geq K_{іо} > 14,5$	$14,5 \geq K_{іо} > 9,25$	$K_{іо} \leq 9,25$
$K_{д}$	$K_{д} > 72,87$	$72,86 \geq K_{д} > 48,73$	$48,72 \geq K_{д} > 24,59$	$K_{д} \leq 24,58$

Джерело : розроблено автором на основі [59]

Чим вище значення коефіцієнтів кваліфікації працівників, інтелектуальноозброєності та коефіцієнта норми доходності співробітників підприємства від використання інтелектуальної власності, тим вище рівень інтелектуальної безпеки підприємства.

Кадрова складова. Характеризує кадрову забезпеченість підприємства. Розрахунок рівня безпеки для кадрової складової виконується за такими показниками:

- коефіцієнт плинності кадрів ($K_{п}$):

$$K_{п} = \frac{\sum \chi_y}{O} \quad (1.7),$$

де χ_y – кількість працівників, які були звільнені або скорочені за розрахунковий період; O – загальна чисельність працівників підприємства.

- коефіцієнт фізичного старіння кадрів ($K_{в}$):

$$K_{в} = \frac{O_{в}}{O} \quad (1.8),$$

де O_v – кількість працівників, які за віком фізично старі, старі їх знання та кваліфікація; фондоозброєність працівників (Φ_o); фондоозброєність працівників підприємства фондами невиробничого призначення ($\Phi_{но}$).

Чим нижче значення коефіцієнта плинності кадрів та коефіцієнта фізичного старіння кадрів і чим більше фондоозброєність працівників фондами виробничого та невиробничого призначення, тим вище рівень кадрової безпеки підприємства.

За допомогою методу математичної статистики досліджені та встановлені порогові значення рівнів кадрової безпеки (табл. 1.7).

Якщо показник має абсолютний рівень, то йому присвоюється значення 4, задовільний – 3, незадовільний – 2, критичний – 1.

Технологічна складова. Характеризує ступінь відповідності застосовуваних на підприємстві технологій сучасним світовим аналогам щодо оптимізації витрат ресурсів.

Таблиця 1.7

Зведена таблиця показників за рівнями кадрової безпеки

Показники	Рівень кадрової безпеки			
	Абсолютна безпека	Задовільна безпека	Незадовільна безпека	Критична безпека
K_{Π}	$0,003 \leq K_{\Pi} < 0,052$	$0,052 \leq K_{\Pi} < 0,102$	$0,102 \leq K_{\Pi} < 0,152$	$0,152 \leq K_{\Pi} < 0,2$
K_v	$0,2 \leq K_v < 0,255$	$0,255 \leq K_v < 0,311$	$0,311 \leq K_v < 0,367$	$0,367 \leq K_v < 0,423$
Φ_o	$182 \geq \Phi_o > 139$	$139 \geq \Phi_o > 95$	$95 \geq \Phi_o > 51$	$51 \geq \Phi_o > 11$
$\Phi_{но}$	$106 \geq \Phi_{но} > 142$	$69 \geq \Phi_{но} > 106$	$32 \geq \Phi_{но} > 69$	$0 \geq \Phi_{но} > 31$

Джерело : розроблено автором на основі [59]

Пропонується використовувати нижченаведені показники, які характеризують технологічний та технічний потенціал підприємства: частка продукції підприємства, що перевершує та відповідає кращим світовим аналогам ($K_{п.прод.}$); частка технологічного устаткування, що відповідає світовим аналогам ($K_{п.т.}$); частка продукції, що випускається підприємством,

яка захищена патентами ($K_{пат.прод.}$). Порогові значення рівнів кадрової безпеки подані у вигляді таблиці 1.8.

Таблиця 1.8

Зведена таблиця показників за рівнями технологічної безпеки

Показники	Рівень технологічної безпеки			
	Абсолютна безпека	Задовільна безпека	Незадовільна безпека	Критична безпека
$K_{п. прод.}$	$K_{п.прод.} \geq 0,23$	$0,15 \leq K_{п.прод.} < 0,23$	$0,07 \leq K_{п.прод.} < 0,15$	$K_{п.прод.} < 0,07$
$K_{п.т.}$	$K_{п.т.} \geq 0,23$	$0,15 \leq K_{п.т.} < 0,23$	$0,07 \leq K_{п.т.} < 0,15$	$K_{п.т.} < 0,07$
$K_{пат.прод.}$	$K_{пат.прод.} \geq 0,3$	$0,2 \leq K_{пат.прод.} < 0,3$	$0,1 \leq K_{пат.прод.} < 0,2$	$K_{пат.прод.} < 0,1$

Джерело : розроблено автором на основі [59]

Чим вище значення даних показників, тим вище рівень технологічної безпеки підприємства.

Правова складова. Основними загрозами безпеці є: недостатня правова захищеність інтересів підприємства в договірній та іншій діловій документації; порушення юридичних прав підприємства та його працівників; умисне або ненавмисне розголошування комерційно важливих відомостей; порушення норм патентного права. Правову безпеку необхідно визначати за такими показниками:

- питома вага судових й арбітражних справ у загальній сумі господарських договорів підприємства ($K_{с.ар.}$);
- частка виграних судових й арбітражних справ у загальній кількості юридичних справ, що розглядалися ($K_{вю}$);
- питома вага одержаних і сплачених штрафних санкцій в загальній сумі зобов'язань за господарськими договорами підприємства ($K_{ш}$);
- частка витрат на юридичне забезпечення діяльності підприємства в загальній структурі його виробничих витрат ($K_{в.юр.}$).

Правова безпека підприємства має три рівні: абсолютний, задовільний та критичний. За допомогою методу математичної статистики досліджені та встановлені порогові значення рівнів правової безпеки (табл. 1.9).

Таблиця 1.9

Зведена таблиця показників за рівнями правової безпеки

Показники	Рівень правової безпеки		
	Абсолютна безпека	Задовільна безпека	Критична безпека
Кс.ар.	$\text{Кс.ар.} < 0,25$	$0,25 \leq \text{Кс.ар.} < 0,41$	$\text{Кс.ар.} \geq 0,41$
Кв.ю	$\text{Кв.ю} \geq 0,29$	$0,13 \leq \text{Кв.ю} < 0,29$	$\text{Кв.ю} < 0,13$
Кш	$\text{Кш} < 0,11$	$0,11 \leq \text{Кш} < 0,23$	$\text{Кш} \geq 0,23$
Кв.юр	$\text{Кв.юр} \geq 0,13$	$0,07 \leq \text{Кв.юр} < 0,13$	$\text{Кв.юр} < 0,07$

Джерело : розроблено автором на основі [59]

Інформаційна складова. Рівень даної складової економічної безпеки визначається часткою неповної, неточної та суперечливої інформації, використовуваної в процесі ухвалення управлінських рішень. Для оцінки рівня інформаційної безпеки доцільним є використання запропонованих С.М. Ілляшенко коефіцієнтів: коефіцієнта повноти, коефіцієнта точності інформації, коефіцієнта суперечності інформації. Обсяг інформації може бути розрахований у сторінках формату А4, кількості символів тексту, Кбайт, Мбайт тощо.

Таблиця 1.10

Зведена таблиця показників за рівнями силової безпеки

Показники	Рівень силової безпеки		
	Висока безпека	Середня безпека	Низька безпека
Кв.ох.	$\text{Кв.ох.} \geq 0,17$	$0,12 \leq \text{Кв.ох.} < 0,17$	$\text{Кв.ох.} < 0,12$
Ксб	$\text{Ксб} \geq 0,19$	$0,09 \leq \text{Ксб} < 0,19$	$\text{Ксб} < 0,09$

Джерело : розроблено автором на основі [59]

Силова складова. Оцінка цієї складової поводитьсь за нижченаведеними показниками: частка витрат на охорону підприємства в загальній структурі

виробничих витрат (Кв.ох.); забезпеченість працівників підприємства службою охорони (Ксб). Чим вище значення даних показників, тим вище рівень силової складової економічної безпеки.

Силова складова економічної безпеки підприємства має три рівні: високий, середній та низький. За допомогою методів математичної статистики досліджені та встановлені порогові значення рівнів силової безпеки (табл. 1.10). Якщо показник має високий рівень, то йому присвоюється значення 3, середній – 2, низький – 1. Погіршення якісних та зниження кількісних показників діяльності підприємства є результатом погіршення його стійкості до впливу факторів ризикового зовнішнього середовища та порушення його фінансової рівноваги.

Таким чином, можемо зробити висновки, що запропонований методичний підхід для визначення рівня економічної безпеки підприємства виступає новий концептуальний підхід до оцінки вказаного показника, що розширює область використання та підвищує об'єктивність оцінювання.

Висновки до розділу 1

Таким чином, можемо зробити наступні висновки до розділу:

1 Економічна безпека підприємництва на сьогоднішній день виступає як один із необхідних принципів для формування системи підтримки належного рівня стійкості соціально-економічного становища, підвищення рентабельності підприємства, виключення можливостей щодо виникнення соціально-економічних, трудових, міжнаціональних та інших конфліктів, що загрожують економічній безпеці держави та її суб'єктам підприємницької діяльності.

На даному етапі значне місце в економіці будь-якої країни світу займають недержавні господарюючі суб'єкти - акціонерні товариства,

комерційні банки, спільні та приватні підприємства, які стійко розвивають процес власного виробництва продукції та надання послуг. Будучи порівняно новими структурами економіки країн світу, такі структури вже здійснили істотний вплив на формування національної економіки, приймають активну участь в розвитку сучасних інформаційних систем та технологій, розширенні операцій із експорту, проведення роботи зі створення нових робочих місць, збільшення обсягів податкових надходжень до бюджету та ін.

2 На сучасному етапі державно-приватне партнерство представляє собою систему відносин між державними та приватними партнерами, при реалізації яких ресурси обох партнерів можуть об'єднуватись із відповідним розподілом ризиків, рівня відповідальності та винагород (відшкодувань) між ними для ведення подальшої взаємовигідної співпраці на довгостроковій основі в створенні (відновленні) нових та(або) модернізації (реконструюванні) існуючих об'єктів, що в результаті потребують залучення інвестицій, та в користуванні (експлуатації) такими об'єктами.

Викладені нами напрямки удосконалення бізнес-середовища та підвищення його економічної безпеки виступає підтвердженням того, що проведення роботи в сфері ефективного формування інституційних основ механізмів щодо забезпечення економічної безпеки в підприємницькій діяльності є можливим лише за умови взаємодії між державою та бізнесом і формування надійних партнерських зв'язків між його учасниками, що є особливо важливим в період нестабільності в світових економічних відносинах та ризиках, які можуть виникати при цьому.

3 Для встановлення значущості індикаторів, які увійшли до складу інтегральної оцінки економічної безпеки можуть бути використані різні методи: кореляційний та регресійний аналіз, метод головних компонент, метод розстановки пріоритетів, метод побудови матриці суміжностей та ін. Для кількісної оцінки індикатора щодо його порогового або нормативного

значення може бути застосовано метод ідеальної точки або шкалу Р. Лайкерта. Метод ідеальної точки застосовується в разі, коли чітко визначено порогові значення індикаторів. Запропонований нами методичний підхід для визначення рівня економічної безпеки підприємства виступає як новий концептуальний підхід до оцінки вказаного показника, що розширює область використання та підвищує об'єктивність оцінювання.

РОЗДІЛ 2

ДОСЛІДЖЕННЯ УПРАВЛІННЯ ЕКОНОМІЧНОЮ БЕЗПЕКОЮ

2.1. Аналіз особливостей галузі виробництва і технологій в умовах державно-приватного партнерства

Фінансово-економічна криза, яка охопила Україну ще у 2014 році, нажаль продовжується і сьогодні. Спад виробництва простежується в багатьох галузях економіки та промисловості. Без цілеспрямованого, зваженого державного втручання в подолання кризових явищ практично неможливо змінити ситуацію на краще.

Практична реалізація державної політики безпосередньо залежить від інтенсивності процесів пошуку та залучення внутрішніх ресурсів розвитку. З-поміж апробованих у світі механізмів активізації економічного зростання, здатних сформувати мультиплікативний ефект, провідного значення для України набуває державно-приватне партнерство.

Державно-приватне партнерство (далі – ДПП) являє собою рівноправне та взаємовигідне співробітництво між державою та приватними інвесторами у межах фінансування підприємств, які необхідні державі для розв’язання соціально-економічних проблем. Зростання зацікавленості держави у розвитку ДПП пов’язане з його перевагами щодо залучення ресурсів (у першу чергу фінансових та інвестиційних). Поява приватного інвестора забезпечує більш ефективне використання фінансового ресурсу на початковій стадії та здатна підвищити дохідність об’єктів у ході їх подальшої експлуатації. Державно-приватне управління (як невід’ємна складова механізму ДПП) є поширеним явищем у світовій практиці господарювання та

вважається більш ефективним, ніж суто державне, приклади чого можна знайти у багатьох країнах.

Приватне акціонерне товариство засноване в 1994 році – одне з 16 акціонерних товариств, яке входить до (рис.2.1). Підприємство спеціалізується на виробництві виробів з листового металу і на штампуванні деталей.

Рис 2.1. Структура

Джерело : розроблено автором на основі даних фінансової звітності підприємства

Треба відмітити, що 51% акцій _____ належить _____ а у свою чергу 100% акцій _____ належать державі. Таким чином, можна констатувати, що 51% акцій _____ належить державі і має місце державно-приватне партнерство.

Основним органом управління _____ Державний концерн «Укроборонпром», який був створений у 2010 році в якості органу управління підприємствами оборонно-промислового комплексу. На сьогодні ДК «Укроборонпром» об'єднує 130 підприємств-учасників у 5 основних галузях оборонної промисловості, зокрема, у розробці та виготовленні озброєння та техніки, науковій діяльності та експортно-імпортних операціях. «Укроборонпром» має більше 10 конструкторських бюро, які займаються розробкою, проектуванням та дослідженнями, завдяки яким концерн впроваджує нові рішення та інновації. У ДК «Укроборонпром» працює близько 80000 висококваліфікованих співробітників, більшість з яких має вищі наукові ступені в галузі машинобудування, прикладної математики, фізики.

Треба відмітити, що галузь виробництва продукції для оборонно-промислового комплексу розвивалася у складних умовах. Так у 2014 році багато підприємств, які виробляли продукцію військового призначення були збитковими. Крім того 23 підприємства, які входили до складу ДК «Укроборонпром», знаходилися на території окупованого Криму та в зоні проведення АТО, а ще 15 підприємств вже були банкрутами.

Але отримання державних заказів та переобладнання багатьох підприємств концерну, у тому разі _____ дозволили ДК «Укроборонпром» стати прибутковим. У рейтингу виробників озброєння за 2017 рік видання Defense News Укроборонпром посів 62 місце, при цьому у 2015 році він перебував на 92-му місці.

За останні роки ДК «Укроборонпром» в рази збільшив виробництво техніки та почав системно надавати ЗСУ нові зразки озброєння. У 2017 році ДК «Укроборонпром» передав силовим відомствам 3673 одиниці зброї та техніки, з них 2053 – нової та модернізованої.

У 2017 році ДК «Укроборонпром» отримав 1,5 млрд. грн. прибутку, а чистий дохід від реалізації продукції склав 28 млрд. грн. (рис. 2.2.).

Як видно з даних рисунку 2.2, за період з 2014 року по 2017 рік обсяги чистого доходу від реалізації продукції військового призначення ДК «Укроборонпром» збільшився на 12 млрд. грн, або на 75%. Прибуток від операційної діяльності за даний період збільшився на 1,848 млрд. грн.

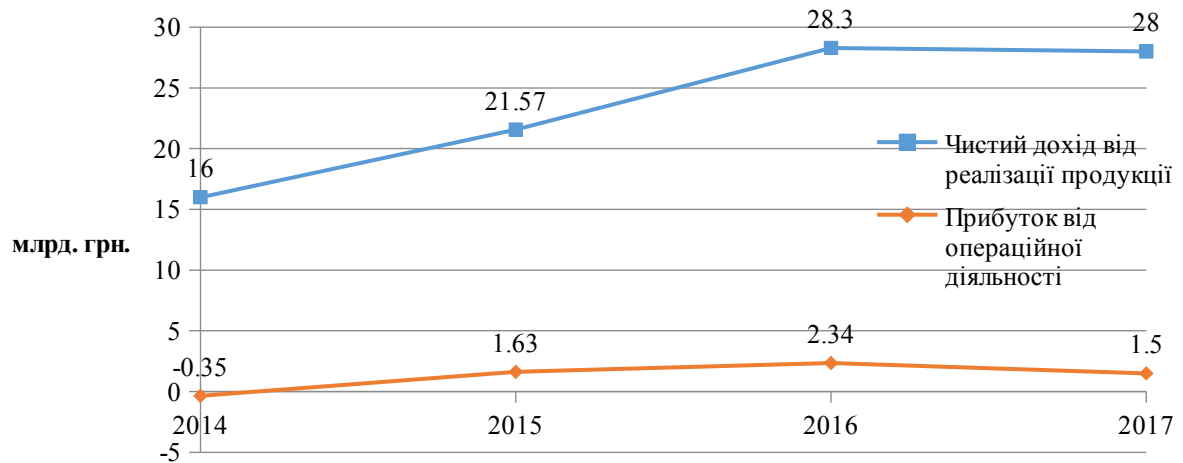

Рис.2.2 – Результати діяльності ДК «Укроборонпром» за 2014-2017 роки, млрд. грн.

Джерело : розроблено автором на основі даних фінансової звітності підприємства

ДК «Укроборонпром» змогло б досягти більш значних фінансових результатів але 75% прибутку концерн віддав державі, що нівелює можливості реінвестувати у виробництво та розвиток.

Але необхідно відмітити, що не зважаючи на значні досягнення у діяльності ДК «Укроборонпром» за останні роки існує і багато проблем. І ці проблеми пов'язані перш за все з чисто державною власністю концерну.

За результатами державних фінансових аудитів та ревізії діяльності підприємств Укроборонпрому протягом 2014 - 2016 років були виявлені факти фінансових порушень та неефективного управління ресурсами на 557,8 млн. грн. Насамперед, це маніпуляції з фінансовими результатами роботи підприємств, щоб мінімізувати сплату податків та відрахувань до бюджету. Як зазначала Державна аудиторська служба, були випадки реалізації продукції за цінами, нижчими від собівартості, не виконувалися договірні зобов'язання, що призводило до боргів та штрафів. Також були встановлені порушення, які призвели до втрати активів та неефективних витрат на суму понад 685 млн. грн.

Підприємства суто державного сектора за нинішніх умов управління не здатні забезпечити навіть ту частину переозброєння, яку опанували у вигляді розробок та прийнятих на озброєння зразків зброї та військової техніки.

Таким чином можна констатувати, що суто державне управління не приводить до ефективної роботи підприємств галузі виробництва військової техніки та зброї.

Треба відмітити, що _____, яке входить до складу ДУ «Укробронпром» здійснює випуск не тільки сучасні високоточні системи озброєння та захисту, але інші види продукції галузі машинобудування.

Зараз компанія випускає продукцію, починаючи від спецвиробів військового призначення, побутової техніки, закінчуючи медичною технікою. Це лідер в області виробництва авіаційних керованих ракет класу «повітря-повітря», протитанкових керованих ракет, а також приладів та обладнання для авіаційних літальних апаратів.

Основними видами продукції _____ є:

- підйомно-транспортні та реабілітаційні засоби для інвалідів;
- металоконструкції для будівництва;
- обладнання, механізми та пристрої для міського та дорожнього господарства;
- вироби з деревини (євровікна, двері, меблі, торгівельне обладнання);
- зварювальне обладнання;
- медтехніка.

Технологічні можливості підприємства універсальні: від виготовлення інструментального оснащення будь-якої складності до унікальних за складністю зварювальних, штампувальних, вимірювальних, хіміко-термічних та інших операцій. Є можливість проводити випробування продукції у власному випробувальному центрі, який акредитований в Системі сертифікації УкрСЕПРО за міжнародним стандартом ДСТУ ISO / IEC 17025-

2001, а також працюють Центральна заводська лабораторія та Метрологічна служба, до складу яких входять 12 атестованих і ліцензованих лабораторій.

Система менеджменту якості _____сертифікована за міжнародними стандартами ISO-9001: 2008, аерокосмічним і військовим стандартам EN / AS-9100, AQAP-2110 міжнародної сертифікує організацією «Бюро Верітас Кволіті Інтернейшнл».

Сучасне обладнання, новітні технології, висококваліфіковані фахівці, ефективна управлінська стратегія - ось той потенціал, який дозволяє компанії з оптимізмом дивитися в майбутнє.

Але треба відмітити, що після значного зростання обсягів виробництва у 2015-2016 роках, у 2017 році спостерігалось значне скорочування обсягів діяльності _____ (табл. 2.1).

Як видно з даних таблиці 2.1, за період з 2015 року по 2017 рік обсяг чистого доходу від реалізації усіх видів продукції _____збільшився на 29769 тис. грн. або на 6,72%. Також за останні три роки обсяг чистого прибутку компанії зріс на 25195 тис. грн. або на 1969%. Але у порівнянні з 2016 роком обсяг чистого доходу від реалізації продукції компанії навпаки скоротився на 933367 тис. грн. або на 66,38%. Також сума чистого прибутку _____у 2017 році у порівнянні з 2016 роком скоротилася на 33607 тис. грн. або на 55,94%.

Таблиця 2.1

**Динаміка основних фінансових показників _____ за
2015-2017 роки, тис. грн.**

Показники	Період			Абсолютне відхилення, +,-		Відносне відхилення, %	
	2015 р.	2016 р.	2017 р.	2017/ 2015	2017/ 2016	2017/ 2015	2017/ 2016
1	2	3	4	5	6	7	8
1. Чистий дохід від реалізації продукції	442913	140604 9	472682	29769	-933367	6,72	-66,38

(товарів, робіт, послуг)							
2. Собівартість реалізованої продукції (товарів, робіт, послуг)	376031	985317	250375	-125656	-734942	-33,42	-74,59
3. Валовий прибуток	66882	420732	222487	155605	-198245	232,66	-47,12
4. Прибуток до оподаткування	1279	105846	37526	36247	-68320	2834,01	-64,55
5. Чистий прибуток	1279	60081	26474	25195	-33607	1969,90	-55,94

Джерело : розроблено автором на основі даних фінансової звітності підприємства

Також треба відмітити, що у 1 півріччі 2018 року обсяг реалізації продукції _____ склав 320436 тис. грн, що лише на 1338 тис. грн. більш ніж за 1 півріччя 2017 року. При цьому сума чистого прибутку компанії у 1 півріччі 2018 року у порівнянні з аналогічним періодом 2017 року скоротилася на 36923 тис. грн. або на 86,1% та склала лише 5971 тис. грн.

Скорочення доходу від реалізації продукції _____ у 2017 році у порівнянні з 2016 роком відбувалося в основному внаслідок зниження доходів від експорту готової продукції на 818489 тис. грн. або 86,4%.

Таким чином, можна констатувати, що суто державне управління, яке здійснюється на _____ не спроможне постійно підтримувати зростання обсягів діяльності підприємств. Значне переобладнання підприємств компанії дало позитивний ефект, але на незначний термін.

_____ засноване в 1994 році – одне з акціонерних товариств, яке входить до _____. Підприємство спеціалізується на виробництві виробів з листового металу і на штампуванні деталей.

Місія _____ – ефективно задовольняючи потреби клієнтів і надаючи можливості нашим співробітникам, створювати вартість для наших акціонерів.

Перелік продукції _____

- штампування пластин і збирання з них ротора (обертova частина двигуна) та статора (нерухома частина двигуна, що взаємодіє з рухомою частиною – ротором) електродвигунів;
- торговельне обладнання;
- шафи телекомунікаційні, телекомунікаційне кросове обладнання;
- металоконструкції і корпусні деталі для систем відеонагляду та охоронної сигналізації;
- виготовлення деталей з листового матеріалу з використанням лазерної техніки і верстатів з програмним управлінням;
- лази монтажні, металічні деталі для пасків безпеки;
- блокіратор колес для автомобілів.

Виробничі та складські площі _____ становлять 4800 кв. м. і розміщені в 3-х окремо розташованих корпусах.

_____ займає незначну частку ринку будівельних металевих конструкцій України, адже його виробництво орієнтоване на задоволення потреб у цій продукції _____

Металеві конструкції формують на ринку різні товарно-продуктові групи. Вони можуть бути згруповані відповідно до форми і конструктивного рішення, які в свою чергу залежать від остаточного вигляду чи призначення споруди/об'єкту нерухомості як:

- елементи металевих чи змішаних каркасів виробничих будівель (балки, прогони, ферми, ригелі, колони, з'єднання тощо);
- листові конструкції (ємності для зберігання рідин, газів, сипучих матеріалів, споруди і установки металургійних, нафтопереробних, хімічних виробництв, об'єктів енергетики (захисні та несучі оболонки домен, повітрянагрівачів, ректифікаційних колон, реакторів тощо);
- трубопроводи великих діаметрів;

- висотні споруди (башти/щогли ліній радіо - та телезв'язку, мереж електропередач, бурові башти, димові та вентиляційні труби);
- конструкції мостів, естакад;
- рухомі конструкції мостових, баштових і порталних кранів тощо;
- каркаси багатоповерхових будівель цивільного призначення;
- великопрогонні конструкції ангарів, цехів авіа-, судно - та машинобудування, лабораторій, громадських споруд (театрів, кіноконцертних залів, ринків, критих стадіонів, виставкових павільйонів тощо);
- інші конструкції, до яких висувають особливі вимоги (наприклад, пов'язані з дослідженням космосу, атомною енергетикою, гідротехнічні споруди тощо).

Металоконструкції широко використовуються в будівлях швидкого монтування. Переваги металевих над іншими видами конструкцій обумовлені відповідними властивостями: високою щільністю і міцністю, надійністю з'єднання елементів з можливістю їх багаторазового збирання/розбирання, порівняно невеликою вагою, водо- і газонепроникністю.

Найбільший обсяг в структурі ринку металевих будівельних конструкцій займають сталеві (99%). Основні недоліки сталевих металоконструкцій – низька вогнестійкість і схильність до корозії – усуваються шляхом фарбування, оцинкування, покриття полімерами та смолами, застосування інших захисних методів.

Загальною економічною характеристикою стану ринку є суттєве зниження фізичних обсягів виробництва та збуту металоконструкцій протягом останніх років – майже на 80% у порівнянні з піком у 2007-2008 роках.

У регіональному розрізі найбільші обсяги металоконструкцій виробляються у:

- Дніпропетровській, Житомирській, Київській областях (збірні будівельні конструкції з чавуну чи сталі);
- Запорізькій, Донецькій, Дніпропетровській, Харківській областях та м. Києві (металоконструкції з листового прокату);
- Полтавській, Львівській, Харківській та Дніпропетровській областях (водозливи, шлюзи, шлюзні ворота, дебаркадери, доки стаціонарні, конструкції для морських та водних споруд, інші).

Істотний обсяг українського ринку металоконструкцій становлять вироби, для яких відсутня рівноцінна альтернатива в конструктивних рішеннях об'єктів будівництва (в т.ч. капітальний ремонт) – конструкції для морських і водних споруд (шлюзи і шлюзні ворота, водостоки, дебаркадери, доки тощо), різні види металевих опалубок, будівельних лісів, шахтних каркасів, кріплень, підпірок і стійок (табл. 2.2).

Необхідність задоволення потреб та попиту з боку будівельних компаній на сучасні конструктивні та архітектурні рішення при спорудженні будівель/споруд призводить до імпорту більш дорогих металоконструкцій (які не випускаються українськими підприємствами), ніж вироблених в країні

Таблиця 2.2

Обсяги виробництва окремих груп будівельних металоконструкцій в Україні, тис. т

	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Конструкції збірні будівельні з чавуну або сталі	83,6	79,2	75,0	51,5	46,3	51,3	66,4
Устаткування для металевих риштувань, опалубок, підпірок або кріплень для шахт	103	108	109	78,0	56,5	57,3	63,6
Водозливи, шлюзи, шлюзні ворота,	389	395	240	153	101	118	129

дебаркадери, доки стаціонарні, конструкції для морських та водних споруд							
---	--	--	--	--	--	--	--

Джерело : розроблено автором на основі даних Державної служби статистики

Обсяг реалізованої продукції у галузі виробництва будівельних металевих конструкцій у 2017 році склав 8045,3 млн. грн. при чому необхідно відміти, що хоча обсяг виробництва будівельних металевих конструкцій постійно знижується обсяг реалізації будівельних металевих конструкцій навпаки зростає (рис. 2.3). Експорт металоконструкцій складає приблизно 18% від обсягів виробництва (за 9 місяців 2018 року).

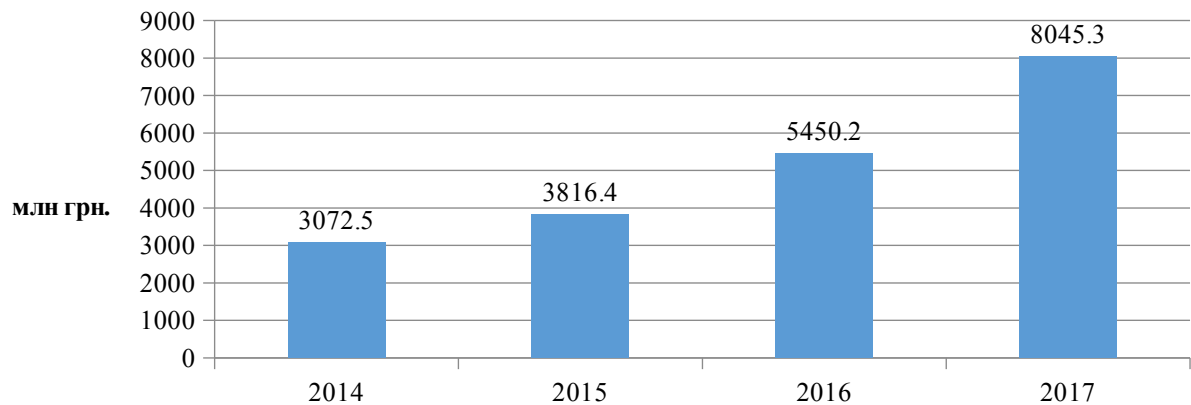

Рис. 2.3. Обсяги реалізації продукції у галузі виробництва будівельних металевих конструкцій за 2014-2017 роки, млн. грн.

Джерело : розроблено автором на основі даних Державної служби статистики

Зростання обсягів реалізації продукції галузі виробництва будівельних металевих конструкцій за 2014-2017 роки на 261,84% відбувалося внаслідок зростання цін на будівельні металеві конструкції в мовах значних інфляційних процесів в Україні.

На ринок металоконструкцій впливає також структура пропозиції вітчизняних виробників щодо марочності і асортименту металопрокату в цілому.

У тому сегменті ринку, який конкурує з товарами-аналогами (замінниками для металоконструкцій), обсяги імпорту металоконструкцій за вартістю практично не поступаються обсягам експорту.

Значний виробничий потенціал, наявність профіциту виробництва сировини для виготовлення будівельних металоконструкцій (наприклад, понад 500% для нерафінованої сталі) та зручне місце розташування країни щодо основних перспективних ринків збуту є підґрунтям для експортних перспектив та подальшої співпраці з різними партнерами, як на внутрішньому, так і на зовнішньому ринку з метою залучення іноземних інвестицій, що в свою чергу може позитивно відзначитись на фінансових надходженнях підприємства, у вигляді замовлень. Також не варто відкидати експортні ринки, як потужну базу збуту продукції з досить високою якістю та ефективністю. Ще на мою думку не слід забувати про елементи зовнішнього оточення, та фактори їх впливу.

Тобто необхідно давати оцінку елементам зовнішнього оточення для підприємства.

З метою оцінки ризиків діяльності досліджуваного підприємства розглянемо зовнішні фактори, що впливають на діяльність _____ (табл. 2.3).

Таблиця 2.3

Елементи зовнішнього оточення _____

Зовнішні чинники		Характеристика
Політичні	Політична стабільність	Нестабільність вітчизняного законодавства, загострення політичного конфлікту з РФ та ситуації на Сході країни
	Державна підтримка діяльності підприємства	Відсутність державних програм підтримки галузі
	Структура ВВП	Вплив на кількість споживачів, її залежність від зростання чи зниження рівня життя населення. Зниження рівня життя населення в Україні протягом останніх років

Економічні	Рівень оподаткування	Деструктивний вплив фіскального режиму в Україні
	Рівень інфляції	Вплив на рівень цін на продукцію та сировину та, відповідно, на попит на продукцію
	Стабільність валюти	Негативний вплив на зростання витрат підприємства, зумовлений розвитком інфляційних процесів внаслідок зниження курсу гривні та її купівельної спроможності
	Права власності	Вплив на рівні функціонування відносин з державними органами та власниками підприємства: забюрократизованість органів державної влади
Економічні	Розвиненість банківської системи	Зростання відсотків за користування кредитами, а також вартості послуг з банківського обслуговування. Зменшення можливостей отримання банківських кредитів для розвитку
	Стан ринків	Помірне зростання ринку позитивно впливає на кількість споживачів та величину прибутку підприємства
	Ступінь свободи підприємництва тощо	Вплив на визначення напрямків здійснення підприємницької діяльності, перелік робіт
Суспільні	Умови та рівень життя	Зниження рівня та якості життя населення України протягом останніх років негативним чином вплинули на кількість споживачів та покупок, середньої вартості 1 покупки
	Міське самоврядування тощо	Вплив на величину деяких видів податків та користування ресурсами
Наукові	Рівень розвитку технологій	Позитивний вплив на зменшення витрат матеріалів та використання енергозберігаючих технологій за допомогою досягнень НТП
Правові	Права підприємництва	Вплив на вибір видів діяльності та методів їх здійснення
	Права людини	Захист прав споживачів гарантує отримання продукції та послуг в повному розмірі та відповідної якості. Гарантії якості продукції досліджуваного підприємства підвищує лояльність споживачів та збільшує їх кількість
	Стабільність законодавства	Нестабільність вітчизняного законодавства негативним чином впливає на господарську діяльність досліджуваного підприємства, обмежуючи свободу вибору видів діяльності, споживачів, видів розрахунків та ЗЕД

Джерело: власна розробка автора

Також на діяльність підприємства впливають опосередковані чинники, наведені в таблиці 2.4.

Таблиця 2.4

Опосередковані чинники впливу на _____

Опосередковані чинники	Характеристика
Конкуренти	Конкуренція інтенсивна: помірне зростання галузі. Бар'єри входу мінімальні. Стратегічним фактором є налагоджена система співпраці з партнерами

Споживачі	Кінцеві споживачі виявляють лояльність до продукції завдяки їх високій якості, середнім цінам
Постачальники (партнери)	Партнери впливають на кінцеву ціну послуг, тим самим впливаючи на попит на них на ринку
Робоча сила	Персонал потребує високих кваліфікацій. Забезпеченість нормальна. Існують незначні кадрові та проблеми контролю. Обов'язковим є кваліфікованість кадрів топ-менеджменту, маркетологів та менеджерів. Зарплати в цілому по галузі коливаються від 7500 до 50000 грн. (від менеджера до директорів)

Джерело : розроблено автором на основі даних підприємства

Варто виділити вплив конкурентів та споживачів, оскільки конкуренція на ринку інтенсивна: помірне зростання галузі, продукт немає видатків переходу, що закріплюють споживача, а кінцеві споживачі виявляють лояльність до продукції завдяки її високій якості, середнім цінам.

Отже, на досліджуване підприємство мають вплив як внутрішні, так і зовнішні чинники, які керівництву необхідно враховувати при здійсненні господарської діяльності з метою мінімізації існуючих ризиків.

Найбільший вплив на діяльність _____ справляють фінансові ризики та кваліфікаційний рівень персоналу, а найменший – екологічні фактори та політико-правові ризики.

На рис. 2.4 зображено ранжування вищеперерахованих ризиків.

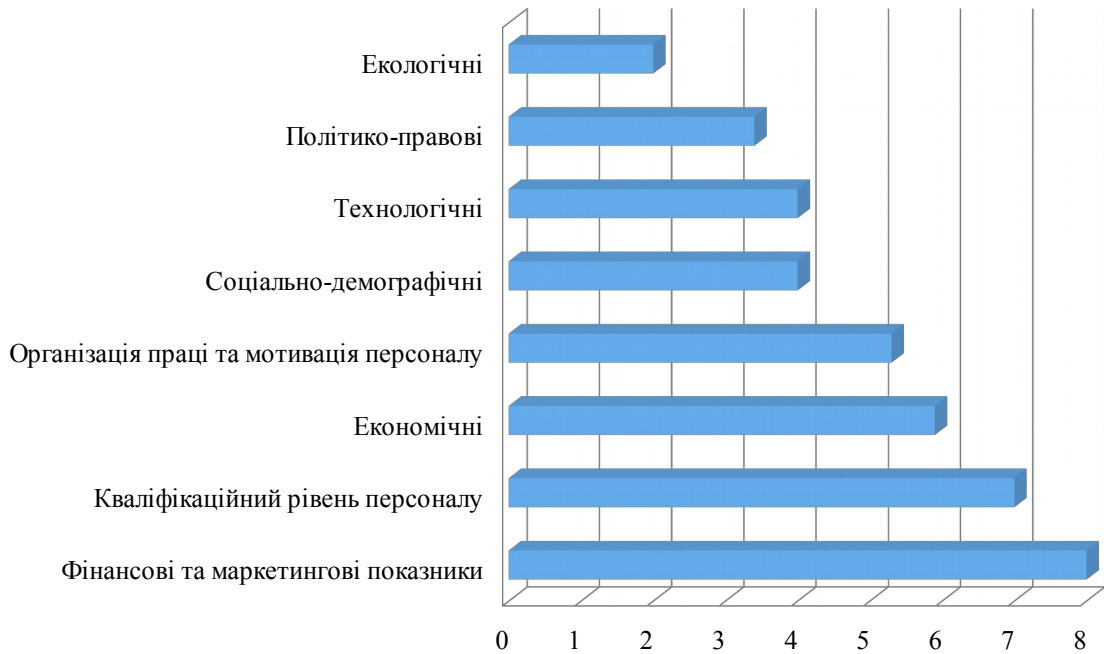

Рис. 2.4. Ієрархія причин виникнення ризиків господарської діяльності

Джерело : розроблено автором на основі даних підприємства

Загрози і можливості середовища непрямої дії, з якими стикається _____, можна виділити в PEST-фактори:

Р - політичні чинники.

Е - економічні чинники. Необхідно постійно діагностувати і оцінювати такі економічні чинники довкілля, як темпи інфляції, стабільність гривні і податкові ставки.

С - соціальні чинники. Вони включають змінні очікування, стосунки і досягнення суспільства.

Т - технологічні чинники. Необхідно постійно стежити за змінами в технологічному зовнішньому середовищі. Аналіз цього середовища може враховувати зміни в технології виробництва, вживання ЕОМ в проектуванні і наданні товарів і послуг.

За допомогою методу складання профілю макрооточення і

безпосереднього оточення оцінимо значущість для окремих чинників зовнішнього середовища. У матрицю профілю зовнішнього середовища вписуються окремі чинники середовища, кожному з яких експертним шляхом, за допомогою працівників _____ даються наступні оцінки:

- важливість для галузі за шкалою:

3 - велика, 2 - помірна, 1 - слабка;

- вплив на організацію за шкалою:

3 - сильне, 2 - помірне, 1 - слабке, 0 - відсутність впливу;

- спрямованість впливу за шкалою:

+1 - позитивне, -1 - негативне.

Далі всі три експертні оцінки перемножуються і виходить загальна інтегральна оцінка, що показує міру важливості конкретного чинника для організації. За цією оцінкою керівництво підприємства може визначити, які з чинників середовища мають відносно важливіше значення для організації і, таким чином, заслуговують на найсерйознішу увагу (табл. 2.5).

Таблиця 2.5

Матриця профілю зовнішнього середовища для _____

№ з/п	Чинники середовища	Важливість для галузі	Вплив на підприємство	Спрямованість впливу	Міра важливості
1	Економічні	3	2	-1	-6
2	Політичні	2	2	-1	-4
3	Ринкові	4	4	+1	+4
4	Технологічні	3	2	+1	+6
5	Конкурентні	3	4	+1	+4
6	Міжнародні	5	5	+1	+ 1
7	Соціальні	3	3	+1	+ 1

Джерело : розроблено автором на основі даних підприємства

Згідно складеного профілю зовнішнього середовища, для _____ найбільшу загрозу представляють ринкові та

міжнародні чинники. У теж же час великі можливості підприємству дають технологічні, економічні і конкурентні чинники зовнішнього середовища.

Ринкові чинники - це поява нових конкурентів на ринку, нових методів роботи з покупцями з урахуванням всіх їх вимог. Все це вимагає від підприємства ефективнішої роботи і змушує стежити за чинниками зовнішнього середовища, що постійно змінюються, а адекватне на них реагування дозволить _____налагодити свою діяльність в найбільш перспективному напрямі .

Впливовим чинником розвитку діяльності _____ є економічна ситуація в державі, зокрема, рівень доходів населення. Недостатньо гармонізованими щодо сприяння підприємницькій діяльності та залучення інвестицій у розвиток галузі є норми податкового, митного законодавства.

Далі здійснимо якісну ідентифікацію ризиків залежно від їх впливу на господарську діяльність _____ (табл. 2.6).

Таблиця 2.6

Ієрархія причин виникнення ризиків господарської діяльності

<i>Найбільш важливі види ризиків</i>	<i>Важливість ризику для діяльності підприємства*</i>	<i>Ефективність управління ризиками в інноваційній діяльності підприємства</i>	<i>Відхилення</i>
Курс національної валюти та його зниження	8	7	1
Збільшення податкового тиску	8	6	2
Зменшення попиту на продукцію	10	7	3
Зростання конкуренції на ринку	5	10	5
Відсутність державної підтримки проекту	2	2	0

Продовження табл. 2.6

Погіршення фінансового стану підприємств-замовників продукції та зменшення попиту на неї	6	5	-1
Необхідність приведення продукції до	3	4	1

європейських вимог			
Зниження рівня життя населення та його купівельної спроможності	5	7	2
Нестабільна політична ситуація в країні та зменшення кількості іноземних інвесторів та іноземних споживачів	4	3	-1
Недосконале нормативно-правове регулювання підприємницької діяльності	3	3	0
Вірогідність зміни політичного середовища	3	3	0
Загострення ситуації на Сході України	3	3	0
Загострення відносин з РФ	4	4	0
Зменшення кількості населення та, відповідно, потенційних споживачів	6	6	0
Масові міграції висококваліфікованих працівників за кордон	2	2	0
Встановлення особливих вимог до виробничого процесу	2	7	5
Недостатня кількість інноваційної техніки та технологій для забезпечення виробничого процесу та зменшення витрат	4	4	0
Низький рівень інноваційної діяльності в країні	3	6	3
Недостатнє фінансування наукової та інноваційної діяльності в країні	5	7	4
Недостатній рівень обізнаності працівників	7	7	0
Недостатній рівень грамотності працівників	6	8	2
Недостатня кваліфікація і досвід керівників, фахівців і робітників	6	9	3
Недосконала система мотивації праці та невисокий ступінь узгодженості інтересів власників, керівників і робітників	4	9	5
Неоптимальна структура управління, її гнучкість	3	8	5
Недостатня фінансова стійкість	10	9	-1
Недостатня забезпеченість ресурсами	10	9	-1
Імідж підприємства в очах економічних контрагентів і широких кіл громадськості	4	8	4

* За 10-бальною шкалою

Джерело : розроблено автором на основі даних підприємства

З таблиці бачимо, що у _____ найефективніше управління здійснюється такими ризиками, як зростання конкуренції та недосконалої системи мотивації працівників, а найменш ефективною є стратегія

управління ризиками зниження рівня фінансової стійкості та забезпеченості фінансовими ресурсами.

Далі проаналізуємо сильні та слабкі сторони _____ його можливості та загрози, що надасть нам змогу визначити, які характеристики підприємства підвищують його конкурентоспроможність на ринку, позитивно впливають на результати господарської діяльності, збільшують прибутковість його діяльності, а які, навпаки, загрожують його ефективності діяльності та які ризики необхідно усунути або мінімізувати найближчим часом (табл. 2.7).

Таблиця 2.7

SWOT-аналіз _____

Сильні сторони	Слабкі сторони
1. Високий рівень професіоналізму співробітників	1. Недостатні витрати на рекламну кампанію
2. Висока якість продукції	2. Недостатня кількість PR-заходів
3. Розвиток мережі продажів	3. Недостатні витрати на навчання та підвищення кваліфікаційного рівня працівників
4. Покращання інвестиційного прогнозу щодо розвитку на 2018 рік	
5. Налагоджена система збуту	
Можливості	Загрози
1. Зростання доходів на душу населення (прогноз + 2 % на 2018 р.)	1. Агресивна маркетингова політика основних конкурентів
2. Зростання обсягів збуту виробленої продукції	2. Планомірне насичення ринку у великих містах
3. Збільшення споживання продукції (за рахунок зростання купівельної спроможності споживачів та розширення ринку збуту)	3. Збільшується відставання в розширенні ринку збуту
4. Маркетингова стратегія, яка задовольняє потреби реальних і потенційних споживачів	4. Зростання собівартості продукції

Джерело : розроблено автором на основі даних підприємства

Треба відміти, що серед проблем використання механізму ДПП на _____ можна відділити наступні:

- відсутність податкових чи митних пільг для приватних інвесторів у процесі реалізації проектів ДПП;

- недосконалість вітчизняної нормативно-правової бази (зокрема, труднощі з отриманням приватним інвестором дозвільних документів та погоджень, необхідних для виконання умов договору), у якій не передбачено норм, що існують у розвинених країнах світу;
- відсутність використання досвіду країн ЄС щодо співпраці держави та бізнесу на засадах ДПП;
- високий рівень корупції, що збільшує транзакційні витрати бізнес-структур та мінімізує підприємницьку ініціативу приватних інвесторів (у т.р. – іноземних);
- недостатня фахова підготовка державних службовців, які займаються питаннями ДПП, низький рівень їх мотивації щодо пошуку та роботи з приватними інвесторами з метою започаткування проектів на засадах ДПП;
- низька обізнаність представників бізнесу щодо переваг використання механізмів ДПП в процесі розвитку підприємницької діяльності.

У цілому треба відмітити, що _____ є конкурентоспроможним на ринку, хоча і не займає великої його частки, а працює для задоволення потреб _____

2.2. Діагностика системи управління економічною безпекою підприємства

Головним завданням системи управління економічною безпекою підприємства є – передбачення і випередження можливих загроз, що призводять до кризового стану, а також проведення антикризового управління, яке спрямоване на виведення підприємства з кризового стану; мінімізація зовнішніх і внутрішніх загроз економічному стану суб'єкта підприємництва, зокрема його

фінансовим, матеріальним, інформаційним, кадровим ресурсам, на основі розробленого комплексу заходів економіко-правового і організаційного характеру. Слід мати на увазі, що найбільше значення у справі забезпечення економічної безпеки підприємництва мають первинні економіко-правові та організаційні заходи, що забезпечують фундамент, основу системи безпеки, на відміну від вторинних – технічних, фізичних та багатьох інших які не мають такої ваги.

Слід не забувати, що найбільше значення у справі забезпечення економічної безпеки підприємництва мають первинні економіко-правові та організаційні заходи, що забезпечують фундамент, основу системи безпеки, на відміну від вторинних – технічних, фізичних та багатьох інших .

Для здійснення аналізу стану матеріально-технічної бази _____ побудуємо таблицю 2.8. Для її побудови використаємо Баланс (Звіт про фінансовий стан) , Звіт про фінансові результати (Звіт про сукупний дохід) за аналізовані періоди (2015, 2016, 2017 роки).

Фінансова звітність за 2015–2017 роки _____ наведена у додатках А, Б, В, Г, Д, Е.

Таблиця 2.8

Динаміка показників стану та ефективності використання основних фондів _____ за 2015-2017 роки

Показники	Період			Абсолютне відхилення, +,-		Відносне відхилення, %	
	2015 р.	2016 р.	2017 р.	2017/ 2015	2017/ 2016	2017/ 2015	2017/ 2016
1	2	3	4	5	6	7	8
1. Первісна вартість основних засобів на початок періоду, тис. грн.	2317	2358	2359	42	1	1,81	0,04

2. Первісна вартість основних засобів на кінець періоду, тис. грн.	2358	2359	2386	28	27	1,19	1,14
3. Сума нарахованого зносу на початок періоду, тис. грн.	2176	2217	2240	64	23	2,94	1,04
4. Сума нарахованого зносу на кінець періоду, тис. грн.	2217	2240	2288	71	48	3,20	2,14
5. Коефіцієнт оборотності основних засобів (фондовіддача), грн.	1,89	1,46	1,42	-0,47	-0,05	-24,96	-3,09
6. Фондоємність	0,53	0,68	0,70	0,18	0,02	33,27	3,19
7. Коефіцієнт зносу основних засобів	0,9402	0,9496	0,9589	0,0187	0,0094	1,99	0,99
8. Коефіцієнт придатності основних засобів	0,0598	0,0504	0,0411	-0,0187	-0,0094	-31,31	-18,58

Джерело : розроблено автором на основі фінансової звітності підприємства

Як видно з даних таблиці 2.8, стан основних засобів _____ не зовсім задовільний. Та коефіцієнт зносу основних засобів станом на кінець 2015 року складає 0,9402. Це означає, що основні засоби підприємства були зношені на 94%. Крім того за період з 2015 року по 2017 рік коефіцієнт зносу збільшився на 0,0187 та склав на кінець 2017 року вже 0,9589, тобто зношеність основних засобів складала вже практично 96%. У якості позитивного моменту треба відмітити невелике зростання первісної вартості основних засобів за аналізований період. Так за 2015-2017 роки первісна вартість основних засобів _____ зросла на 28 тис. грн. або на 1,19%. Але при цьому сума зносу основних засобів за той же період збільшилася на 48 тис. грн. або на 3,2%. Саме внаслідок перевищення темпів зростання зносу основних засобів над темпами збільшення первісної вартості основних засобів призвело до погіршення стану основних засобів підприємства.

Також за 2015-2017 роки знизилась ефективність використання основних засобів. Так рівень фондівдачі скоротився за аналізований період на 0,47 та склала у 2017 році 1,42 грн. Тобто на 1 гривню основних засобів _____у 2017 році приходилося 1,42 гривень виручки від реалізації продукції. Про зниження ефективності використання основних засобів свідчить і зростання фондоємності основних засобів за 2015-2017 роки на 0,18. Так для того, щоб отримати 1 гривню виручки від реалізації продукції підприємству у 2017 році було потрібно основних засобів на суму 0,7 гривень, тоді як у 2015 році було потрібно лише 0,53 гривні.

Далі проаналізуємо динаміку основних фінансових показників за 2015–2017 роки., скориставшись даними Звіту про фінансові результати (Звіту про сукупний дохід) (табл.2.9).

Як видно з даних таблиці 2.9, за період з 2015 року по 2017 рік обсяг чистого доходу від реалізації усіх видів продукції скоротився на 1054 тис. грн. або на 23,84%. Одночасно за аналізований період собівартість реалізованої продукції знизилась на 891 тис грн. або на 25,19%. У результаті зниження чистого доходу від реалізації та собівартості реалізованої продукції валовий прибуток скоротився на 163 тис. грн. або на 18,44%. Одночасне скорочення суми чистого доходу від реалізації продукції та собівартості реалізованої продукції свідчить про скорочення попиту на продукцію підприємства за останні 3 роки, а саме зниження державних заказів.

Таблиця 2.9

**Динаміка основних фінансових показників _____ за
2015-2017 роки, тис. грн.**

Показники	Період			Абсолютне відхилення, +,-		Відносне відхилення, %	
	2015 р.	2016 р.	2017 р.	2017/ 2015	2017/ 2016	2017/ 2015	2017/ 2016
1	2	3	4	5	6	7	8

1. Чистий дохід від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг)	4421	3454	3367	-1054	-87	-23,84	-2,52
2. Собівартість реалізованої продукції (товарів, робіт, послуг)	3537	2649	2646	-891	-3	-25,19	-0,11
3. Валовий прибуток	884	805	721	-163	-84	-18,44	-10,43
4. Прибуток від операційної діяльності	147	140	45	-102	-95	-69,39	-67,86
5. Прибуток до оподаткування	147	140	45	-102	-95	-69,39	-67,86
6. Чистий прибуток	121	115	37	-84	-78	-69,42	-67,83

Джерело : розроблено автором на основі фінансової звітності підприємства

За період з 2015 року по 2017 рік сума прибутку до оподаткування скоротилася на 102 тис. грн. або на 69,39% та склала у 2017 році лише 45 тис. грн., що звичайно є досить низьким показником для підприємства. Однакове значення суми прибутку від операційної діяльності та суми прибутку до оподаткування свідчить про те, що підприємство не здійснювало за аналізований період ні інвестиційної, на фінансової діяльності.

Також за останні три роки обсяг чистого прибутку _____ знизився на 84 тис. грн. або на 69,42% та склав у 2017 році 37 тис. грн.

Далі проаналізуємо основні показники фінансового стану _____ за 2015-2017 роки у таблиці 2.10.

Таблиця 2.10

**Динаміка основних показників фінансового стану
_____ за 2015-2017 роки**

Показники	Період			Абсолютне відхилення, +,-		Відносне відхилення, %	
	2015 р.	2016 р.	2017 р.	2017/ 2015	2017/ 2016	2017/ 2015	2017/ 2016
1	2	3	4	5	6	7	8
Рентабельність активів,%	5,94	5,98	1,82	-4,12	-4,16	-69,37	-69,57
Коефіцієнт оборотності	2,17	1,80	1,66	-0,51	-0,14	-23,71	-7,81

активів, об							
Коефіцієнт покриття	1,65	1,7	1,57	-0,08	-0,13	-4,85	-7,65
Коефіцієнт фінансування	1,2	1,15	1,46	0,26	0,31	21,67	26,96
Коефіцієнт втрати платоспроможності	1,68	1,71	1,55	-0,12	-0,15	-7,38	-8,94

Джерело : розроблено автором на основі фінансової звітності підприємства

Як видно з даних таблиці 2.10, що за період з 2015 року по 2017 рік фінансовий стан _____ був стійким. Хоча треба відміти, що за аналізований період фінансовий стан підприємства погіршився. Рентабельність активів за 2015-2017 роки знизилась на 4,12% та склала у 2017 році лише 1,82%. Коефіцієнт оборотності активів за останні три роки скоротився на 0,51 оборотів. Коефіцієнт покриття знизився на 0,08, але все ж таки був у межах нормативного значення. Коефіцієнт втрати платоспроможності протягом аналізованого періоду був постійно більше 1, що свідчить про реальну можливість підприємства не втратити платоспроможність. Негативним моментом є зростання коефіцієнту фінансування на 0,26 за 2015-2017 роки. Даний показник протягом усього аналізованого періоду перевищував нормативне значення (менш ніж 1). Це означає, що позиковий капітал _____ перевищує власний і підприємство значно залежить від зовнішніх джерел фінансування, що негативно відображається на його економічній безпеці.

Важливим показником діяльності промислових підприємств є якість -продукції. Якість продукції – це поняття, яке характеризує параметричні, експлуатаційні, споживчі, технологічні, дизайнерські властивості виробу, рівень його стандартизації та уніфікації, надійність і довговічність.

Система менеджменту якості _____ сертифікована за міжнародними стандартами ISO-9001: 2000.

Рівень якості продукції на підприємстві досить високий, відбувається планове оновлення асортименту продукції чітко за графіком, виробничого

браку не досить багато, через те, що більшість операцій з виробництва товару робить спеціальне обладнання, преси та машини з конкретно запрограмованим завданням. На скільки якісно буде виконана робота – залежить не тільки від самого обладнання, а й від програміста, на скільки той якісно та точно запрограмує обладнання для виконання завдань.

Управління підприємством в умовах ДПП є предметом турботи не тільки його керівників, власників, але і безлічі взаємодіючих з ним підприємств і організацій.

У керівництві підприємством важливо керування всіма факторами виробництва і всіма видами використовуваних ресурсів, проте провідне місце, безперечно, належить управлінню персоналом.

У _____ще на стадії формування використовуються загальні критерії щодо оцінки ефективності системи управління персоналом. Система управління персоналом підприємства особливу увагу акцентує на соціальній, інтелектуальній, організаційній та інших її складових.

Основні завдання системи управління персоналом _____полягають в наступному:

- 1) формування необхідного кадрового потенціалу підприємства, розробка принципів та методів добору та відбору кадрів;
- 2) навчання, професійний розвиток та розташування вільних кадрів;
- 3) професійна орієнтація та перепідготовка персоналу, атестація та оцінка рівня його кваліфікації;
- 4) розробка напрямів підвищення кваліфікаційного рівня персоналу;
- 5) підвищення рівня освіти наявного персоналу;
- 6) дослідження причин та динаміки плинності кадрів.

Формування кадрового потенціалу _____відбувається за наступною схемою:

- визначення потреби в персоналі;

- залучення персоналу та відбір кадрів;
- складання посадових інструкцій робітника;
- підготовка, перепідготовка, підвищення наявної кваліфікації співробітників підприємства;
- оцінка персоналу;
- мотивація персоналу.

В процесі пошуку, добору та відбору кадрів, що здійснюються фахівцями відд_____, створюється необхідний для підприємства резерв кандидатів на відкриті посади. Поповнення кадрів підприємства здійснюється за рахунок використання внутрішніх резервів, тобто шляхом перерозподілу поставлених завдань, переміщення наявних працівників в межах підприємства або надання їм додаткової роботи, а також за рахунок використання зовнішніх джерел, тобто пошук працівників в службі зайнятості, на сайтах з працевлаштування, ВНЗ чи кадрових агенціях. Зазначимо, що _____ віддає перевагу набору необхідних працівників серед своїх співробітників шляхом підвищення їх у посаді, переміщення на інші посади та ін., що дає певні переваги, оскільки спостерігається зростання зацікавленості працівників в результатах їх праці та її якості, а також зменшує витрати підприємства на оплату праці нових працівників.

Також на підприємстві здійснюється аналіз персоналу. Проаналізуємо забезпеченість підприємства персоналом (табл. 2.11).

Таблиця 2.11

**Структура трудових ресурсів _____ за категоріями
персоналу за 2015-2017 роки, осіб**

Категорії персоналу	2015	2016	2017	Відхилення			
				абс.		відн., %	
				2017/ 2015	2017/ 2016	2017/ 2015	2017/ 2016
Середньо-	19	18	14	-5	-4	-26,32	-22,22

облікова чисельність працівників, у т.ч.:							
Керівники	3 (16%)	2 (11%)	2 (14%)	-1	0	-33,33	0
Спеціалісти та службовці	5 (26%)	5 (28%)	2 (14%)	-3	-3	-60,0	-60,0
Робітники, з них:	11 (58%)	11 (61%)	10 (71%)	-1	-1	-9,09	-9,09
- основні	9 (47%)	9 (50%)	8 (57%)	-1	-1	-11,11	-11,11
- допоміжні	2 (11%)	2 (11%)	2 (14%)	0	0	0	0

Джерело : розроблено автором на основі фінансової звітності підприємства

Як видно з даних таблиці 2.11, середньооблікова чисельність працівників _____ за період з 2015 року по 2017 рік скоротилася на 5 осіб або на 26,32% основному за рахунок скорочення численності спеціалістів та службовців. Так, за аналізований період, численність спеціалістів та службовців знизилася на 3 особи або на 60%. Чисельність ж робітників за 2015-2017 роки зменшилась на 1 особу за рахунок зменшення численності основного персоналу на 1 особу. Численність же допоміжних робітників була незмінною протягом останніх 3 років та складала 2 особи.

В таблиці 2.12 здійснимо аналіз працівників підприємства за віком

З даних таблиці 2.12 видно, що найбільшу частку персоналу _____ протягом 2015-2017 років році становили працівники віком від 50 до 54 років. Тобто можна стверджувати, що підприємству необхідно не тільки збільшувати численність персоналу, але і омолоджувати склад персоналу.

Таблиця 2.12

Розподіл працівників _____ у 2015-2017 роки за віковими групами

Вік	2015	2016	2017	Відхилення			
				абс.		відн., %	
				2017/ 2015	2017/ 2016	2017/ 2015	2017/ 2016
15-29	3	2	1	-2	-1	-66,67	-50,0

	(16%)	(11%)	(7%)				
30-49	7 (37%)	6 (33%)	5 (36%)	-2	-1	-28,57	-16,67
50-54	8 (42%)	8 (45%)	7 (50%)	-1	-1	-12,5	-12,5
55-59	1 (5%)	2 (11%)	1 (7%)	0	-1	0	-50,0
Разом	19	18	14	-5	-4	-26,32	-22,22

Джерело : розроблено автором на основі даних підприємства

Далі здійснимо аналіз статевої структури персоналу підприємства (табл. 2.13).

Таблиця 2.13

Статева структура працівників _____ у 2015-2017 роках

Стать	2015	2016	2017	Відхилення			
				абс.		відн., %	
				2017/ 2015	2017/ 2016	2017/ 2015	2017/ 2016
Чоловіки	18 (95%)	17 (94%)	13 (93%)	-5	-4	-26,32	-22,22
Жінки	1 (5%)	1 (6%)	1 (7%)	-	-	-	-
Разом	19	18	14	-5	-4	-26,32	-22,22

Джерело : розроблено автором на основі даних підприємства

З даних таблиці 2.13 видно, що упродовж досліджуваного періоду на _____ переважали працівники чоловічої статі. На підприємстві працює лише одна жінка – це головний бухгалтер підприємства.

У таблиці 2.14 здійснимо розподіл працівників підприємства за освітнім рівнем.

Як видно з даних таблиці 2.14, у 2015 та 2017 роках найбільшу частку серед працівників _____ займали працівники, які мають середню спеціальну освіту, а у 2016 році – працівники які мали вищу освіту.

Таблиця 2.14

Розподіл працівників _____ у 2015-2017 роках за освітнім рівнем

Освіта	2015	2016	2017	Відхилення	
				абс.	відн., %

				2017/ 2015	2017/ 2016	2017/ 2015	2017/ 2016
Всього працівників, з них мають:	19	18	14	-5	-4	-26,32	-22,22
- вищу освіту	9 (47%)	9(50%)	6 (43%)	-3	-3	-33,33	-33,33
- середню спеціальну освіту	9 (47%)	7 (39%)	7 (50%)	-2	0	-22,22	0
- середню освіту	1 (6%)	2 (11%)	1 (7%)	0	-1	0	-50,0

Джерело : розроблено автором на основі даних підприємства

Найменшу ж частку серед працівників _____ протягом всього аналізованого періоду займали працівники із середньою освітою.

В таблиці 2.15 здійснимо аналіз руху персоналу підприємству. З даних таблиці 2.15 видно, що найбільше працівників на _____ було прийнято у 2016 році, а найменше – у 2017 році. Але у 201 році спостерігався найбільших рух персоналу, про свідчать дані коефіцієнтів плинності кадрів та загального обороту.

Таблиця 2.15

Рух персоналу _____ у 2015-2017 роках

Показники	2015	2016	2017	Відхилення			
				абс.		відн., %	
				2017/ 2015	2017/ 2016	2017/ 2015	2017/ 2016
Середньооблікова чисельність працівників, осіб	19	18	14	-5	-4	-26,32	-22,22
Прийнято	10	11	7	-3	-4	-30,00	-36,36
Вибуло, у т.ч.:	11	12	11	0	-1	0,00	-8,33
- за власним бажанням	11	12	11	0	-1	0,00	-8,33
- за порушення дисципліни	-	-	-	-	-	-	-
- по скороченню штатів	-	-	-	-	-	-	-
- з інших причин	-	-	-	-	-	-	-
Коефіцієнт обороту персоналу по звільненню	0,58	0,67	0,79	0,21	0,12	36,21	17,91
Коефіцієнт обороту персоналу по прийняттю	0,53	0,61	0,50	-0,03	-0,11	-5,66	-18,03
Коефіцієнт загального обороту	1,11	1,28	1,29	0,18	0,01	16,22	0,78

Коефіцієнт плинності	0,58	0,67	0,79	0,21	0,12	36,21	17,91
Коефіцієнт змінності кадрів	0,91	0,92	0,64	-0,27	-0,28	-29,67	-30,43

Джерело : розроблено автором на основі даних підприємства

Ще один показник, який використовується при аналізі персоналу підприємства – це фонд заробітної плати. Він охоплює: фонд основної заробітної плати, фонд додаткової заробітної плати персоналу підприємства та інші заохочувальні та компенсаційні виплати, крім тих які законодавчо не належать до ФОП. На _____ фонд заробітної плати у 2017 році становив 1254 тис. грн. (рис. 2.5).

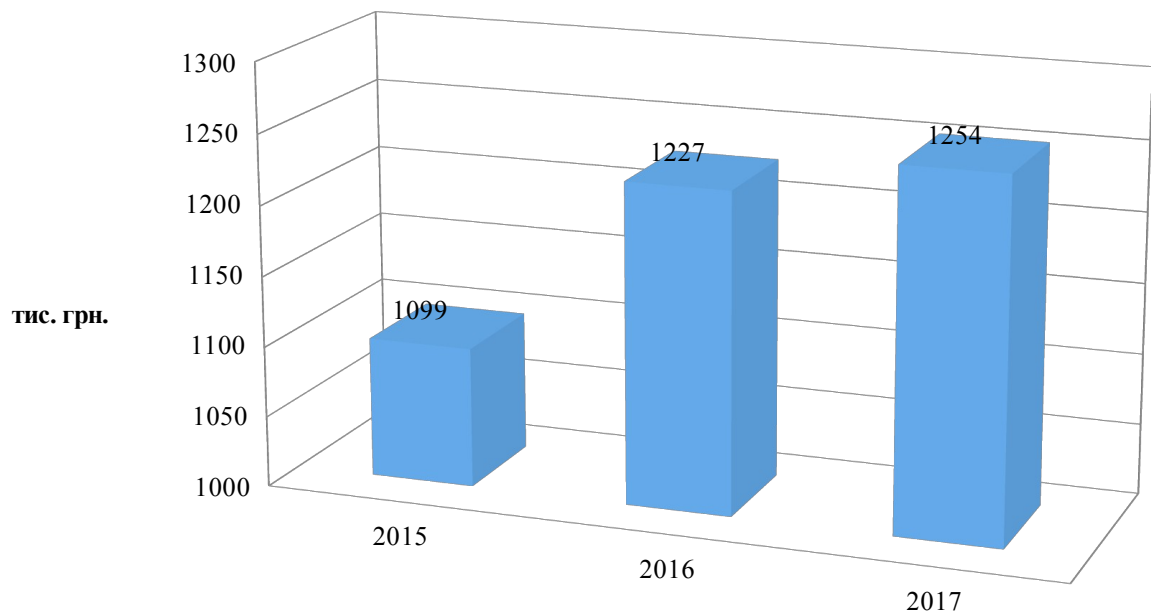

Рис.2.5 – Динаміка ФОП на _____ за 2015-2017 роки

Джерело : розроблено автором на основі даних підприємства

Як видно з даних рис.2.5, за період з 2015 року по 2017 рік ФОП _____ збільшився на 155 тис. грн. або на 14,1%. Середній розмір заробітної плати на підприємстві за цей же період зріс на 2644 грн. або на 54,85% та склав у 2017 році 7464 грн. на місьць.

Метою економічної безпеки _____ є забезпечення його стійкого і максимального ефективного функціонування в даний час і забезпечення високого потенціалу розвитку і росту підприємства в майбутньому. Найбільш ефективне використання корпоративних ресурсів підприємства, необхідне для виконання цілей даного бізнесу, досягається шляхом запобігання загроз негативних впливів на економічну безпеку підприємства і досягнення наступних функціональних та основних цілей економічної безпеки підприємства:

- забезпечення високої фінансової стійкості, незалежності та ефективності роботи підприємства;
- забезпечення технологічної незалежності підприємства і досягнення високої конкурентоздатності його технологічного потенціалу;
- висока ефективність менеджменту підприємства, оптимальність і ефективність його організаційної структури;
- високий рівень кваліфікації персоналу підприємства і його інтелектуального потенціалу, ефективність корпоративних науково-дослідницьких та конструкторських робіт;
- високий рівень екологічності роботи підприємства, мінімізація руйнівного впливу результатів виробничої діяльності на стан навколишнього середовища;
- якісна правова захищеність всіх аспектів діяльності підприємства;
- забезпечення захисту інформаційного середовища підприємства, комерційної таємниці і досягнення високого рівня інформаційного забезпечення роботи всіх його служб;
- забезпечення безпеки персоналу підприємства, його капіталу, майна і комерційних інтересів.

Виконання кожної з перерахованих вище цілей економічної безпеки підприємства є істотно важливою для досягнення її головної мети. Крім того,

кожна з цілей економічної безпеки підприємства має власну структуру підцілей, що зумовлюється функціональною доцільністю і характером роботи підприємства.

Організація системи безпеки на _____ має такі чотири рівні:

- ✓ адміністративний – управлінські рішення, необхідні для забезпечення безперебійного функціонування об'єкта;
- ✓ оперативний – заходи забезпечення безпеки господарюючого суб'єкта специфічними засобами і методами;
- ✓ технічний – використання сучасних технологій у сфері забезпечення всіх видів безпеки;
- ✓ режимно-пропускний – система фізичної безпеки, зокрема охорона фінансових, інтелектуальних і матеріально-технічних цінностей підприємства.

Основними елементами системи економічної безпеки підприємства є: захист комерційної таємниці та конфіденційності інформації; комп'ютерна безпека; внутрішня безпека; безпека будинків і споруд; фізична безпека; технічна безпека; безпека зв'язку; безпека господарсько-договірної діяльності; безпека перевезень вантажів та осіб; безпека рекламних, культурних, масових заходів, ділових зустрічей та переговорів; протипожежна безпека; екологічна безпека; радіаційно-хімічна безпека; конкурентна розвідка; інформаційно-аналітична робота; експертна перевірка механізму системи забезпечення.

2.3. Комплексна оцінка ефективності управління економічною безпекою підприємства

Ефективність управління залежить від: наявності та якості розробки місії підприємства; узгодженості обраних підприємством стратегій із місією та стратегіями більш високого порядку; відповідності запланованих цілей до вимог зовнішнього середовища, можливостей підприємства й інтересів

персоналу; сили та спрямованості мотивацій, що спонукають членів організації до досягнення цілей; гнучкості та адаптивності системи управління підприємством; конкурентоспроможності стратегічного набору підприємства; компетенції керівного складу; узгодженості дій різних підрозділів щодо розробки та реалізації стратегічних планів тощо [64].

Є багато класифікаційних ознак ефективності управління: за оцінкою результату ефективності, за змістом, залежно від принципу оцінювання ефективності, залежно від об'єкта оцінки ефективності, залежно від методу оцінювання ефективності, залежно від стадії розвитку системи управління, залежно від характеру, за ступенем досягнення результатів, за спрямованістю, за часом та ін.

Для визначення комплексного показника оцінки ефективності управління підприємством слід використовувати класифікаційну ознаку ефективності управління – за ступенем досягнення результатів. Оскільки саме ця класифікаційна ознака задовольняє вимоги традиційної та сучасних теорій ефективності управління, даючи можливість оцінювання ефективності як відношення результату до витрачених ресурсів і як спроможності організації своєчасно й точно реагувати на нові запити ринку та видозмінюватися залежно від зміни навколишнього середовища, а також як ступеня досягнення цілей підприємства. Ця класифікаційна ознака передбачає виділення потенційної, реалізованої та досягнутої (дійсної) ефективності [64].

Досягнута або дійсна ефективність передбачає визначення відношення результату до витрачених ресурсів і порівняння отриманих даних із нормативними значеннями.

Отже, можна відзначити, що кожна з цих видів ефективності має однакове значення для підприємства, тобто вони є рівнозначними. Виходячи з цього пропонується така формула для комплексної оцінки ефективності

управління підприємством:

$$E_k = 3E_p \times E_r \times E_d, \quad (2.1)$$

де E_k – комплексний показник ефективності управління;

E_p – потенційна ефективність управління;

E_r – реалізована ефективність управління;

E_d – досягнута ефективність управління [75].

Використовуючи формулу 2.1 здійсимо розрахунок комплексного показника ефективності управління економічною безпекою _____ Для початку розраховуємо потенційну ефективність підприємства, яку доцільно визначати експертним шляхом, оскільки вона передбачає використання якісних показників оцінювання, застосовуючи трибальну шкалу оцінки (табл. 2.16).

Таблиця 2.16

Показники та шкала оцінки потенційної ефективності управління

Показники	Шкала оцінки		
	Низький рівень $1 \leq X \leq 1,5$	Середній рівень $1,51 \leq X \leq 2,5$	Високий рівень $2,51 \leq X \leq 3$
	Бали		
1) Оцінка ступеню формалізації основних принципів діяльності та основ стратегічного управління	-	-	-
Якість формулювання місії підприємства та її актуальність		1,6	
Якість розробки й відповідність цілей підприємства до вимог, що до них висуваються		1,8	
Узгодженість цілей окремих структурних підрозділів із загальними цілями підприємства та періодичність перегляду цілей підприємства			2,6
Відповідність цілей і стратегій підприємства до стратегічного потенціалу		1,8	
Ступінь адаптивності системи планування		1,7	
Ясність цілей діяльності для працівників		1,6	
Достатність ресурсного забезпечення для виконання планових завдань		1,6	
Регулярність здійснення аналізу успіхів і невдач		1,8	
Відповідність змін організаційної структури до		2,2	

темтів і напрямків розвитку підприємства			
Скоординованість дій різних підрозділів для досягнення цілей діяльності підприємства		2,0	
Разом		16,1	2,6
2) Оцінка ступеня формалізації основних етапів процесів планування, обліку та контролю діяльності підприємства	-	-	-
Наявність обліку витрат залежно від динаміки обсягів реалізації (випуску) продукції		1,9	
Наявність обліку витрат за центрами відповідальності		1,7	

Продовження таблиці 2.16

Показники	Шкала оцінки		
	Низький рівень $1 \leq X \leq 1,5$	Середній рівень $1,51 \leq X \leq 2,5$	Високий рівень $2,51 \leq X \leq 3$
	Бали		
Диференційованість розрахунку результату (за товарами, регіонами, клієнтами)		2,1	
Якість планування витрат			2,6
Регулярність здійснення аналізу фінансової стійкості підприємства			2,6
Чіткість визначення сфер відповідальності та компетентності на підприємстві			2,51
Детальність контролю діяльності окремих підрозділів			2,51
Періодичність здійснення контролю результатів діяльності		2,0	
Оперативність дослідження причин відхилень факту від плану			2,51
Здійснення планування й контролю за центрами відповідальності			2,51
Якість кадрового забезпечення процесу управління		1,51	
Наявність показників для оцінювання діяльності структурних підрозділів та підприємства в цілому			2,6
Разом		9,21	17,84
3) Оцінка ступеня формалізації інформаційної підтримки процесу прийняття управлінських рішень	-	-	-
Відповідність інформації до вимог, що до неї висуваються в процесі управління		1,7	
Формування інформаційних каналів			2,51
Визначення порядку інформаційних запитів		2,0	
Визначення порядку відповідей на запити інформації		2,0	
Наявність схеми документообігу на підприємстві			2,51
Визначення кола споживачів певної інформації			2,51
Наявність центрів відповідальності за організацію інформаційного забезпечення процесу управління на			2,6

підприємстві			
Формалізація розподілу відповідальності			2,51
Узгодженість інтересів споживачів і постачальників інформації			2,6
Прямий доступ до інформації керівників усіх рівнів управління			2,6
Орієнтація інформації на цілі та завдання підприємства			2,51
Ступінь безпеки інформації			2,7
Разом		5,7	23,05

*Джерело : розроблено автором на основі **ДАНИХ** підприємства*

Потенційну ефективність управління підприємством слід визначати за допомогою такої формули:

$$E_p = 0,4 \times C_y + 0,4 \times C_k + 0,3 \times C_i, \quad (2.2)$$

де E_p – потенційна ефективність управління;

C_y – ступінь формалізації основних принципів діяльності та основ стратегічного управління;

C_k – ступінь формалізації основних етапів процесів планування, обліку та контролю діяльності підприємства;

C_i – ступінь формалізації інформаційної підтримки процесу прийняття управлінських рішень;

0,4; 0,4; 0,3 – вагові значення критеріїв, визначені експертним шляхом [64].

Для розрахунку потенційної ефективності управління

2.16.

Для визначення ступенів формалізації доцільно використовувати таку формулу:

$$C = \frac{\sum X_i}{N}, \quad (2.3)$$

де C – ступінь формалізації певного процесу;

X_i – значення певного показника, що характеризує ступінь формалізації певного процесу;

N – кількість показників, що характеризують ступінь формалізації певного процесу [64].

Використовуючи формулу 2.3 та даній таблиці 2.16 визначаємо ступені формалізації основних принципів діяльності _____

- ступінь формалізації основних принципів діяльності та основ стратегічного управління:

$$C_y = \frac{16,1+2,6}{10} = 1,87$$

- ступінь формалізації основних етапів процесів планування, обліку та контролю діяльності підприємства:

$$C_k = \frac{9,21+17,84}{12} = 2,254$$

– ступінь формалізації інформаційної підтримки процесу прийняття управлінських рішень:

$$C_i = \frac{5,7+23,05}{12} = 2,396$$

Використовуючи формулу 2.1 розраховуємо потенційну ефективність управління _____:

$$E_p = 0,4 \times 1,87 + 0,4 \times 2,254 + 0,3 \times 2,396 = 0,748 + 0,9016 + 0,7188 = 2,3684$$

Зі здійснених розрахунків, можна зробити висновок, що потенційна ефективність управління економічною безпекою _____ знаходиться на середньому рівні ($1,51 \leq \text{ЕП} \leq 2,5$), а отже підприємство спроможне своєчасно реагувати на нові запити ринку та видозмінюватися залежно від зміни навколишнього середовища.

Досягнута ефективність передбачає визначення коефіцієнтів ефективності управління за продуктивністю, за прибутком, за товарообігом, а також коефіцієнта інтенсифікації системи управління, коефіцієнта прибутковості системи управління, коефіцієнта стимулювання системи управління й порівняння отриманих даних із нормативними значеннями. Шкала оцінки показників досягнутої ефективності наведена в таблиці 2.17.

Таблиця 2.17

Шкала оцінки показників досягнутої ефективності управління

Показники	Шкала оцінки		
	Система управління неефективна $K < 1$	Система управління нейтральна $K = 1$	Система управління ефективна $K > 1$
	Бали		
Коефіцієнт ефективності управління за продуктивністю праці			1,2
Коефіцієнт ефективності управління за прибутком	0,8		
Коефіцієнт ефективності управління за товарообігом		1	
Коефіцієнт інтенсифікації системи управління		1	
Коефіцієнт прибутковості системи управління		1	
Коефіцієнт стимулювання системи управління			1,3

Джерело : розроблено автором на основі **ДАНИХ** підприємства

Оскільки нормативне значення коефіцієнтів оцінювання досягнутої ефективності більше за одиницю, пропонується така формула розрахунку:

$$E_d = \frac{K_{nn} + K_n + K_m + K_i + K_{np} + K_c}{6}, \quad (2.4)$$

де E_d – досягнута ефективність управління;

$K_{пп}$ – коефіцієнт ефективності управління за продуктивністю праці;

K_p – коефіцієнт ефективності управління за прибутком;

K_t – коефіцієнт ефективності управління за товарообігом;

K_i – коефіцієнт інтенсифікації системи управління;

$K_{пр}$ – коефіцієнт прибутковості системи управління;

K_c – коефіцієнт стимулювання системи управління [64].

Отже, проведемо розрахунок досягнутої ефективності управління економічною безпекою _____ за формулою 2.4:

$$E_d = \frac{1,2 + 0,8 + 1 + 1 + 1 + 1,3}{6} = 1,05$$

Досягнута ефективність управління підприємством більша за одиницю ($E_d > 1$; $E_d = 1,05$), а отже система управління є ефективною.

Як вже відзначалося, реалізована ефективність характеризує ступінь досягнення цілей підприємства й визначається за допомогою коефіцієнтів, що розглядаються як відношення фактичних показників до планових [64].

Для оцінювання реалізованої ефективності слід використовувати таку ж шкалу оцінки, як і для досягнутої ефективності управління.

Для визначення реалізованої ефективності доцільно застосовувати формулу [64]:

$$E_p = \frac{\sum K_i}{N}, \quad (2.5)$$

де E_p – реалізована ефективність управління;

K_i – значення певного коефіцієнта, що характеризує виконання плану;

N – кількість коефіцієнтів, що характеризують виконання плану.

Отже, використовуючи дані таблиці 2.18, для _____ показник реалізованої ефективності управління економічною безпекою становитиме:

$$E_p = \frac{13,5}{13} = 1,038$$

Таблиця 2.18

Шкала оцінки показників реалізованої ефективності управління

Показники	Шкала оцінки
	Система управління ефективна $K > 1$
	Бали
Коефіцієнт виконання плану щодо товарообігу	1,0
Коефіцієнт виконання плану щодо витрат підприємства	1,2
Коефіцієнт виконання плану щодо результату від операційної діяльності	1,1
Коефіцієнт виконання плану щодо прибутку	0,8
Коефіцієнт виконання плану щодо маржинального доходу	1,1
Коефіцієнт виконання плану щодо фондівддачі	1,0
Коефіцієнт виконання плану щодо рентабельності основних фондів	0,8
Коефіцієнт виконання плану щодо ефективності обороту обігових коштів	1,2
Коефіцієнт виконання плану щодо рентабельності обігових коштів	1,1
Коефіцієнт виконання плану щодо швидкості товарного обігу	1,0
Коефіцієнт виконання плану щодо продуктивності праці	1,1
Коефіцієнт виконання плану щодо рентабельності поточних витрат	1,0
Коефіцієнт виконання плану щодо рентабельності ресурсів підприємства	1,1
Разом	13,5

Джерело : розроблено автором на основі **ДАНИХ** підприємства

Оскільки показник реалізованої ефективності управління економічною безпекою $E_p > 1$, то відповідно система реалізованої ефективності управління економічною безпекою підприємства є ефективною.

Здійснивши розрахунок усіх складових комплексного показника ефективності управління економічною безпекою _____, здійснюємо розрахунок комплексного показника ефективності управління економічною безпекою за формулою 2.1:

$$E_k = 2,3684 \times 1,038 \times 1,05 = 2,581$$

Після визначення комплексного показника ефективності управління _____» можна зробити висновок про ефективність управління, скориставшись шкалою оцінювання, що наведеною в таблиці 2.19

Таблиця 2.19

Шкала оцінки комплексного показника ефективності управління підприємством

Бали	$1 \leq E_k \leq 1,5$	$1,51 \leq E_k \leq 2,5$	$2,51 \leq E_k \leq 3$
Оцінка комплексного показника ефективності управління підприємством	Низька ефективність	Середня ефективність	Висока ефективність

Джерело : розроблено автором на основі [64]

Отже, комплексний показник ефективності управління економічною безпекою _____ становить 2,581 – це досить високі результати щодо ефективності управління економічною безпекою. Це свідчить про те, що керівництво підприємства спроможне своєчасно й точно уникати та запобігати усіх проблем, що виникають на підприємстві з різних причин, завчасно уникати та ліквідувати загрози економічній діяльності підприємства

та комплексно й ефективно управляти економічною діяльністю на підприємстві в цілому.

Висновки до розділу 2

1. Проаналізувавши особливості галузі виробництва і технологій в умовах державно-приватного партнерства, можна констатувати, що значний розвиток підприємств зі 100% держаним управлінням можливий тільки у короткостроковому періоді за рахунок значних державних заказів. Більш ефективною формою фінансування для управління підприємством є державне-приватне партнерство.

При діагностиці системи управління економічною безпекою _____ було розглянуто та проаналізовано динаміку показників стану та ефективності використання основних засобів, а також динаміку основних фінансових показників та показників фінансового стану підприємства.

2. Метою економічної безпеки _____ є забезпечення його стійкого і максимального ефективного функціонування в даний час і забезпечення високого потенціалу розвитку і росту підприємства в майбутньому.

Для оцінки та аналізу персоналу підприємства розглядалася динаміка його чисельності та складу. Треба відміти, що у 2015-2017 роках рівень вмотивованості діяльності персоналу був середній. Середньомісячна заробітна плата робітників _____ у 2017 році складала лише 7464 грн.

3. Було проведено комплексну оцінку ефективності управління економічною безпекою _____, що дозволило дійти до наступних висновків:

- оцінка ефективності управління повинна передбачати визначення комплексного показника ефективності управління, який базується на встановленні потенційної, реалізованої та досягнутої ефективності управління підприємством;

- перевага запропонованого підходу щодо комплексного оцінювання ефективності управління підприємством полягає в можливості поєднання кількісної та якісної оцінки ефективності управління.

- комплексний показник ефективності управління економічною безпекою _____ становить 2,581, що свідчить про високу ефективність управління підприємством.

РОЗДІЛ 3

УДОСКОНАЛЕННЯ СИСТЕМИ УПРАВЛІННЯ ЕКОНОМІЧНОЮ БЕЗПЕКОЮ _____

3.1. Визначення заходів удосконалення системи управління економічною безпекою підприємства в умовах державно-приватного партнерства

З метою удосконалення системи управління економічною безпекою підприємства пропонуємо підприємству стати учасником проектів ДПП, так як Україна потребує негайної реконструкції та довготривалого розвитку інфраструктури. На сьогодні такі потреби перевищують 100 мільярдів доларів США на наступні 10 років, що було оцінено в Огляді державних фінансів 2015 року, проведеному Світовим банком. Згідно із розробленою Мінекономрозвитку економічною стратегією «Шлях до процвітання» Україна потребує щонайменше 8 мільярдів доларів США щороку, починаючи з 2015 року для реконструкції та розвитку інфраструктури [73]. Загалом слід констатувати, що практичне застосування ДПП не набуло достатнього розвитку в Україні, прикладів успішних інвестиційних проектів на принципах ДПП досі немає.

Згідно з методологією Світового банку проект вважається ДПП, якщо участь приватного партнера у його реалізації становить не менше 25 %, а проект продажу активів — якщо хоча би 5 % акцій належать приватним власникам. В Україні, на жаль, відсутня статистика з питань ДПП. Для кількісної оцінки його процесів використано статистику Світового банку [116]. З часу отримання Україною незалежності реалізовано 130 проектів ДПП (табл. 3.1).

Таблиця 3.1

Вартість інвестицій у проекти державно-приватного партнерства в Україні за 1991—2016 рр. у розрізі інвесторів і країни походження

Інвестор	Країна походження	Сума інвестицій		Кількість одиниць
		млн. дол.	структура	
Вимпел комунікації	Російська Федерація	4403	33,05	27
Систем капітал менеджмент (SCM Group)	Україна	3825	28,71	40
Система фінансової корпорації (AFK Sisterna)	Російська Федерація	2170	16,29	22
Актив Солар Холдинг (Activ Solar Holding)	Австрія	1095	8,22	6
Турксел (Turkcell)	Туреччина	946	7,10	18
Німецький Телеком (Deutsche Telekom)	Німеччина	252	1,89	7
AT&T	США	252	1,89	7
СМА-CGM	Франція	130	0,98	1
Бруклін-Київ Груп (Brooklyn-Kiev Group)	Україна	130	0,98	1
Вітровий парк «Новоазовський»	Україна	118	0,89	1
Всього		13321	100	130

Джерело : розроблено автором на основі [116]

Найбільша їх вартість профінансована інвесторами з Російської Федерації (49,34%), кошти вітчизняних інвесторів становлять 30,58%, інвесторів із Австрії — 8,22%, із Туреччини — 7,10%, Німеччини і США — по 1,89%, Франції — 0,98%.

Найбільші проекти, реалізовані в Україні показані в таблиці 3.2.

Таблиця 3.2

Найбільші проекти, реалізовані в Україні протягом 1991—2016 рр. за програмами ДПП

Просісти	Сума інвестицій	
	млн дол. США	%
MTS Україна	4111	31,86
Київстар Вимпел-комунікації (Vimpelcom)	383	29,69
DCC/Астеліт GSM	1719	13,32

Продовження табл.3.2

Укртелскоы	1320	10.23
Українські Радіосистеми (шилася з ЕЗиштсл-комунікаціями)	572	4,43
Актив Перово (Толар Плаиг (Active Perovo Solar Plane))	412	3,19
Утел (Utel) (перетворений в дочірнє підприємство «Укртслскома»)	252	1.95
Дніпроснерго	249	1,93
Західенерго	237	1,84
Актив Охотниково Солар I Liam (Active Ohotnikovo Solar Plant)	200	1,55
Всього	12903	100

Джерело : розроблено автором на основі [116]

Найбільшими проектами, реалізованими в Україні протягом аналізованого періоду, є (табл. 3.2): MTS Україна (29,69%), DCC/Астеліт GSM (13,32%), Укртелеком (10,23%).

Серед галузей національної економіки найбільша вартість інвестицій ДПП (табл. 3.3) надійшла в інформаційні і комунікаційні технології (82,02%), також в енергетику (15,45%).

Таблиця 3.3

Кількісні показники проектів, реалізованих в Україні протягом 1991-2016 рр. за програмами ДПП, у розрізі галузей національної економіки

Проекти	Кількість проектів, од.	Сума інвестицій	
		млн дол. США	Структура %
Енергетика	30	2262	15,45
Інформаційні і комунікаційні технології	14	12009	82,02
Природний газ	11	38	0,26
Порти	1	130	0,89
Водопостачання і каналізація	2	202	1,8
Разом	58	14641	100,00

Джерело : розроблено автором на основі [116]

За даними центральних та місцевих органів виконавчої влади в Україні:

- на 1 січня 2017 року на засадах державно-приватного партнерства реалізувалося 186 договорів (укладено 154 договорів концесії, 32 договір про

спільну діяльність, 1 договір державно-приватного партнерства).

- на 1 січня 2018 року на засадах державно-приватного партнерства, за уточнюючими даними, на підконтрольній Україні території було укладено 191 договір, з яких реалізуються 182 (157 договорів концесії, 24 договори про спільну діяльність, один договір державно-приватного партнерства) (табл. 3.4), а 9 договорів не реалізуються (4 договори – закінчено термін дії, 3 договори – розірвано, 2 договори – призупинено).

Таблиця 3.4

Кількість укладених договорів ДПП в Україні

№	Область	станом на 1 січня 2018 діють			
		концесія	спільна діяльність	договір ДПП	Разом
1	Вінницька	0	0	0	0
2	Волинська	0	0	0	0
3	Дніпропетровська	0	0	0	0
4	Донецька	2	2	0	4
5	Житомирська	0	1	0	1
6	Закарпатська	4	5	0	9
7	Запорізька	7	0	0	7
8	Івано-Франківська	1	0	0	1
9	Київська	13	0	0	13
10	Кіровоградська	0	1	0	1
11	Луганська	1	0	0	1
12	Львівська	3	1	0	4
13	Миколаївська	14	1	0	15
14	Одеська	0	6	0	6
15	Полтавська	109	5	0	114
16	Рівненська	0	0	0	0
17	Сумська	0	0	0	0
18	Тернопільська	0	0	0	0
19	Харківська	1	0	0	1
20	Херсонська	0	1	0	1
21	Хмельницька	2	0	1	3
22	Черкаська	0	0	0	0
23	Чернівецька	0	0	0	0
24	Чернігівська	0	1	0	1
25	КМДА	0	0	0	0
РАЗОМ		157	24	1	182

Джерело : розроблено автором на основі [70]

Зазначені договори реалізуються в наступних сферах господарської діяльності:

- оброблення відходів (116 договорів, що становить 64,7 % від загальної кількості);
- збір, очищення та розподілення води (39 договорів, що становить 21,4 % від загальної кількості);
- будівництво та/або експлуатація автострад, доріг, залізниць, злітно-посадкових смуг на аеродромах, мостів, шляхових естакад, тунелів і метрополітенів, морських і річкових портів та їх інфраструктури (7 договорів, що становить 3,9 % від загальної кількості);
- виробництво, транспортування і постачання тепла (10 договорів, що становить 5,5 % від загальної кількості);
- виробництво, розподілення та постачання електричної енергії (2 договори, що становить 1,1 % від загальної кількості);
- управління нерухомістю (2 договори, що становить 1,1 % від загальної кількості);
- пошук, розвідка родовищ корисних копалин та їх видобування (1 договір, що становить 0,6 % від загальної кількості);
- інші (3 договори, що становить 1,7 % від загальної кількості) [70].

Незважаючи на всі переваги державно-приватного партнерства, його розвиток в Україні стримується цілим рядом обставин. На нашу думку, основна причина – це колосальний дефіцит довіри між бізнесом і владою. У свою чергу, недовіра бізнесу до влади обумовлена відсутністю механізмів реальної відповідальності самої держави за реалізацію проекту. Відповідно до світової практики, державні структури у випадку призупинення або

розірвання контракту ДПП, яке сталося не з вини приватного партнера, повинні надати йому компенсацію за настання таких ризиків.

Також стримують процеси розвитку ДПП недостатня відпрацьованість належної програми дій, відсутність інституційного центру регулювання ДПП тощо. Як наслідок, відсутність координації дій у цій сфері приводить до затягування термінів розгляду проектів, нестиковок у нормативно-правовому забезпеченні. Зберігається незрозумілість у питаннях передавання частини прав власності від держави до бізнесу. Це підвищує ризики вкладень приватного капіталу в проекти ДПП.

Особливу стурбованість викликає той факт, що практика побудови й реалізації ДПП в Україні в основному розрахована на співробітництво держави переважно з великим бізнесом. Підтвердженням цього може виступати вартість реалізованих проектів: не менше 100 млн. дол.

Очевидно, що такі масштабні проекти не прийнятні для малого бізнесу. Крім того, у нашій країні не розроблені особливі правові й фінансово-економічні механізми, які сприяють залученню малого бізнесу в ДПП, з огляду на специфіку останнього.

Як нами зазначалося у попередніх розділах дослідження, можна виділити три основних ризики проектів ДПП, які характерні для умов України:

- 1) ризик прострочення будівництва або недотримання прийнятих нормативів (будівельний ризик);
- 2) ризик несплати вимог або недостатності коштів на будівництво (фінансовий ризик);
- 3) ризик недостатності або коливання попиту.

На жаль, практика показує, що проблеми реалізованих в нашій країні проектів ДПП пов'язані саме з цими ризиками.

Основними недоліками в інституціональній системі розвитку державно-приватного партнерства в Україні є:

- слабка комерційна привабливість об'єктів партнерства;
- недостатня пропрацьованість питань перерозподілу прав власності;
- поспішність прийняття адміністративних рішень про створення ДПП без докладного пророблення його моделі і механізму;
- обмеженість інструментів державної підтримки партнерів;
- необхідність у посиленні інституціональної складової і якості економічної експертизи проектів ДПП;
- нечітке уявлення про фінансові джерела, потенційні ризики й очікувану ефективність від реалізації проектів.

Таким чином, очевидно, що розвиток державно-приватного партнерства в Україні вимагає серйозних коректив у національному законодавстві, вихідним пунктом для яких повинна послужити ефективна регламентація ДПП і всіх його форм, припустимих або прийнятних в умовах соціально-політичного і економічного розвитку країни.

Отже, кількісна оцінка вітчизняного досвіду реалізації проектів державно-приватного партнерства, проведена за даними Світового банку, дозволяє констатувати, що переважна їх більшість була реалізована за участю іноземного інвестора, а найбільш привабливим об'єктом інвестування виявилися інформаційні і комунікаційні технології. Враховуючи світовий досвід, перспективними напрямками ДПП в Україні є зміщення акцентів у бік об'єктів інфраструктури: транспортної, житлово-комунальної, освітньої, медичної тощо. Так як _____яке входить до складу ДУ «Укробронпром» здійснює випуск не тільки сучасні високоточні системи озброєння та захисту, але інші види продукції галузі машинобудування, то вважаємо, що участь підприємства в програмах ДПП сприятиме зростанню показників економічної безпеки підприємства та підвищить ефективність управління нею.

3.2. Впровадження методики інтегрованої оцінки економічної безпеки

З метою підвищення ефективності управління економічною безпекою пропонуємо впровадити методи інтегрованої оцінки економічної безпеки підприємства в умовах ДПП.

Процес впровадження методики інтегрованої оцінки економічної безпеки підприємства в умовах ДПП можна подати у вигляді рисунку 3.1.

Оскільки для повного та глибокого дослідження та аналізу усіх окремих функціональних складових економічної безпеки не достатньо даних, для визначення рівнів інтелектуальної, технологічної, правової, інформаційної, екологічної, силової, ринкової та інтерфейсної безпеки було вирішено скористатися методом експертних оцінок.

Метод експертних оцінок застосовують для аналізу у випадках, коли немає достатньої інформації для дослідження того чи іншого економічного явища, процесу, і виявлення факторів, що викликали відхилення. Він передбачає використання при розв'язанні аналітичних задач професійного опиту та інтуїції спеціалістів [82].

Експертну оцінку здійснюють, складаючи кваліфікаційний аргументований висновок про стан того чи іншого питання діяльності підприємства. За допомогою цього методу виявляється єдина колективна думка спеціалістів-експертів при обміркуванні тих чи інших економічних проблем у результаті певних компромісів.

Для одержання найбільш якісних експертних оцінок до участі в експертизі залучають спеціалістів, які мають високий професійний рівень і практичний досвід з тієї чи іншої проблеми і можуть адекватно відобразити тенденції розвитку аналізованого економічного явища. Інколи для експертних оцінок застосовують анкетування, на базі якого оцінюється фактичний стан досліджуваного економічного об'єкта [82].

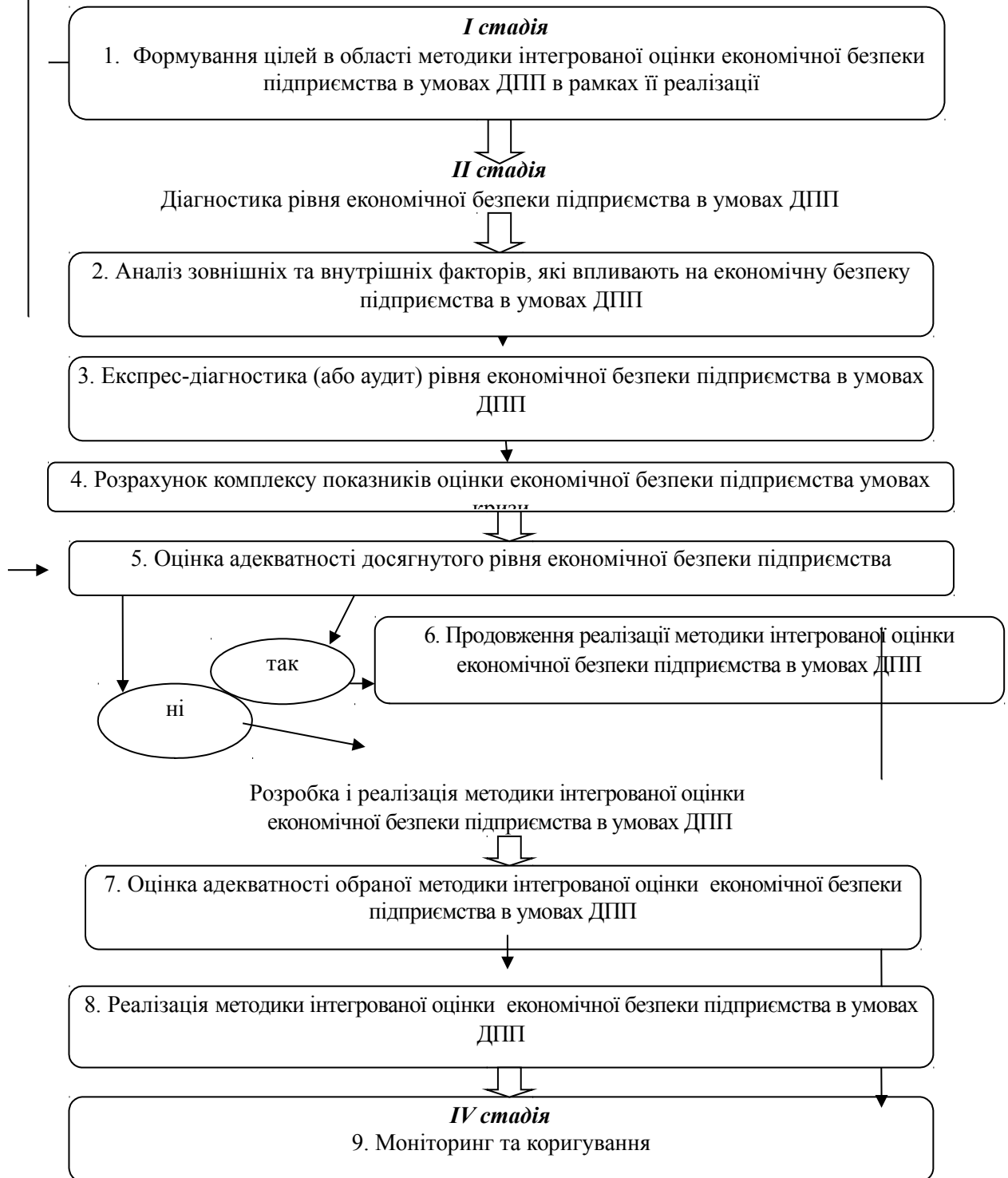

Рис. 3.1. Методика інтегрованої оцінки економічної безпеки підприємства
_____ в умовах ДПП

Джерело : власна розробка автора

Для оцінювання стану функціональних складових економічної безпеки були залучені працівники _____директор, головний бухгалтер,

економіст, інспектор по кадрам, інженер з охорони праці і техніки безпеки та начальник цеху. Вони мали поставити свою бальну оцінку за такими функціональними складовими економічної безпеки, як:

- інтелектуальна складова;
- технологічна складова;
- правова складова;
- інформаційна складова;
- екологічна складова;
- силова складова;
- ринкова складова;
- інтерфейсна складова.

Усереднене значення експертних оцінок по даним критеріям були занесені до таблиці 3.5. Середнє значення розраховувалося як середнє арифметичне усіх експертних оцінок по кожній функціональній складовій з округленням до цілих.

Таблиця 3.5

Усереднене значення експертних оцінок за функціональними складовими економічної безпеки _____

Функціональна складова	Максимальне значення	Середнє (фактичне) значення експертних оцінок		
		2017 р.	2018 р.	2019 р.
Інтелектуальна	10	7	8	9
Технологічна	10	8	9	9
Правова	10	7	8	8
Інформаційна	10	8	8	8
Екологічна	10	8	8	8
Силова	10	6	7	8
Ринкова	10	8	9	9
Інтерфейсна	10	6	6	7

Джерело: розроблено автором на основі результатів експертної оцінки

З метою розрахунку інтегральної оцінки економічної безпеки проведемо розрахунки відносних оцінок безпеки підприємства за функціональними складовими безпеки.

Відносна оцінка безпеки за відповідною складовою розраховується відношенням фактичного рівня безпеки (n_i) до максимального рівня безпеки (N_i) відповідної складової.

Так, наприклад, для інтелектуальної складової економічної безпеки підприємства у 2019 році відносна оцінка безпеки дорівнює: $O = \frac{9}{10} = 0,9$

Аналогічні розрахунки проводимо для решти функціональних складових безпеки.

Для заповнення таблиці нам також необхідне значення рівня фінансової складової економічної безпеки підприємства.

Для фінансової складової беремо значення інтегрального балу, розрахунок якого було зроблено раніше. Щоб отримати відносну оцінку з інтегрального балу – необхідно інтегральну оцінку поділити на 100.

Результати розрахунків зводимо до таблиці 3.6.

Таблиця 3.6

Розрахунки відносних оцінок складових економічної безпеки

Функціональна складова	Ваговий коефіцієнт	Відносна оцінка		
		2017 р.	2018 р.	2019 р.
Інтелектуальна	0,15	0,7	0,8	0,9
Технологічна	0,1	0,8	0,9	0,9
Правова	0,05	0,7	0,8	0,8
Інформаційна	0,05	0,8	0,8	0,8
Екологічна	0,1	0,8	0,8	0,9
Силова	0,05	0,6	0,7	0,8
Ринкова	0,05	0,8	0,9	0,9
Інтерфейсна	0,05	0,6	0,6	0,7
Фінансова	0,2	0,65	0,7	0,7

Джерело: розроблено автором на основі результатів експертної оцінки

Аналізуючи отримані значення, що характеризують рівні безпеки функціональних складових економічної безпеки можна зробити декілька висновків:

- чим ближче значення оцінки до одиниці, тим вищий рівень економічної безпеки;
- оцінка нижче 0,7 свідчить про ослаблення відповідної функціональної складової економічної безпеки підприємства.

Аналіз окремих складових дозволить встановити звідки надходять погрози.

Виходячи з даних табл. 3.6 можна сказати, що майже всі функціональні складові економічної безпеки підвищили свій рівень безпеки.

Для наочності результати оцінювання економічної безпеки подаємо у вигляді діаграми (рис. 3.2), де радіус-вектори характеризують рівні складової економічної безпеки.

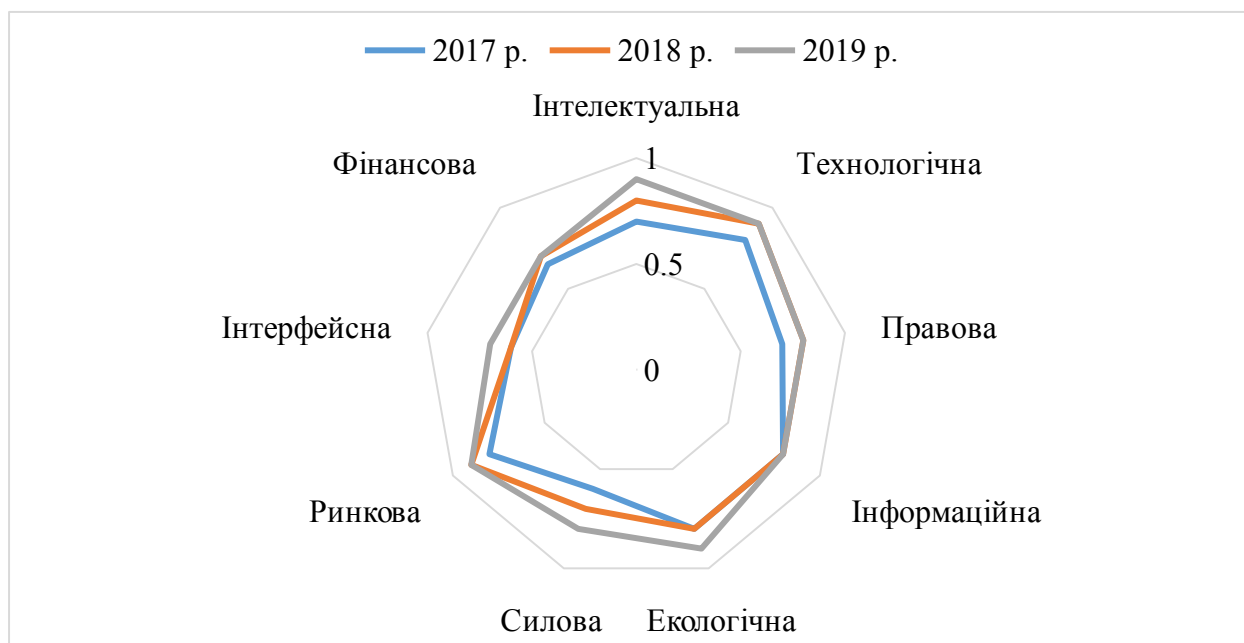

Рис. 3.2. Рівні безпеки функціональних складових економічної безпеки

Джерело: розроблено автором на основі результатів експертної оцінки

Для розрахунку рівня економічної безпеки підприємства в цілому необхідно знайти суму добутку відносних оцінок усіх складових економічної безпеки на їх вагові коефіцієнти.

За рівнем економічної безпеки (ЕБП) підприємства класифікуються:

- ЕБП = 0,9 – 1 – безпечний рівень;
- ЕБП = 0,7 – 0,9 – достатньо безпечний рівень;
- ЕБП = 0,45 – 0,7 – небезпечний рівень;
- ЕБП = <0,45 – критичний рівень (можливий стан кризи).

Наприклад, рівень економічної безпеки підприємства у 2018 році дорівнює:

$$\text{Рівень ЕБП за 2017 р.} = 0,15 \cdot 0,7 + 0,1 \cdot 0,8 + 0,05 \cdot 0,7 + 0,05 \cdot 0,8 + 0,1 \cdot 0,8 + 0,05 \cdot 0,6 + 0,05 \cdot 0,8 + 0,05 \cdot 0,6 + 0,2 \cdot 0,65 = 0,57$$

Тобто у 2017 році підприємство _____ можна віднести до підприємств, що наближене до небезпечного рівня економічної безпеки.

Таким чином розраховуємо рівні економічної безпеки підприємства _____ за 2018 та 2019 роки. Результати розрахунків заносимо в таблицю 4.6.

$$\text{Рівень ЕБП за 2018 р.} = 0,15 \cdot 0,8 + 0,1 \cdot 0,9 + 0,05 \cdot 0,8 + 0,05 \cdot 0,8 + 0,1 \cdot 0,8 + 0,05 \cdot 0,7 + 0,05 \cdot 0,9 + 0,05 \cdot 0,6 + 0,2 \cdot 0,7 = 0,63$$

$$\text{Рівень ЕБП за 2019 р.} = 0,15 \cdot 0,9 + 0,1 \cdot 0,9 + 0,05 \cdot 0,8 + 0,05 \cdot 0,8 + 0,1 \cdot 0,9 + 0,05 \cdot 0,8 + 0,05 \cdot 0,9 + 0,05 \cdot 0,7 + 0,2 \cdot 0,7 = 0,655$$

Таблиця 3.8

Рівні економічної безпеки підприємства _____

Період	2017 р.	2018 р.	2019 р.
Рівень безпеки	0,57	0,63	0,655

Джерело: розроблено автором на основі результатів експертної оцінки

Для наочності результати оцінювання економічної безпеки представлені у вигляді графіку (рис. 3.3).

Проаналізувавши таблицю 3.8 та рис. 3.3 можемо сказати, що у 2017 році рівень економічної безпеки становив 0,57 і був наближений до небезпечного рівня економічної безпеки. Причинами такої ситуації можуть бути: низька якість організації та планування діяльності підприємства, порушення фінансової дисципліни, низька кваліфікація персоналу, використання техніки з високим рівнем морального та фізичного зносу тощо.

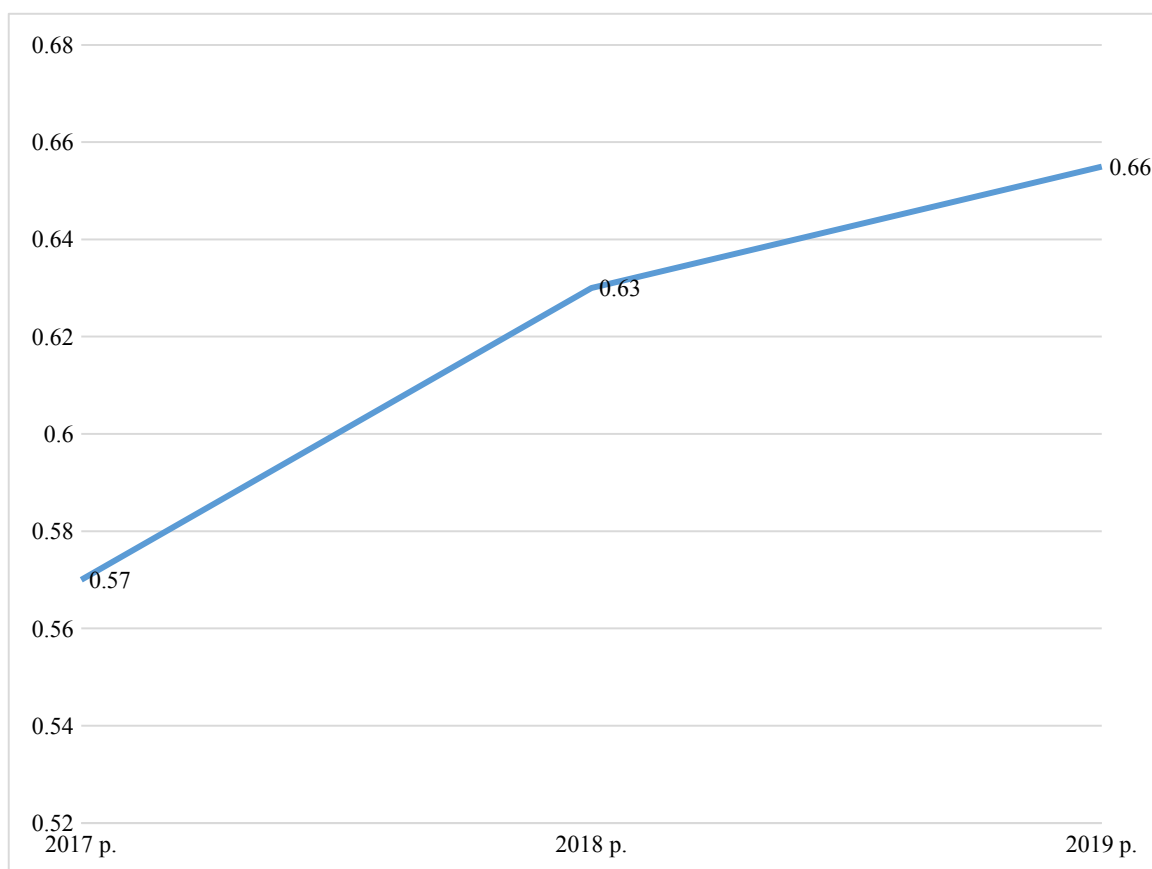

Рис. 3.3. Динаміка рівня економічної безпеки

Джерело: розроблено автором на основі результатів експертної оцінки

Протягом 2018 року рівень економічної безпеки підвищився до 0,63, і вже знаходився ближче до зони достатньо безпечного рівня економічної безпеки. У 2019 році рівень економічної безпеки становив 0,655 і також продовжував знаходитись ближче до достатньо безпечного рівня економічної безпеки. Це було зумовлено тим, що підприємство почало працювати у більш стабільному режимі, є попит на продукцію, замовлення товарів зростає, а отже збільшується і прибуток підприємства. Оскільки збільшилися обсяги виробництва, необхідна була модернізація устаткування, що й було зроблено. Протягом цих років підприємство можна класифікувати як підприємство з небезпечним рівнем економічної безпеки, але все ж таки ближче до достатньо безпечного рівня економічної безпеки.

3.3. Економічне обґрунтування механізму реалізації запропонованих заходів

В підрозділі 3.1 було запропоновано підприємству _____ стати учасником ДПП. Одним з напрямків ДПП може бути участь у проекті з виробництва озброєння для збройних сил України, наприклад спеціальної авіаційної техніки.

Для виробництва спеціальної авіаційної техніки в рамках ДПП необхідно будівництво додаткового приміщення, яке можна використовувати як склад та як торговельну площу. Приміщення слід оснастити торгівельним та складським обладнанням.

Етапи планування інвестиційного проекту «проект виробництва спеціальної авіаційної техніки в рамках ДПП »:

1. Прогнозування потреби в загальному об'ємі інвестиційних ресурсів

Перший етап. Розрахуємо потребу необхідного об'єму фінансових коштів для реального інвестування.

Всю сукупність потреб фінансових коштів для реального інвестування оформимо у вигляді спеціального плану потоку інвестицій (табл.3.9).

Тобто загальний об'єм інвестиційних ресурсів складе 1 200 000 грн.

2. Вивчення можливості формування інвестиційних ресурсів за рахунок різних джерел.

Здійснити проект «проект виробництва спеціальної авіаційної техніки в рамках ДПП» повністю за рахунок власних засобів підприємство не в змозі, бо мала місце нестача ліквідних коштів. У зв'язку з цим необхідно розглянути варіанти фінансування за рахунок внутрішніх і зовнішніх джерел в різних пропорціях.

Таблиця 3.9

План потоку інвестицій

Інвестиційні потреби	Сума, грн.
Будівництво і реконструкція	901000
Устаткування і механізми	124000
Установка і наладка устаткування	30000
Ліцензії і технології	10000
Проектні роботи	20000
Вчення персоналу	41000
Вкладення в оборотні кошти	51000
Супутні витрати	13000
Непередбачені витрати	10000
Загальний об'єм інвестицій	1200000

Джерело: власна розробка автора

Відповідно для фінансування і реалізації проекту «проект виробництва спеціальної авіаційної техніки в рамках ДПП» необхідно використовувати внутрішні джерела в сумі 500000 грн., а також використовувати зовнішні джерела в сумі 700000 грн.

3. Визначення методів фінансування.

Проведемо вибір методів фінансування. Власні засоби доцільно фінансувати за рахунок частини іншого додаткового капіталу. Пропонуємо використовувати наступні зовнішні джерела:

- кредитні кошти - 600000 грн. (метод кредитування)
- позикові кошти – 100000 грн. (метод залучення коштів в межах ДПП)

Кредитні кошти можливо залучити шляхом отримання короткострокового кредиту.

Проведений аналіз умов кредитування великого бізнесу вітчизняними банками дозволив виділити найбільш прийнятні варіанти (табл.3.10).

Таблиця 3.10

Кредитні програми провідних вітчизняних банків

Банк	Максимальна сума, грн.	%	Терміни	Застава
Приватбанк	100000,00	15	12 місяців	Немає
Райффайзен банк АВАЛЬ	500000,00	21	12 місяців	Немає
Укрсиббанк	1000000,00	20	12 місяців	Немає
Кредитпромбанк	500000,00	22	12 місяців	устаткування

Джерело: власна розробка автора

Аналіз табл.3.10 вказує на те, що доцільно скористатися кредитною пропозицією ПАТ «Укрсиббанк» - короткостроковим кредитом на суму 600000 грн.(з виплатою 20% річних).

Позикові кошти методом акціонування можливо отримати шляхом емісії облігацій на суму 100000 грн. з виплатою 15% річних.

4.Оптимізація структури джерел фінансування.

Співвідношення власних і позикових коштів є оптимальним в пропорції, яка змальована в таблиці. 3.11.

Таблиця 3.11

Співвідношення джерел фінансування

Джерело засобів	Сума, грн.	Питома вага %
1. Власні	500000	42
2. Кредит	600000	50
3. Залучені	100000	8

Джерело: власна розробка автора

За даними таблиці. 3.11 оптимальним є співвідношення 500 000 грн. за рахунок власних засобів, 600 000 грн. за рахунок зовнішніх кредитів, 100 000 грн. за рахунок залучених коштів підприємства.

Проведемо оцінку ефективності інвестиційного проекту «проект виробництва спеціальної авіаційної техніки в рамках ДПП». Оцінку

ефективності проведемо на підставі розрахунку показників: чистий дисконтований дохід (ЧДД), внутрішня норма доходу (ВНД), період окупності проекту.

Для реалізації проекту «проект виробництва спеціальної авіаційної техніки в рамках ДПП » слід врахувати додаткові дані:

- вартість доставки і монтажу устаткування складає 10% від вартості нового устаткування;
- виручка від реалізації зношеного устаткування – 50000 грн.;
- норма амортизації нового устаткування – 25% річних;
- кошти залучаються на 4 роки.

Планований прибуток за роками реалізації інвестиційного проекту «проект виробництва спеціальної авіаційної техніки в рамках ДПП » складає (таблиця. 3.12).

Таблиця 3.12

Планований прибуток від проекту

Рік	1	2	3	4
Сума, грн.	-	650000	450000	150000

Джерело: власна розробка автора

Визначимо ефективність і доцільність інвестиційного проекту «проект виробництва спеціальної авіаційної техніки в рамках ДПП ».

1. Визначимо середню вартість капіталу (табл.3.13).

Середня вартість інвестиційних ресурсів складає:

$$Cp = \frac{42 \cdot 0 + 50 \cdot 20 + 8 \cdot 15}{100} = 11$$

де 42, 50, 8 - питома вага в джерелі коштів %;

0, 20, 15 - вартість інвестиційних ресурсів за рік %.

Таким чином, коефіцієнт дисконтування для подальших розрахунків складає – 11%.

Таблиця 3.13

Розрахунок середньої вартості інвестиційних ресурсів

Джерело засобів	Сума, грн.	Питома вага %	Вартість інвестиційних ресурсів за рік %
1. Власні	500000	42	0
2. Кредит	600000	50	20
3. Залучені	100000	8	15

Джерело: власна розробка автора

2. Засоби, які інвестуються з розрахунком доставки і монтажу і продажу зношеного устаткування складають початкові інвестиції (ПІ) і складають:

$$1200000 + 120000 - 50000 = 1270000 \text{ грн.}$$

3. Розрахунок грошового потоку інвестиційного проекту «проект виробництва спеціальної авіаційної техніки в рамках ДПП » за роками складає (табл.3.14).

Таблиця 3.14

Розрахунок грошового потоку інвестиційного проекту, грн.

Рік	Сума		Грошовий потік ГП
	прибуток	амортизація	
1	-	300000	300000
2	650000	300000	950000
3	450000	300000	750000
4	150000	300000	450000

Джерело: власна розробка автора

Згідно розрахунку грошовий потік (ГП) з року в рік протягом дії інвестиційного проекту «проект виробництва спеціальної авіаційної техніки в рамках ДПП» буде збільшуватися, але не однаково за роками. У перший рік грошовий потік формуватиметься лише за рахунок амортизації, в 2, 3 і 4 роках, окрім амортизації, в грошовий потік віллється прибуток, який і впливатиме на основну грошову масу.

4. Визначимо теперішню вартість (ТВ) інвестиційного проекту «проект виробництва спеціальної авіаційної техніки в рамках ДПП» (табл.3.15).

Теперішня вартість (ТВ) інвестиційного проекту «проект виробництва спеціальної авіаційної техніки в рамках ДПП» складається з грошового потоку і впливу на нього коефіцієнта дисконтування відносно ставки дисконту (11%).

Як видно, грошовий потік під впливом коефіцієнта дисконтування змінив своє значення у бік зменшення не лише в загальній сумі (563500 грн.), але і за термінами.

Таблиця 3.15

- Розрахунок нинішньої вартості інвестиційного проекту, грн.

Рік	Грошовий потік (ГП)	Коефіцієнт дисконтування відносно ставки дисконту 11%	Теперішня вартість (ТВ)
1	300000	0,901	270300
2	950000	0,812	771400
3	750000	0,731	548250
4	450000	0,659	296550
Всього	2450000		1886500

Джерело: власна розробка автора

5. Визначимо чистий дисконтований дохід (ЧДД) інвестиційного проекту.

Чистий дисконтований дохід – це різниця між теперішньою (дисконтованою) вартістю грошових потоків і початковими інвестиціями (ПІ), визначається за формулою:

$$ЧДД = ТВ - ПІ \quad (3.1)$$

де ТВ - теперішня (дисконтована) вартість грошових потоків, грн.;

ПІ - початкові інвестиції, грн.

Якщо $ЧДД > 0$ – проект доцільний.

Якщо $ЧДД < 0$ – проект відхиляється.

Якщо $ЧДД = 0$ – проект байдужий.

$$ЧДД = 1886500 - 1270000 = 616500 \text{ грн.}$$

За розрахунками $ЧДД > 0$, тобто інвестиційний проект може бути прийнятий для втілення.

6. Визначимо внутрішню норму доходу (ВНД) інвестиційного проекту «проект виробництва спеціальної авіаційної техніки в рамках ДПП».

Внутрішня норма доходу – це така ставка доходу, при якій $ЧДД = 0$.

ВНД визначається в процесі розрахунку, а потім порівнюється із ставкою (нормою) доходу на вкладений капітал, яку вимагає інвестор. ВНД визначається за допомогою фінансових таблиць або за допомогою методу проб і помилок згідно формули:

$$ВНД = C\partial_{min} + \left[\frac{ЧДД_{max}}{ЧДД_{max} - ЧДД_{min}} * (C\partial_{max} - C\partial_{min}) \right] \quad (3.2)$$

де – $C\partial_{max}$, min - дисконтна ставка, яка показує норму прибутку на вкладений капітал (норма доходу).

Оскільки за розрахунками теперішня вартість проекту «проект виробництва спеціальної авіаційної техніки в рамках ДПП» (1886500 грн.) вище за початкові інвестиції (1270000 грн.) то це означає, що ВНД значно більше чим коефіцієнт дисконтування.

Коефіцієнт дисконтування для розрахунку ВНД знаходиться шляхом інтерактивних розрахунків, послідовно застосовуючи різні дисконтні множники до тих пір, поки не знайдемо таке значення ставки дисконту, при якій початкові інвестиції дорівнювали б (приблизно) теперішній вартості. Для інвестиційного проекту така ставка дисконту складає 31% (табл.3.16).

$$ВНД = 11 + \frac{616500 * (31 - 11)}{616500 - (-500)} = 31$$

де 616500 – різниця між теперішньою вартістю проекту (1886500 грн.) і початковими інвестиціями (1270000 грн.)

$1886500 - 1270000 = 616500$ грн.;

11 - коефіцієнт дисконтування

Таблиця 3.16

Розрахунок внутрішньої норми доходу інвестиційного проекту «проект виробництва спеціальної авіаційної техніки в рамках ДПП», грн.

Рік	Грошовий потік (ДП)	Коефіцієнт дисконтування відносно ставки дисконту 31%	Теперешня вартість (ТВ)
1	300000	0,763	228900
2	950000	0,583	553850
3	750000	0,445	333750
4	450000	0,340	153000

Всього	2450000		1269500
--------	---------	--	---------

Джерело: власна розробка автора

7. Визначимо період окупності капітальних вкладень інвестиційного проекту «проект виробництва спеціальної авіаційної техніки в рамках ДПП» ($T_{ок}$).

$$T_{ок} = \frac{KB}{Пс.р.} \quad (3.3)$$

де KB - необхідні капітальні вкладення, які дорівнюють початковим інвестиціям, тобто 1270000 грн.

П с.р. - середньорічний прибуток, який дорівнює

$$1886500 / 4 = 471625 \text{ грн.}$$

1886500 - теперішня вартість (ТВ) по роках;

4 – термін залучення коштів, роки.

Таким чином

$$T_{ок} = \frac{1270000 \text{ грн}}{471625 \text{ грн}} = 2,7 \text{ роки}$$

Загальний період окупності за інвестиційним проектом складає 2,7 року.

8. Визначимо індекс прибутковості інвестиційного проекту або рентабельність проекту:

$$ID = \frac{ТВ}{KB} \quad (3.4)$$

$$ID = \frac{1886500}{1270000} = 1,49$$

Таким чином, зі всіх точок зору інвестиційний проект «проект виробництва спеціальної авіаційної техніки в рамках ДПП» та придбання необхідного устаткування, ефективний і доцільний.

Висновки до розділу 3

1.Таким чином, державно-приватне партнерство необхідне як у реалізації національних проектів і програм, так і в сприянні до переходу української економіки на індустріально-інноваційний тип розвитку. Розвиток взаємодії бізнесу і держави є однією з важливих, необхідних умов формування ефективної економічної політики, підвищення інноваційної активності, розвитку економічної і соціальної інфраструктури. З метою удосконалення системи управління економічною безпекою підприємства пропонуємо підприємству стати учасником проектів ДПП, так як Україна потребує негайної реконструкції та довготривалого розвитку інфраструктури. Розвиток державно-приватного партнерства в Україні вимагає серйозних коректив у національному законодавстві, вихідним пунктом для яких повинна послужити ефективна регламентація ДПП і всіх його форм, припустимих або прийнятних в умовах соціально-політичного і економічного розвитку країни.

2.Запропоновано впровадити методи інтегрованої оцінки економічної безпеки підприємства в умовах ДПП. Оскільки для повного та глибокого дослідження та аналізу усіх окремих функціональних складових економічної безпеки не достатньо даних, для визначення рівнів інтелектуальної, технологічної, правової, інформаційної, екологічної, силової, ринкової та інтерфейсної безпеки було вирішено скористатися методом експертних оцінок. Встановлено, що майже всі функціональні складові економічної безпеки підвищили свій рівень безпеки. . Виявлено, що протягом 2015-2017 років підприємство можна класифікувати як підприємство з небезпечним рівнем

економічної безпеки, але все ж таки ближче до достатньо безпечного рівня економічної безпеки.

3. Запропоновано _____ стати учасником ДПП. Одним з напрямків ДПП може бути участь у проекті з виробництва озброєння для збройних сил України, наприклад спеціальної авіаційної техніки. Розрахунки виявили, що зі всіх точок зору інвестиційний проект «проект виробництва спеціальної авіаційної техніки в рамках ДПП» та придбання необхідного устаткування, ефективний і доцільний. Загальний період окупності за інвестиційним проектом складає 2,7 року

ВИСНОВКИ

В дипломній роботі проведена розробка напрямків удосконалення управління економічною безпекою підприємства _____ в умовах державно-приватного партнерства. За результатами дослідження сформульовано наступні висновки:

1. Встановлено, що економічна безпека підприємства представляє собою сформований комплекс дієвих заходів, які покликані на практиці забезпечувати стійкість підприємства до впливу на нього зовнішніх та внутрішніх загроз, характеризують здатність економіки підприємства до розширеного самовідтворення та задоволення потреб підприємства на певному визначеному рівні та часовому проміжку.

2. Державно-приватне партнерство є складною системою відносин і складний процес, що вимагає залучення цілого ряду учасників (держави, приватних суб'єктів економічної діяльності, зовнішніх агентів), кожний з яких має власні цільові орієнтири і відіграє важливу роль у здійсненні проекту державно-приватного партнерства. Кінцева мета будь-якого проекту державно-приватного партнерства – удосконалення. Таким чином, державно-приватне партнерство являє собою унікальний підхід до задоволення суспільної потреби, покращення соціальної системи та суспільного блага з метою задоволення інтересів громади (суспільства). Організаційно-правовий механізм державного регулювання розвитку ДПП в Україні функціонує, але має низку недоліків. У цілому нормативно-правова база у сфері державно-приватного партнерства в Україні створена, втім вона є дуже складною, багаторівневою і забюрократизованою, що в умовах високого рівня корупції створює ризики для ефективного використання цього механізму для активізації інвестиційної та інноваційної діяльності. Для системи органів

державного управління розвитком ДПП характерно дублювання функцій та відсутність ефективної взаємодії. Вважаємо, що зазначені недоліки є причинами відсутності реальних проектів ДПП, незважаючи на значну зацікавленість з боку потенційних приватних партнерів.

3. Для встановлення значущості індикаторів, які увійшли до складу інтегральної оцінки економічної безпеки можуть бути використані різні методи: кореляційний та регресійний аналіз, метод головних компонент, метод розстановки пріоритетів, метод побудови матриці суміжностей та ін. Для кількісної оцінки індикатора щодо його порогового або нормативного значення може бути застосовано метод ідеальної точки або шкалу Р. Лайкерта. Метод ідеальної точки застосовується в разі, коли чітко визначено порогові значення індикаторів. Запропонований нами методичний підхід для визначення рівня економічної безпеки підприємства виступає як новий концептуальний підхід до оцінки вказаного показника, що розширює область використання та підвищує об'єктивність оцінювання.

4. Проаналізувавши особливості галузі виробництва і технологій в умовах державно-приватного партнерства, можна констатувати, що значний розвиток підприємств зі 100% держаним управлінням можливий тільки у короткостроковому періоді за рахунок значних державних заказів. Більш ефективною формою фінансування для управління підприємством є державне-приватне партнерство. При діагностиці системи управління економічною безпекою _____ було розглянуто та проаналізовано динаміку показників стану та ефективності використання основних засобів, а також динаміку основних фінансових показників та показників фінансового стану підприємства.

5. Метою економічної безпеки _____ є забезпечення його стійкого і максимального ефективного функціонування в даний час і забезпечення високого потенціалу розвитку і росту підприємства в майбутньому. Для оцінки та

аналізу персоналу підприємства розглядалася динаміка його чисельності та складу. Треба відміти, що у 2015-2017 роках рівень вмотивованості діяльності персоналу був середній. Середньомісячна заробітна плата робітників _____у 2017 році складала лише 7464 грн.

6.Було проведено комплексну оцінку ефективності управління економічною безпекою _____що дозволило дійти до наступних висновків:

- оцінка ефективності управління повинна передбачати визначення комплексного показника ефективності управління, який базується на встановленні потенційної, реалізованої та досягнутої ефективності управління підприємством;

- перевага запропонованого підходу щодо комплексного оцінювання ефективності управління підприємством полягає в можливості поєднання кількісної та якісної оцінки ефективності управління.

- комплексний показник ефективності управління економічною безпекою _____становить 2,581, що свідчить про високу ефективність управління підприємством.

7.3 метою удосконалення системи управління економічною безпекою підприємства пропонуємо підприємству стати учасником проектів ДПП, так як Україна потребує негайної реконструкції та довготривалого розвитку інфраструктури. Розвиток державно-приватного партнерства в Україні вимагає серйозних коректив у національному законодавстві, вихідним пунктом для яких повинна послужити ефективна регламентація ДПП і всіх його форм, припустимих або прийнятних в умовах соціально-політичного і економічного розвитку країни.

8.Запропоновано впровадити методи інтегрованої оцінки економічної безпеки підприємства в умовах ДПП. Оскільки для повного та глибокого дослідження та аналізу усіх окремих функціональних складових економічної безпеки не достатньо даних, для визначення рівнів інтелектуальної,

технологічної, правової, інформаційної, екологічної, силової, ринкової та інтерфейсної безпеки було вирішено скористатися методом експертних оцінок. Встановлено, що майже всі функціональні складові економічної безпеки підвищили свій рівень безпеки. . Виявлено, що протягом 2017-2019 років підприємство можна класифікувати як підприємство з небезпечним рівнем економічної безпеки, але все ж таки ближче до достатньо безпечного рівня економічної безпеки.

9.Запропоновано _____стати учасником ДПП. Одним з напрямків ДПП може бути участь у проекті з виробництва озброєння для збройних сил України, наприклад спеціальної авіаційної техніки. Розрахунки виявили, що зі всіх точок зору інвестиційний проект «проект виробництва спеціальної авіаційної техніки в рамках ДПП» та придбання необхідного устаткування, ефективний і доцільний. Загальний період окупності за інвестиційним проектом складає 2,7 року.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Азарская М.А. Экономическая безопасность предприятия: учетно-аналитическое обеспечение [Текст]: монография / М.А. Азарская, В.Л. Поздеев; Поволжский гос. технологический ун-т. - Йошкар-Ола : ПГТУ, 2015. - 215 с.
2. Алябьева М.В. Экономический и маркетинговый анализ в системе обеспечения экономической безопасности предприятия и его совершенствование [Текст]: монография / М.В. Алябьева, В.Г. Владимирова. - Москва: Ruscience, 2017. - 153 с.
3. Алькема В.Г. Економічна безпека інноваційного підприємства: навч. посіб. / В.Г. Алькема, Н.М. Літвін, О.С. Криченко; ВНЗ «Ун-т економіка та права «КРОК»». - Київ: Крок, 2015. - 319 с.
4. Ареф'єва О.В. Інформаційний базис управління економічною безпекою підприємства / О. В. Ареф'єва // Науковий вісник НЛТУ України : зб. наук.-техн. пр. / Нац. лісотехн. ун-т України. - Львів, 2015. - Вип. 25.4. - С. 190-193.
5. Артюх О.В. Державно-приватне партнерство у сфері оподаткування: критичний огляд сучасних підходів / Артюх О.В. // Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Економіка»: наук. журн. / Нац. ун-т «Остроз. акад.». - Острог, 2017. - №6(34). - С. 83-88.
6. Афанасьева Л.В. Обеспечение экономической безопасности предприятий (организаций) [Текст]: учебное пособие / [Л.В. Афанасьева, Р.В. Артемов, Л.С. Белоусова и др.]; Юго-Западный государственный университет. - Курск : Юго-Западный гос. ун-т, 2017. - 195 с.
7. Багрецов С.А. Теоретико-методологические аспекты комплексной оценки эффективности экономической безопасности предприятий в

современных условиях [Текст]: монография / С.А. Багрецов, Д.М. Петров, В.А. Плотников. - Санкт-Петербург: [б. и.], 2016. - 537 с.

8. Бандука О.М. Основи економічної безпеки: [підручник] / Бандука О. М., Духов В. Е., Петрова К. Я., Червяков І. М.. – Харків: Вид-во Нац. ун-ту внутр. справ, 2003. – 236 с.

9. Бараненко Т. Державно-приватне партнерство: сутність та необхідність реалізації / Т. Бараненко // Збірник наукових праць викладачів, аспірантів, магістрів і студентів фізико-математичного факультету. - Полтава, 2013. - С. 338-339.

10. Безуглая Н.С. Обеспечение экономической безопасности предприятия: ризоматический подход [Текст] : монография / Безуглая Н.С. - Краснодар: Ин-т им. Россинского, 2015. - 117 с.

11. Білоусова І.А. Управлінський облік – інформаційна складова системи економічної безпеки: [монографія] / І. А. Білоусова. – К.: Дорадо-Друк, 2010. – 432 с.

12. Близнюк А.О. Аналіз стану системи управління економічною безпекою підприємств / Близнюк А. О. // Проблеми і перспективи розвитку підприємництва: зб. наук. пр. / Харків. нац. автомоб.-дорож. ун-т. – Харків, 2015. – №3(10), т. 2. – С. 121-124.

13. Боева А.А. Экономика и менеджмент безопасности [Текст]: учебное пособие / А.А. Боева, А.А. Мордовцев; ФГБОУ ВО "Воронежский гос. технический ун-т". – Воронеж: ФГБОУ ВО "Воронежский гос. технический ун-т", 2016. – 86 с.

14. Бондаренко Д.С. Щодо правової природи договору про державно-приватне партнерство: нотатки до наукової дискусії / Бондаренко Д.С. // Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право / ДВНЗ «Ужгород. нац. ун-т». – Ужгород, 2015. – Вип. 30, т. 2. – С. 15-20.

15. Брайловський І.А. Державно-приватне партнерство як інструмент задоволення суспільних потреб / Брайловський І.А. // Наукові записки. Серія «Економіка»: зб. наук. пр. / Нац. ун-т «Острозька академія». – Острог, 2013. – Вип. 23. – С. 11-14.

16. Бугрова О.О. Державно-приватне партнерство як середовище для формування ефективних стратегій розвитку підприємств / Бугрова О.О. // Наукові записки НаУКМА. Економічні науки / Нац. ун-т «Києво-Могилянська академія». – Київ, 2017. – Т. 2, вип. 1. – С. 14-20.

17. Бурбело О.А. Економічна безпека підприємства в умовах рейдерських загроз / [О.А. Бурбело та ін.]; за наук. ред. О.А. Бурбело, С.К. Рамазанова; Ін-т екон.-прав. дослідж. НАН України [та ін.]. – Київ; Сєвєродонецьк: Вид-во СНУ ім. В. Даля, 2015. – 285 с.

18. Вальков О. Управління економічною безпекою підприємства в умовах кризової економіки / О. Вальков // Стратегія і тактика вітчизняної науки в побудові інформаційного суспільства: 17-18 жовт. 2013 р. – Хмельницький, 2013. – С. 106-107.

19. Водянова В.В. Экономическая безопасность. Модельные решения в реальном секторе экономики [Текст]: монография / В.В. Водянова, Н.И. Заичкин, В.В. Глазунова, П.В. Сильвестров; [ответственный редактор В.В. Водянова]; Государственный университет управления. – Москва: Издательский дом ГУУ, 2017. – 213 с.

20. Воробйова М.О. Державно-приватне партнерство в Україні: сучасний стан та перспективи розвитку / Воробйова М.О. // Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: Економічні науки / Херсон. держ. ун-т. – Херсон, 2016. – Вип. 20, ч. 1. – С. 39-43.

21. Гапак Н.М. Суть та еволюція поняття «економічна безпека підприємства» / Гапак Н.М., Дочинець І.В. // Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Економіка: зб. наук. пр. / Ужгород. нац. ун-т. – Ужгород, 2014. – Вип. 2 (43). – С. 68-73.

22. Гасилов В.В. Управление экономической безопасностью организаций [Текст]: монография / В.В. Гасилов, А.В. Воротынцева, А.Н. Сова; Воронежский государственный университет, ФГБОУ ВО «Воронежский государственный технический университет». – Воронеж: ВГУ, 2017. – 237 с.

23. Гнилицька Л.В. Обліково-аналітичне забезпечення економічної безпеки підприємства: [монографія] / Л.В. Гнилицька. – К.: КНЕУ, 2012. – 305 с.
24. Голович Н.М. Оцінка економічної безпеки функціонування підприємств / Голович Н.М. // Вісник Одеського національного університету: наук. журн. / Одес. нац. ун-т ім. І.І. Мечникова. – Одеса, 2014. – Т. 19, вип. 5-6. – С. 39-42.
25. Гомонко Э.А. Экономическая безопасность предприятия [Текст]: учебное пособие / Э.А. Гомонко, И.В. Лукьянова, Н.В. Симонова; Автономная некоммерческая организация высшего образования "Белгородский университет кооперации, экономики и права". – Белгород: Изд-во Белгородского ун-та кооперации, экономики и права, 2016. – 158 с.
26. Грунин О.А. Экономическая безопасность организации / О.А. Грунин, С. О. Грунин. – СПб.: Изд-во «Питер», 2002. – 160 с.
27. Джевицкая Е.С. Механизмы управления экономической безопасностью производственного предприятия [Текст]: [монография] / Е.С. Джевицкая, А.А. Тютяев; Пензенский государственный университет архитектуры и строительства (ПГУАС). – Пенза: ПГУАС, 2017. – 119 с.
28. Джораев В.О. Экономическая безопасность предприятия [Текст] / В.О. Джораев, Ф.Б. Рысаев, Л.А. Тутаева. – Оренбург: ФГБОУ ВПО "ОГИМ", 2015. – 153 с.
29. Джуха В.М. Экономическая безопасность региона и предприятия [Текст]: учебное пособие / [Джуха В.М., Ли А.С., Литвиненко И.Л. и др.]; под ред. В.Б. Украинцева, О.Б. Черненко; Ростовский государственный экономический университет (РИНХ). – Ростов-на-Дону: Ростовский гос. экономический ун-т, 2017. – 222 с.
30. Дикань В.Л. Економічна безпека підприємства: [навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл.], В.Л. Дикань, І.В. Воловельська, О.В. Маковоз / Укр. держ. акад. залізн. трансп. – Х.: УкрДАЗТ, 2011. – 266 с.

31. Драга А.А. Вектор інвестицій як інструмент регулювання економічної безпеки підприємства: [зб. наук. праць] / Драга А.А. – 2004. – № 5. – С. 132–134.

32. Економіка підприємства: [підручник – 2-ге вид., перероб та доп.] / Під заг. ред. С. Ф. Покропивного. – К.: КНЕУ, 2000. – 528 с.

33. Ерохин Д.В. Безопасность предприятия в сфере коммерции [Текст]: учебное пособие / Д.В. Ерохин, И.Г. Чернышова, И.С. Панина; Брянский гос. технический ун-т. – Брянск: Изд-во БГТУ, 2016. – 91 с.

34. Єпіфанов А.О. Фінансова безпека підприємств і банківських установ: монографія / А.О. Єпіфанов, О.Л. Пластун, В.С. Домбровський. – Суми: ДВНЗ «УАБС НБУ», 2009. – 295 с.

35. Животенко В.О. Оцінка рівня економічної безпеки у системі антикризового управління підприємством / В.О. Животенко // Науковий вісник Полтавського університету економіки і торгівлі: збірник / Полтав. ун-т економіки і торгівлі. – Полтава, 2015. – №1(69), ч. 2. – С. 112-117.

36. Забродский В.А. Развитие крупномасштабных экономико-правовых систем / В. А. Забродский, Н. А. Кизим. – Х.: Бизнес Информ, 2000. – 72 с.

37. Завгородня С. Система державного управління економічною безпекою як об'єкт самостійних наукових досліджень / С. Завгородня // Ефективність державного управління: зб. наук. пр. / Львів. регіон. ін-т держ. упр. Нац. акад. держ. упр. при Президентіві України. — Львів, 2014. — Вип. 41. – С. 80-87.

38. Загорельська Т.Ю. Фінансова безпека підприємства як об'єкт управління // Наук. Праці ДНТУ: Вип. 103 – 4. Донецьк: Дон. НТУ, 2009. – С. 215 – 218.

39. Зайченко В.В. Економічна безпека підприємства: сутність та основні складові / В.В. Зайченко, С.В. Коваленко // Наукові праці Кіровоградського національного технічного університету. Економічні науки / Кіровоградський нац. техн. ун-т. – Кіровоград, 2013. – Вип. 23. – С. 410-414.

40. Заярна Н.М. Оцінка системи державного регулювання інвестиційно-інноваційного забезпечення економічної безпеки національної економіки на прикладі Львівської області / Заярна Н.М., Кізін Г.В. // Вісник Національного університету водного господарства та природокористування: зб. наук. пр. / Нац. ун-т водного госп-ва та природокористування. – Рівне, 2016. – Вип. 4 (76). – С. 53-61.

41. Иванов А.Р. Экономическая безопасность предприятия / А. Р. Иванов, В. А. Шлыков. – М.: Вираж-центр, 1995. – 265 с.

42. Ильяшенко С.Н. Составляющие экономической безопасности предприятия и подходы к их оценке / С. Н. Ильяшенко // Актуальні проблеми економіки. – 2003. – № 3 (21) – С. 12 – 19.

43. Исаев А.П. Организация и управление экономической безопасностью предприятий [Текст]: учебник / [Исаев А.П. и др.]; Северо-Западный ин-т упр. – Санкт-Петербург: ИПЦ СЗИУ – фил. РАНХиГС, 2016. – 332 с

44. Иванченко Н.О. Формалізація потенціалів системи управління економічною безпекою підприємства / Н. О. Иванченко // Формування ринкової економіки: зб. наук. пр. — К., 2012. — № 28, ч. 1. – С. 128-134.

45. Кавун С.В. Економічна безпека підприємства: інформаційний аспект / Кавун С.В. – Х.: Щедра садиба плюс, 2014. – 310 с.

46. Коваленко О.В. SWOT-аналіз як метод виявлення і оцінювання рівня загроз фінансово-економічній безпеці підприємства / Коваленко О. В., Форостенко Д. О. // Економіка і менеджмент – 2015: перспективи інтеграції та інноваційного розвитку: у 9 т. – Дніпропетровськ, 2015. – Т. 9. – С. 47-50.

47. Ковальов В.В. Фінансовий аналіз: методи й процедури. / Ковальов В. В. – М.: Фінанси і статистика, 2006. – 560 с.

48. Ковернега Т.А. Теоретичні та методологічні основи управління економічною безпекою підприємств України / Ковернега Т.А. // Трансформаційні процеси національної економіки: проблеми та перспективи розвитку: [у 2 ч.]. — Дніпропетровськ, 2014. — Ч. 1. – С. 182–191.

49. Козаченко Г.В. Економічна безпека підприємства: сутність та механізм забезпечення: [монографія] / Г. В. Козаченко, В. П. Пономарьов, О. М. Ляшенко. – К.: Лібра, 2003. – 280 с.

50. Кормишкина Л.А. Экономическая безопасность организации (предприятия) [Текст]: учебное пособие / Л.А. Кормишкина, Е.Д. Кормишкин, И.Е. Илякова; Мордовский гос. ун-т им. Н.П. Огарёва. – Саранск: Изд-во Мордовского ун-та, 2015. – 278 с.

51. Королева Л.А. Взаимодействие векторов развития организационной культуры, повышения экономической безопасности и эффективности предпринимательской деятельности предприятия [Текст]: монография / Л.А. Королева, Б.М. Жуков. – Москва: Дашков и К°, 2017. – 178 с.

52. Котляревський Я.В. Методичні основи формування організаційного забезпечення управління економічною безпекою підприємства / Я.В. Котляревський, О.В. Халіна // Формування ринкових відносин в Україні : зб. наук. пр. / Н.-д. екон. ін-т. — Київ, 2015. — № 12 (175). – С. 86-90.

53. Котова Н.Н. Финансовый анализ в оценочной деятельности [Текст]: учебное пособие / Н.Н. Котова; Южно-Уральский гос. ун-т. – Челябинск: Издательский центр ЮУрГУ, 2016. – 89 с.

54. Криль Я.М. Вузкофункціональний підхід в управлінні фінансово-економічною безпекою банківської установи / Я.М. Криль, Є.І. Овчаренко // Управління проектами та розвиток виробництва : зб. наук. пр. — Луганськ, 2012. — № 4 (44). – С. 45-52.

55. Кузенко Т.Б. Планування економічної безпеки підприємства в умовах ринкової економіки : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. ек. наук: спец. 08.06.01 / Т. Б. Кузенко. – К., 2004. – 18 с.

56. Кузнецова І.О. Класифікація загроз економічній безпеці підприємства / І.О. Кузнецова, О.О. Кюне // Вісник соціально-економічних

досліджень: зб. наук. пр. / Одес. нац. екон. ун-т. – Одеса, 2015. – №3(58). – С. 120-128.

57. Кузнецова І.О. Методичні підходи до формування складу стратегічних загроз економічній безпеці підприємств хлібопродуктів / І.О. Кузнецова, О.О. Кюне // Вісник соціально-економічних досліджень: зб. наук. пр. / Одес. нац. екон. ун-т. – Одеса, 2016. – № 1 (60). – С. 150-159.

58. Курашова А.А. Практикум применения инструментов экономического анализа для обеспечения экономической безопасности предприятия [Текст]: по дисциплине "Экономический анализ": для студентов, обучающихся по направлению "Экономическая безопасность" / А.А. Курашова, Н. В. Бондарчук. – Москва: Цифровичок, 2017. – 63 с.

59. Кучмесев О.О. Економічна безпека підприємства оптової торгівлі: фактори та засоби її гарантування / Кучмесев О.О. // Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Міжнародні економічні відносини та світове господарство / ДВНЗ «Ужгород. нац. ун-т». – Ужгород, 2017. – Вип. 16, ч. 1. – С. 162-165.

60. Литвиненко Т.М. Економічна безпека – важлива функція підприємства / Литвиненко Т.М. // Теоретичні та прикладні питання економіки: зб. наук. пр. / Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка, Ін-т конкурент. сусп-ва. – Київ, 2016. – Вип. 1 (32). – С. 93-101.

61. Литовченко М.В. Аналіз загроз економічній безпеці України в результаті впливу процесів корпоративної консолідації / М.В. Литовченко // Науковий вісник Чернігівського державного інституту економіки і управління. Серія 1, Економіка: зб. наук. пр. / Чернігів. держ. ін-т економіки і упр. – Чернігів, 2014. – Вип. 4 (24). – С. 17-25.

62. Лойко В.В. Оцінка ефективності функціонування системи економічної безпеки на підприємстві / Лойко В.В., Янко Л.С. // Економіко-правова парадигма розвитку сучасного суспільства: 26 квіт. 2013 р., м. Донецьк. – Донецьк, 2013. – С. 37-39.

63. Лучик М. Оцінка економічної безпеки / М. Лучик // Наукові орієнтири розвитку України в умовах євроінтеграції: 12-13 груд. 2013 р. – Хмельницький, 2013. – С. 36-39.

64. Малицький А. А. Оцінка ефективності управління підприємством: [Електронний ресурс] – Економіка – Вісник Донецького національного університету економіки і торгівлі імені Михайла Туган-Барановського – Режим доступу до сайту: <http://www.stattionline.org.ua/ekonom/60/7940-ocinka-efektivnosti-upravlinnya-pidpriyemstvom.html>

65. Мамаева Л.Н. Экономическая безопасность предприятия [Текст]: учебное пособие / Л.Н. Мамаева; Саратовский социально-экономический ин-т (фил.) ФГБОУ ВПО "Российский экономический ун-т им. Г. В. Плеханова". – Саратов: РЭУ им. Г. В. Плеханова, 2015. – 111 с.

66. Мельник Н.Б. Облікове забезпечення системи управління економічною безпекою підприємства / Мельник Н. Б. // Актуальні проблеми розвитку економіки регіону : наук. журн. / ДВНЗ "Прикарпат. нац. ун-т ім. В. Стефаника". — Івано-Франківськ, 2017. — Вип. 13, т. 2. – С. 122-126.

67. Мех Ю.В. Державно-приватне партнерство в механізмі забезпечення регіональної безпеки / Мех Ю.В. // Світ без корупції: міф чи реальність?: зб. наук. пр. за матеріалами IV Міжнар. наук.-практ. круглого столу (4 Жовт. 2017 р.). – Харків, 2017. – С. 126-129.

68. Механизмы управления экономической безопасностью / А. В. Кириенко, С. Г. Мищенко, Р. А. Руденский: под ред. А. В. Кириенко. – Донецк: Дон НУ, 2002. – 178 с.

69. Милованов А.Ф. Обеспечение экономической безопасности предприятий реального сектора экономики в условиях санкций [Текст]: монография / А.Ф. Милованов. – Нижний Новгород: Дятловы горы, 2016. – 87 с.

70. Міністерство інфраструктури України: дорожні інфраструктурні проекти [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://mtu.gov.ua/content/dorozhni-infrastrukturni-proekti.html>

71. Момот Т.В. Оцінка рівня фінансово-економічної безпеки установ в умовах кризи / Т.В. Момот, О.М. Овчелупова, К.С. Соловійова // Комунальне господарство міст: наук.-техн. зб. / Харків. нац. ун-т міськ. госп-ва ім. О.М. Бекетова. – Харків, 2015. – Вип. 125 С. 32-36.

72. Моштаг Є.Є. Державно-приватне партнерство: досвід розвинутих соціальних практик / Моштаг Є.Є. // Матеріали IV Міжнародної науково-теоретичної Інтернет-конференції «Місто. Культура. Цивілізація»: квіт. 2014 р. – Харків, 2014. – С. 120-127.

73. «Національна стратегія сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні на 2016 – 2020 роки», схвалена Указом Президента України «Про сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні» від 26.02.2016 р. № 68/2016 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/68/2016???history=0&sample=21&ref=0>

74. Ненашко Б.С. Економічна безпека підприємства в конкурентному середовищі / Б.С. Ненашко, С.В. Ненашко // Збірник наукових праць Подільського державного аграрно-технічного університету / Подільський держ. аграр.-техн. ун-т. – Кам'янець-Поділ., 2013. – Вип. 21. – С. 286-288.

75. Нікітіна А.В. Управління економічною безпекою підприємства в умовах глобалізаційних перетворень / А.В. Нікітіна // Вісник соціально-економічних досліджень: зб. наук. пр. / Одес. нац. екон. ун-т. — Одеса, 2015. — № 3 (58). – С. 144-150.

76. Новиков С.Н. Комплексная система мониторинга экономической безопасности организаций [Текст]: монография / С.Н. Новиков, В.Д. Калачанов; ФГБНУ «Аналитический центр». – Москва: Аналитический центр, 2017. – 255 с.

77. Оксенюк С.Г. Основні загрози економічній безпеці держави як чинник кластеризації економіки / С. Г. Оксенюк // Вісник Харківського

національного університету внутрішніх справ : зб. наук. пр. / Харків. нац. ун-т внутр. справ. — Харків, 2017. — № 3 (78). — С. 140-148.

78. Орлик О.В. Класифікація та систематизація загроз фінансово-економічній безпеці підприємств / Оксана Володимирівна Орлик // Вісник соціально-економічних досліджень : зб. наук. пр. / Одес. нац. екон. ун-т. — Одеса, 2017. — № 1 (62). — С. 106-115.

79. Основи управління економічною безпекою: [підручник] / Бандурка О. М., Духов В. Е., Петрова К. Я., Червяков І. М.. — Харків: Вид-во Нац. ун-ту внутр. справ, 2003. — 236 с.

80. Основы экономической безопасности (Государство, регион, предприятие, личность) / Под редакцией Е. А. Олейникова. — М.: Бизнес-школа; Интел-Синтез, 1997. — 288 с.

81. Отенко І.П. Економічна безпека підприємства: навч. посіб. [для студ. спец. «Облік і аудит»] / Отенко І.П., Іващенко Г.А., Воронков Д.К.; Харк. нац. екон. ун-т. — Х.: Вид. ХНЕУ, 2012. — 251 с.

82. Петренко А. Розвиток сучасного тлумачення терміну «економічна безпека підприємства» / А. Петренко // Стратегічний розвиток організації, міст та регіонів: зб. матеріалів Міжнар. наук.-практ. конф.: (26-27 жовт. 2017 р., м. Ужгород). — Ужгород, 2017. — С. 16-18.

83. Плохих Д.О. Сутність та систематизування поняття «економічна безпека підприємства» / Плохих Д.О. // Вісник економіки транспорту і промисловості: зб. наук.-практ. ст. — Харків, 2014. — Вип. 45. — С. 110-114.

84. Поддєрьогін А.М. Фінанси підприємств [Електронний ресурс] : навч. посіб. / А. М. Поддєрьогін // Економічний факультет. — [Б. м.], 2008. — Режим доступу: <http://books.efaculty.kiev.ua/fnnpd/2/>.

85. Пожуєва Т.О. Економічна безпека промислового підприємства — нагальна необхідність функціонування суб'єкта господарювання / Т.О. Пожуєва // Вісник Криворізького національного університету: зб. наук. пр. / ДВНЗ «Криворіз. нац. ун-т». — Кривий Ріг, 2014. — Вип. 36. — С. 335-339.

86. Полянин А.В. Экономика предприятия [Текст]: учебное пособие / Полянин А.В., Строева О.А. – Орел: Орловский фил. РАНХиГС, 2015. – 235 с.

87. Попович Д.В. Державно-приватне партнерство: світовий досвід та перспективи для України / Попович Д.В. // Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: Економічні науки / Херсон. держ. ун-т. – Херсон, 2015. – Вип. 10, ч. 1, – С. 39-42.

88. Потапюк І.П. Теоретичні аспекти управління економічною безпекою підприємства / Потапюк І. П., Годловський А. Т. // Проблеми і перспективи розвитку підприємництва : зб. наук. пр. / Харків. нац. автомоб.-дорож. ун-т. — Харків, 2016. — № 2 (13), т. 1. – С. 25-30.

89. Практикум по виду профессиональной деятельности (расчетно-экономическая и проектно-экономическая деятельность) [Текст]: методические указания / Южно-Уральский государственный университет; [сост. Е.Н. Гладковская]. – Челябинск: Изд. центр ЮУрГУ, 2017. – 27 с.

90. Пугач О.А. Світовий досвід упередження загроз економічній безпеці національної економіки / Пугач О. А. // Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: Економічні науки / Херсон. держ. ун-т. — Херсон, 2015. — Вип. 12, ч. 3. – С. 43-46.

91. Руснак Л.Р. Шахрайство як загроза економічній безпеці підприємництва в Україні / Л. Р. Руснак // Вісник Чернівецького торговельно-економічного інституту / Чернів. торг.-екон. ін-т. — Чернівці, 2014. — Вип. 1 (53). – С. 166-173.

92. Савченко Е.О. Экономическая и промышленная безопасность предприятия [Текст]: учебное пособие: [для бакалавров] / Е.О. Савченко; Российский экономический университет имени Г.В. Плеханова (ФГБОУ ВО "РЭУ им. Г. В. Плеханова"). – Москва: ФГБОУ ВО "РЭУ им. Г. В. Плеханова", 2017. – 124 с.

93. Сахчинская Н.С. Экономическая безопасность бизнеса и учетная политика предприятия [Текст]: монография / Н.С. Сахчинская. – Самара: Самара гуманитарная акад., 2015. – 183 с.

94. Селюченко Н.Є. Економічна безпека підприємства як результат реалізації антикризових заходів / Н.Є. Селюченко, В.М. Климаш // Вісник Національного університету «Львівська політехніка» / Нац. ун-т «Львівська політехніка». – Львів, 2012. – №749. – С. 260-265.

95. Сергеева И.А. Комплексная система обеспечения экономической безопасности предприятия [Текст]: учебное пособие / И.А. Сергеева; Пензенский государственный университет (ПГУ). – Пенза: Изд-во ПГУ, 2017. – 122 с.

96. Сідуняк О.В. Державно-приватне партнерство у соціальній сфері як необхідна складова соціалізації економіки у сучасних умовах / Сідуняк О.В. // Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: Економічні науки / Херсон. держ. ун-т. – Херсон, 2014. – Вип. 9–1, ч. 3. – С. 148-151.

97. Сідуняк О.В. Державно-приватне партнерство у соціальній сфері: механізм узгодження інтересів держави, бізнесу і суспільства / О.В. Сідуняк // Вісник Чернівецького торговельно-економічного інституту / Чернів. торг.-екоп. ін-т. – Чернівці, 2014. – Вип. 4 (56). – С. 61-67.

98. Сідуняк О.В. Державно-приватне партнерство: сутність, досвід та можливості використання у соціальній сфері / О.В. Сідуняк // Вісник Чернівецького торговельно-економічного інституту / Чернів. торг.-екоп. ін-т. – Чернівці, 2014. – Вип. 1 (53). – С. 46-52.

99. Смагин В.Н. Моделирование развития бизнеса [Текст]: учебное пособие / В.Н. Смагин; Южно-Уральский государственный университет. – Челябинск: Изд. центр ЮУрГУ, 2016. – 206 с.

100. Сотниченко В.М. Економічна безпека телекомунікаційного підприємства з позицій системного підходу / Сотниченко В.М. // Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Міжнародні

економічні відносини та світове господарство / ДВНЗ «Ужгород. нац. ун-т». – Ужгород, 2017. – Вип. 15, ч. 2. – С. 133-136.

101. Стрябкова Е.А. Комплексная экономическая безопасность предприятия [Текст]: учебное пособие / [Е. А. Стрябкова, А. Н. Когтева, А. М. Кулик и др.]; Белгородский государственный национальный исследовательский университет. – Белгород: Белгород: НИУ "БелГУ", 2017. – 210 с.

102. Тесленко И.И. Проблемы промышленной безопасности на предприятии [Текст]: монография / Тесленко И.И., Тесленко И.Н.; Кубанский социально-экономический ин-т, Науч. центр по пропаганды и внедрения инноваций. – Краснодар: Кубанский социально-экономический ин-т, 2016. – 116 с.

103. Трошин Д.В. Безопасность предприятия [Текст]: смысл, онтология, оценка: монография / Д.В. Трошин; Тверской гос. ун-т. – Тверь: Ред.-изд. упр. Тверского гос. ун-та, 2015. – 211 с.

104. Умнова М.С. Державно-приватне партнерство, яке становить реалізацію стратегій сталого розвитку / Умнова М.С. // Матеріали III Міжнародної науково-практичної конференції «Перспективи розвитку сучасної науки»: ([м. Харків], 4-5 груд. 2015 р.): [у 2 ч.]. – Харків, 2015. – Ч. 1. – С. 67-70.

105. Фень К.С. Джерельна база та сфери застосування дефініції «економічна безпека підприємства» / Фень К. С. // Збірник наукових праць Подільського державного аграрно-технічного університету / Поділ. держ. аграр.-техн. ун-т. – Кам'янець-Подільський, 2016. – Вип. 24, ч. 3. – С. 231-238.

106. Фінансова безпека підприємств і банківських установ: монографія / за заг. редакцією д-ра екон. наук, проф. А. О. Єпіфанова. – Суми: ДВНЗ «УАБС НБУ», 2009. – 295 с.

107. Фоміна М.В. Проблеми економічно безпечного розвитку підприємств: теорія і практика: [монографія] / М. В. Фоміна. – Донецьк: ДонДУЕТ, 2005. – 140 с.

108. Хлевицька Т.Б. Системно-синергетичний погляд на управління економічною безпекою підприємства / Т.Б. Хлевицька // Торгівля і ринок України: темат. зб. наук. пр. — Донецьк, 2013. — Вип. 35. — С. 142-148.

109. Хуторської П.О. Економічна безпека підприємства в сучасних умовах господарювання / Хуторської П.О., Макаров А.С. // Економіка і менеджмент – 2015: перспективи інтеграції та інноваційного розвитку: у 9 т. – Дніпропетровськ, 2015. – Т. 9. – С. 67-69.

110. Чаленко Н.В. Теоретичні засади управління фінансово-економічною безпекою підприємства / Н.В. Чаленко, І. Ю. Романюк // Формування ринкових відносин в Україні: зб. наук. пр. / Н.-д. екон. ін-т. — Київ, 2015. — № 12 (175). — С. 130-133.

111. Шевердіна О.В. Державно-приватне партнерство як ефективний механізм реалізації національної інвестиційної політики / О.В. Шевердіна // Вісник Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого». Серія: Економічна теорія та право: зб. наук. пр. / Нац. ун-т «Юрид. акад. України ім. Я. Мудрого». – Х., 2013. – №1(12). – С. 157-166.

112. Шеремет А.Д. Методика фінансового аналізу / А. Д. Шеремет, Р. С. Сайфулін – М.: ИНФРА-М, 2008. – 208 с.

113. Шкарлет С.М. Економічна безпека підприємства: навч. посіб. / [Шкарлет С.М., Дерій Ж.В., Маргасов В.Г., Зосименко Т.І.]; Черніг. нац. техн. ун-т. – Чернігів: ЧНТУ, 2017. – 205 с.

114. Экономическая безопасность: [энциклопедия] / А. Г. Шаваев, А. Т. Багаутдинов и др. – М.: Правовое просвещение, 2001. – 512 с.

115. Яскал І.В. Економічна безпека підприємства: зб. тест. завдань / І.В. Яскал; Чернів. нац. ун-т ім. Ю. Федьковича. – Чернівці: ЧНУ: Рута, 2013. – 103 с.

116. Private Participation in Infrastructure Database. — Available at: <http://ppi.worldbank.org/snapshots/country/ukraine> (Accessed 1 July 2016).

ДОДАТКИ